

The Holy See

IOANNES PAULUS PP. II

FIDES ET RATIO

Til den katolske kirkes biskopper om forholdet mellem tro og fornuft
Oversat af Ruth Plum efter - Rundskrivelse

Indledning

"KEND DIG SELV"

Mine ærede Brødre i Bispeembedet,

Jeg sender jer mine bedste ønsker og den apostoliske velsignelse!

Tro og Fornuft er ligesom to vinger, hvormed menneskeånden hæver sig for at udforske sandheden; og Gud har i menneskehjertet nedlagt et ønske om at kende sandheden - kort sagt kende ham selv - således, at mennesker ved at kende og elske Gud også når til den fulde sandhed om dem selv (sml. 2 Mos 33,18; Salme 27,8-9; 63,2-3; Joh 14,8; 1 Joh 3,2).

1. Både i Østen og Vesten kan vi spore en vej, som gennem århundrederne har ledet menneskeheden til at møde og beskæftige sig mere og dybere med sandheden. Det er en vej, som - nødvendigvis - har udviklet sig inden for den personlige selvbevidstheds horisont: jo mere mennesket kender virkeligheden og verden, desto mere kender det sig selv i sin eneståenhed, samtidigt med at spørgsmålet om tings og deres egen tilværelses mening bliver mere og mere indtrængende. Det er fordi alt, hvad der er genstand for vor viden, bliver en del af vort liv. Formaningen Kend dig selv var indmejslet på tempelportalen i Delphi, som bevis for en grundlæggende sandhed, der må antages som en mindste norm for dem, der forsøger at ville skille sig ud fra resten af skabningen som "mennesker", det vil sige som dem, der "kender sig selv".

Desuden viser et flygtigt blik på antikkens historie klart, hvordan der i forskellige dele af verden² med deres forskellige kulturer på samme tid opstår de grundlæggende spørgsmål, der præger menneskeligt liv: Hvem er jeg? Hvor er jeg kommet fra, og hvor er jeg på vej hen? Hvorfor findes det onde? Hvad er der efter dette liv? Det er de spørgsmål, som vi finder i Israels hellige skrifter og også i Veda'en og Avesta'en; vi finder dem i Confucius' og Lao-Tze's skrifter og i Tirthankaras og Buddhas forkyndelse; de dukker op i Homers digtning og i Euripides' og Sofokles' tragedier såvel som i Platons og Aristoteles' filosofiske skrifter. De er spørgsmål, som har deres fælles oprindelse i den søgen efter mening, som altid har interesseret menneskehjertet. Faktisk er det svar, som gives på disse spørgsmål, afgørende for den retning, som mennesker søger at give deres liv.

2. Kirken er ikke fremmed for denne opdagelsesrejse, og det bør den heller aldrig være. Lige fra det øjeblik, hvor den gennem påskemysteriet modtog den sidste og endelige sandhed om menneskelivet, har Kirken foretaget sin pilgrimsvandring langs verdens stier for at forkynde, at Jesus Kristus er "vejen og sandheden og livet" (Joh 14,6). Det er dens pligt at tjene menneskeheden på forskellige måder, men én af dem pålægger den et ansvar af en ganske særlig art: sandhedens tjeneste.¹ Denne sendelse gør på den ene side det troende fællesskab til en deltager i menneskeheden's fælles anstrengelse for at nå til sandheden; ² og på den anden side forpligter den det troende fællesskab til at forkynde de overbevisninger, det er nået til, om end med en følelse af, at enhver kendt sandhed kun er et skridt hen imod den fulde sandhed, som vil vise sig ved Guds definitive åbenbaring: "Endnu ser vi i et spejl, i en gåde, men da skal vi se ansigt til ansigt. Nu erkender jeg stykkevis, men da skal jeg kende fuldtud" (1 Kor 13,12).

3. Mennesker har til deres disposition en række midler til at opnå en større viden om sandhed, for at deres liv må blive mere og mere menneskeligt. Blandt dem er filosofien, som er direkte interesseret i at stille spørgsmålet om livets mening og skitsere et svar derpå. Filosofien dukker således frem som en af de ædleste menneskelige opgaver. Ifølge dets græske oprindelse betyder udtrykket filosofi "kærlighed til visdom". Filosofien, der fødtes og næredes, da mennesket først stillede spørgsmål om årsagen til ting og formålet med dem, viser på forskellige måder og faconer, at ønsket om sandhed er en del af selve menneskenaturen. Det er en medfødt egenskab ved menneskets fornuft at spørge om, hvorfor ting er, som de er, selv om de svar, der gradvist dukker frem, ligger inden for en horisont, der afslører, hvordan de forskellige menneskelige kulturer er komplementære.

Filosofiens stærke indflydelse på tilblivelsen og udviklingen af Vestens kulturer bør ikke tilsløre den indflydelse, den også har haft på de måder, hvorpå tilværelsen forstås i Østen. Ethvert folk har sin egen medfødte og skabende visdom, der som en sand kulturel skat stræber mod at udtrykke sig og udvikles i former, der er ægte filosofiske. Et eksempel herpå er den grundlæggende form for filosofisk erfaring, der tydeligt ses den dag i dag i de meninger, som

inspirerer de nationale og internationale retssystemer, der regulerer samfundets liv.

4. Det er alligevel ikke desto mindre sandt, at et enkelt udtryk gemmer en mangfoldighed af betydninger. Derfor er der behov for en foreløbig afklaring. Drevet af ønsket om at opdage tilværelsens højeste sandhed, forsøger mennesket at opnå de universelle elementer af viden, der gør det i stand til at forstå sig selv bedre og gøre fremskridt i sin egen selv-realisering. Disse fundamentale elementer af viden opstår ud fra den undren, der er vakt i dem ved betragtningen af skabningen: mennesker forbavsnes ved at opdage, at de selv er en del af verden, er i forbindelse med andre, der ligner dem, og som alle har del i en fælles skæbne. Her begynder så den rejse, der får dem til at opdage stadigt nye grænser for deres viden. Uden undren ville mennesker forfalde til en dødbringende rutine og lidt efter lidt blive ude af stand til at leve et liv, der er ægte personligt.

Gennem filosofiens arbejde frembringer evnen til at spekulere, som er særegen for den menneskelige forstand, en stringent måde at tænke på, og samtidig frembringer den et systematisk hele af viden gennem den logiske sammenhæng af de erklæringer, der er foretaget, og den organiske enhed af deres indhold. I forskellige kulturelle sammenhænge og til forskellige tider har disse processer givet resultater, der har frembragt originale tanke-systemer. Alligevel har dette ofte nok i historien medført fristelsen til at identificere en enkelt strømning med hele filosofien. I sådanne tilfælde har vi tydeligt nok at gøre med et "filosofisk hovmod", der forsøger på at fremstille sin egen delvise og ufuldkomne udlægning som den fuldstændige opfattelse af al virkelighed. Faktisk bør ethvert filosofisk system, samtidig med at det altid skal respekteres i dets helhed, uden nogen instrumentalisering, stadigt erkende forrangen af det filosofiske studium, som det stammer fra, og som det bør tjene loyalt.

5. Skønt tider skifter og viden vokser, er det muligt at opdage en kerne af filosofisk indsigt inden for tankens historie som helhed. Overvej for eksempel ikke-kontradiktions-, finalitets- og kausalitetsprincipperne, såvel som forestillingen om en person som et frit og intelligent subjekt med evnen til at kende Gud, sandhed og godhed. Overvej ligeledes visse fundamentale moralske normer, der deles af alle. Disse er blandt tegnene på, at foruden forskellige filosofiske skoler, eksisterer der en samling af viden, der må anses for at være en slags menneskehedens åndelige arv. Det er, som om vi har opdaget en implicit filosofi, som er årsag til, at alle føler, at de ejer disse principper, omend på en almindelig og ureflekteret vis. Netop fordi denne viden til en vis grad deles af alle, burde den tjene som en slags referencepunkt for de forskellige filosofiske skoler. Når fornuften engang er i stand til at opfatte og formulere de første universelle principper for tilværelsen, hvorfra den korrekt drager konklusioner, der hænger sammen både logisk og etisk, så kan det kaldes for den rette fornuft, eller som de gamle kaldte det, *orthôs logos*, *recta ratio*.

6. Kirken kan for sin del ikke undlade at se den store værdi ikke fralægge os denne opgave uden⁴ at svigte i den tjeneste, som vi har fået betroet. Ved igen at bekræfte troens sandhed, kan vi både genoprette en ægte tillid hos vore samtidige om deres evne til at forstå og udfordre filosofien til at genfinde og udvikle sin egen hele værdighed.

Der er endnu en grund til at jeg skriver disse overvejelser. I min rundskrivelse Veritatis Splendor - Sandhedens Stråleglans - gjorde jeg opmærksom på "visse fundamentale sandheder i den katolske lære, som i de nuværende omstændigheder risikerer at blive fordrejet eller benægtet".⁴ I den her foreliggende rundskrivelse ønsker jeg at fortsætte med den overvejelse ved at koncentrere mig om temaet sandhed i sig selv og om dens grundlag i forhold til troen. For det kan ikke nægtes, at denne tid med hurtig og omfattende forandring kan efterlade især de unge, hvem fremtiden tilhører, og som den afhænger af, med en følelse af, at de ikke har nogle velbegrundede referencepunkter. Behovet for et grundlag for personligt og fælles liv bliver vigtigere i en tid, hvor vi stilles over for den oplagte utilstrækkelighed af perspektiver, hvori det midlertidige anerkendes som en værdi, og muligheden for at opdage livets virkelige mening drages i tvivl. Det er derfor, at mange mennesker snubler gennem livet lige til afgrundens rand uden at vide, hvor de er på vej hen. Undertiden hænder dette, fordi de, hvis kald det er at udtrykke deres mening, ikke længere interesserer sig for sandheden, idet de foretrækker hurtig succes for besværet med undersøgelsen af, hvad der gør livet værd at leve. Med sin bestandige opfordring til at søge sandhed, har filosofien det store ansvar for at forme tænkning og kultur, og nu må den stræbe beslutsomt efter at genvinde sit oprindelige kald. Det er derfor jeg har følt både behov for og har betragtet det som min pligt at give mig i lag med dette emne, således at menneskeheden på tærsklen til den kristne tidsalders tredje årtusind får en klarere fornemmelse af, hvilke hjælpekilder, den er blevet udstyret med, og med fornyet mod kan forpligte sig til at virkeliggøre den frelsesplan, som dens historie er en del af.

Kapitel 1

Jesus, åbenbarer af Faderen

7. Til grund for Kirkens hele tænkning ligger bevidstheden om, at den er overbringer af et budskab, som har sin oprindelse i Gud selv (sml. 2 Kor 4,1-2). Den viden, som Kirken tilbyder mennesket, har ikke sin oprindelse i nogen af dens egne spekulationer, hvor ophøjede de end måtte være, men i Guds ord, som den har modtaget i tro (sml. 1 Tess 2,13). Ved vort tros-livs oprindelse er der et møde af enestående art, som afslører et mysterium, der har været skjult i lange tider (sml. 1 Kor 2,7; Rom 16,25-26), men som nu er åbenbaret: "Gud besluttede i sin godhed og visdom at åbenbare sig selv og kundgøre os sin viljes hemmelighed" (Ef 1,9), for at menneskene gennem Kristus, det menneskevordne Ord, i Helligånden må få adgang til Faderen og således del i den guddommelige natur".⁵ Dette initiativ er aldeles frivilligt og bevæger sig fra Gud til mennesket for at bringe det til frelse. Som kærlighedens kilde ønsker Gud at gøre sig kendt; og den viden, som mennesket kan have om Gud, udvikler til fuldkommenhed alt, hvad den

menneskelige forstand kan kende til meningen med livet.

8. Ved næsten bogstaveligt at gentage læren fra Det første Vatikankoncils konstitution Dei Filius, og tage hensyn til de principper, der blev fremsat af Tridentinerkoncilet, fortsatte Det andet Vatikankoncils konstitution Dei Verbum den ældgamle proces med at forstå tro ved at overveje åbenbaringen i lyset af Den hellige Skrift og hele den patristiske traditions lære. Ved Det første Vatikankoncil havde koncilsfædrene fremhævet den overnaturlige beskaffenhed af Guds åbenbaring. På grundlag af misforståede og meget udbredte påstande angreb tidens rationalistiske kritik tro og benægtede muligheden af enhver viden, som ikke var resultat af fornuftens naturlige evner. Dette gjorde, at Concilet var nødt til igen eftertrykkeligt at fastslå, at der eksisterer en viden, som er særegen for tro, og som overgår den viden, som fører til den menneskelige fornuft, selv om denne af sig selv er i stand til at nå [erkendelse af] Skaberens. Denne viden udtrykker en sandhed, der bygger på netop det faktum, at Gud åbenbarer sig selv, en sandhed, som er aldeles sikker, fordi Gud hverken bedrager eller ønsker at bedrage. ⁶

9. Det første Vatikankoncil lærer altså, at den sandhed, der opnås ved filosofi, og åbenbaringens sandhed hverken er identiske eller gensidigt udelukker hinanden. "Der findes to forskellige former for erkendelse, der er forskellige ikke blot med hensyn til deres oprindelse, men også med hensyn til deres objekt. Med hensyn til oprindelsen, fordi vi erkender den første ved naturlig fornuft, den anden ved guddommelig tro. Med hensyn til objektet, fordi ved siden af de ting, som den naturlige fornuft kan nå til, er der for vor tro mysterier, der er skjult i Gud og som, med- mindre de bliver guddommeligt åbenbarede, ikke kan vides".⁷ Baseret på Guds vidnesbyrd og ved hjælp af nådens overnaturlige hjælp er tro af en anden art end filosofisk viden, som afhænger af sans-opfattelse og erfaring, og som gør fremskridt ved forstandens lys alene. Filosofi og naturvidenskaber virker inden for den naturlige fornufts orden, mens tro, oplyst og ledet af Ånden, i frelsens budskab erkender "fylden af nåde og sandhed" (sml. Joh 1,14), som Gud har villet åbenbare i historie og definitivt gennem sin Søn, Jesus Kristus (sml. 1 Joh 5,9; Joh 5,31-32).

10. Ved at betragte Jesus som åbenbarer lagde koncilsfædrene på Det andet Vatikankoncil vægt på Guds åbenbarings frelsende betydning i historien, idet de beskrev det således: "I denne åbenbaring taler den usynlige Gud (sml. Kol 1,16; 1 Tim 1,17) i sin overstrømmende kærlighed til menneskene som sine venner (2 Mos 33,11; Joh 15,14-15), og han færdes iblandt dem (Bar 3,38) for at indbyde dem til og tage dem ind i fællesskab med sig selv. Denne åbenbaring formidles ved gerninger og ord i gensidig vekselvirkning: De gerninger, som Gud udfører i frelseshistorien, manifesterer og bekræfter den lære og den virkelighed, som ordene udtrykker, mens ordene forkynder og bringer den hemmelighed frem i lyset, som gerningerne bærer i sig. Den inderste sandhed, som dermed er åbenbaret for os om Gud og om menneskets frelse, lyser klart i Kristus,

som både er formidleren og fylden af hele åbenbaringen. ⁸

11. Guds åbenbaring er derfor inkarneret i tid og historie. Jesus Kristus blev kød "i tidens fylde" (Gal 4,4); og to tusinde år senere føler jeg mig forpligtet til energisk at gentage, at "i kristendommen tilkommer der tiden en fundamental betydning".⁹ Det er i tiden, at hele skabelsens og frelsens værk kommer for dagen; og det kommer først og fremmest frem med Guds Søns menneskevordelse, at vort liv allerede nu er en forsmag på tidens fylde, som skal komme (sml. Heb 1,2).

Sandheden om ham selv og om hans liv, som Gud har betroet til menneskeheden, er derfor indlejret i tid og historie; og den blev bekendtgjort én gang for alle i Jesus af Nazarets mysterium. Konstitutionen Dei Verbum udtrykker det veltalende: "Under mange skikkelser og på mange måder talte Gud i gamle dage til vore forfædre gennem sine profeter, men nu ved dages ende har han talt til os gennem sin Søn (Hebr 1,1-2). For han sendte sin Søn, det evige Ord, som oplyser alle mennesker, for at han kunne bo blandt mennesker og fortælle dem om Guds inderste væsen (sml. Joh 1,1-18). Jesus Kristus, det menneskevordne Ord, sendt som 'menneske blandt mennesker', 'taler Guds ord' (Joh 3,34) og fuldfører det frelsesværk, som Faderen har betroet ham (sml. Joh 5,36; 17,4). Den, der ser ham, har også set Faderen (sml. Joh 14,9). Det er derfor ham, der ved hele sit nærvær og ved åbenbarelsen af sig selv, gennem sine ord og gerninger, tegn og mirakler, men især ved sin død og vidunderlige opstandelse fra de døde, og til sidst ved at udsende sandhedens Ånd, fuldender åbenbaringen og bekræfter den ved det guddommelige vidnesbyrd, så det står fast, at Gud er med os for at udfri os fra dødens og syndens mørke og oprejse os til evigt liv".¹⁰

For Guds folk bliver historien derfor en vej, der skal følges til det sidste, således, at den åbenbarede sandheds indhold må finde sit fulde udtryk ved Helligåndens uophørlige handling (sml. Joh 16,13). Dette er Dei Verbum's lære, når det hævdes, at "gennem århundredernes forløb rækker Kirken bestandig frem mod fylden af den guddommelige sandhed, indtil til sidst Guds ord bliver opfyldt i den".¹¹

12. Historien bliver derfor den skueplads, hvor vi ser, hvad Gud gør for menneskeheden. Gud kommer til os i de ting, vi kender bedst og lettest kan efterkontrollere, vor dagligdags ting, uden hvilke vi ikke kan forstå os selv.

I Guds Søns menneskevordelse ser vi den vedvarende og definitive syntese skabt, som menneskesindet af sig selv ikke engang havde kunnet forestille sig: det evige træder ind i tiden, helheden skjuler sig i brudstykket, Gud tilegner sig et menneskeligt ansigt. Den sandhed, der er meddelt i Kristi åbenbaring, er derfor ikke længere begrænset til et særligt sted eller en særlig kultur, men tilbydes ethvert menneske, der vil modtage den som den absolut gyldige kilde til

7
meningen med menneskeligt liv. Nu har alle, i Kristus, adgang til Faderen, fordi Kristus ved sin død og sin opstandelse har skænket det guddommelige liv, som den første Adam havde sagt nej til (sml. Rom 5,12-15). Gennem denne åbenbaring modtager mennesket den grundlæggende sandhed om sit eget liv og om historiens mål. Som konstitutionen *Gaudium et Spes* udtrykker det, er det "kun det menneskevordne Ords mysterium, der kaster [det egentlige] lys over menneskets mysterium".¹² Hvis det betragtes på nogen som helst andre måder, forbliver mysteriet med personlig eksistens en uløselig gåde. Hvor skulle mennesket søge svar på dramatiske spørgsmål som smerte, uskyldiges lidelse og død, om ikke i det lys, der strømmer ud fra Kristi lidelse, død og opstandelse.

Fornuft over for mysteriet

13. Det må ikke desto mindre erindres, at åbenbaring vedbliver med at være fyldt med mysterium. Det er sandt, at Jesus med hele sit liv åbenbarede Faderens ansigt, for han kom for at lære os om Guds hemmeligheder.¹³ Men vor opfattelse af Guds ansigt er altid brudstykkeagtig og svækket af vor forstands grænser. Alene troen gør det muligt at gennemtrænge mysteriet på en måde, som tillader os at forstå det sammenhængende.

Koncilet lærer os, at "mennesket skylder troslydighed mod Gud, som åbenbarer sig".¹⁴ Denne korte, men bastante udtalelse peger på en af kristendommens fundamentale sandheder. Tro siges først at være et lydigt svar til Gud. Dette forudsætter, at Gud erkendes i sin guddommelighed, transcendens og højeste frihed. Ved sin absolutte transcendens' autoritet er Gud, som giver sig selv til kende, også oprindelsen til troværdigheden af det, han åbenbarer. Ved tro giver mennesker deres samtykke til dette guddommelige vidnesbyrd. Dette betyder, at de fuldt og helt anerkender sandheden af, hvad der er åbenbaret, fordi det er Gud selv, der garanterer denne sandhed. De kan ikke gøre krav på denne sandhed, der kommer til dem som en gave, og i forbindelse med interpersonal kommunikation får dem til at være åbne for den og til at fatte dens dybe mening. Det er derfor, at Kirken altid har betragtet den handling at betro sig selv til Gud som en fundamentalt afgørende beslutning, der lægger beslag på hele personen. I den handling vil fornuften og viljen vise deres åndelige natur, der gør personen i stand til at handle på en måde, der til fulde realiserer personlig frihed.¹⁵ Det er ikke blot sådan, at frihed er en del af troens handling; den er absolut påkrævet. Omvendt virkeliggøres frihed ikke i afgørelser imod Gud. For hvordan kunne det være en udøvelse af sand frihed at nægte at være åben for selve den virkelighed, der muliggør vor selv-virkeliggørelse? Mennesker kan ikke udføre en vigtigere handling i deres liv end troens handling; det er her, at frihed når troens vished og vælger at leve i den sandhed.

For at hjælpe fornuften i dens bestræbelse for at forstå mysteriet, er der de tegn, som åbenbaringen selv præsenterer. De tjener til at lede eftersøgningen af sandhed til nye dybder ved at gøre det muligt for fornuften også at foretage selvstændige undersøgelser ved at benytte fornuftens egne metoder, som den med rette er stolt af. Alligevel tilskynder disse også fornuften til at se ud over deres status som tegn for at få fat på den dybere mening, som de vidner om. De

indeholder en skjult sandhed, som sjælen drages imod, og som den ikke kan ignorere uden at⁸ ødelægge selve de tegn, der er givne.

På en vis måde vender vi så tilbage til åbenbaringens sakramentale beskaffenhed og specielt til eukaristiens tegn, hvori den uopløselige enhed mellem bekendtgøreren og det bekendtgjorte gør det muligt at fatte mysteriets dybder. I eukaristien er Kristus virkeligt til stede og levende, idet han virker gennem sin Ånd; alligevel er det, som Thomas af Aquin sagde så godt: "skønt sanserne ej fatter det; troen alene formår at give et oprigtigt hjerte sikkerhed".¹⁶ Filosofen Pascal siger det samme: "Ligesom Jesus Kristus gik ukendt blandt mennesker, således viser hans sandhed sig uden ydre forskel blandt almindelige tænke måder. Således forbliver også eukaristien blandt almindeligt brød".¹⁷

Kort sagt, troens erkendelse afskaffer ikke mysteriet; den åbenbarer det blot mere, idet den viser, hvor nødvendigt det er for menneskers liv. "Ved at åbenbare mysteriet om Faderen og hans kærlighed åbenbarer Kristus... mennesket fuldt ud for mennesket selv, og klarlægger dets ophøjede kald"¹⁸, som er at få del i det guddommelige mysterium, som er selve Treenighedens liv.

¹⁹

14. Fra de to Vatikankoncilers lære opstår der også et virkeligt nyt syn på filosofisk lærdom. Åbenbaringen har i historien sat et referencepunkt, som ikke kan ignoreres, hvis menneskelivets mysterium skal forstås. Men denne viden peger bestandig tilbage til Guds mysterium, som menneskets forstand ikke kan udtømme, men kun modtage og gribe i tro. Mellem disse to poler har fornuften sit eget område, hvor den kan spørge og forstå, kun begrænset af dens endelighed over for Guds uendelige mysterium.

Åbenbaringen indfører derfor i vor historie en universel og definitiv sandhed, som bevæger menneskets tanker til uophørlig anstrengelse; faktisk tilskynder den uophørligt fornuften til at udvide omfanget af sin viden, indtil den fornemmer, at den har gjort alt, hvad der står i dens magt, og ikke har ladet nogen sten uvendt. Til at hjælpe os i denne overvejelse på dette punkt har vi en af menneskehistoriens mest produktive og betydningsfulde ånder, et referencepunkt for både filosofi og teologi: Anselm. I sin Proslogion udtrykker ærkebiskoppen af Canterbury det således: "Når jeg ofte og intenst tænkte over dette problem, syntes det undertiden, at jeg var lige ved at fatte det, jeg søgte; til andre tider unddrog det sig helt min tanke, indtil jeg til sidst, fortvivlet over ikke at kunne finde det, ønskede at opgive at søge efter noget, som var umuligt at finde. Jeg ønskede at skaffe mig af med den tanke, for ved at fylde mit sind, afledte den mig fra andre problemer, som jeg kunne have nogen nytte af; men så præsenterede den sig med større og større vedholdenhed... Ve mig, et af Evas stakkels børn, fjernt fra Gud, hvad har jeg indladt mig på, og hvad har jeg opnået? Hvad stræbte jeg efter, og hvor langt er jeg nået? Hvad trængte jeg efter, og hvad længtes jeg efter?... O Herre, du er ikke blot det, som man ikke kan tænke sig noget større end (non solum es quo maius cogitari nequit), men du er større end alt, man kan tænke sig (quiddam maius quam cogitari possit) ... Hvis du ikke var sådan, kunne noget større end du

tænkes, men dette er umuligt".²⁰

15. Den kristne åbenbarings sandhed, fundet i Jesus fra Nazaret, gør alle mennesker i stand til at tage imod deres eget livs "mysterium". Som absolut sandhed opfordrer det mennesket til at være åbent for det transcendent, samtidig med, at det respekterer både dets autonomi som skabninger og dets frihed. På dette punkt er forholdet mellem frihed og sandhed komplet, og vi forstår den fulde betydning af Herrens ord: "I skal lære sandheden at kende, og sandheden skal gøre jer frie" (Joh 8,32).

Den kristne åbenbaring er menneskets sande ledestjerne, mens det stræber efter at bane sig vej midt iblandt en verdensbunden tankevanes tvang og en teknokratisk logiks indsnævring. Det er den endelige af Gud tilbudte mulighed til mennesket om fuldt ud at kende den grundlæggende kærligheds plan, som begyndte ved skabelsen. Til dem, der ønsker at kende sandheden, er der, hvis de kan se ud over dem selv og deres egne anliggender, givet muligheden for at tage deres liv i fuld og harmonisk besiddelse, netop ved at følge sandhedens vej. Her er ordene fra 5. Mosebog træffende: "Det, jeg i dag befaler dig, er hverken ufatteligt eller fjernt. Det er ikke i himlen, så man måtte sige: 'Hvem vil stige op til himlen og hente det ned til os, så vi kan følge det?' Det er heller ikke på den anden side af havet, så man måtte sige: 'Hvem vil drage over til den anden side af havet og hente det til os og forkynde det for os, så vi kan følge det?' Nej, ordet er dig ganske nær, i din mund og i dit hjerte, så du kan følge det" (5 Mos 30,11-14). Denne tekst finder genklang i den berømte udtalelse af den hellige filosof og teolog Augustin: "Gå ikke langt og vidt, men vend tilbage til dig selv. Dybt inde i mennesket bor sandheden" (Noli foras ire, in te ipsum redi. In interiore homine habitat veritas).²¹

Disse overvejelser fører til en første slutning: den sandhed, som vi kommer til at kende ved åbenbaring, er hverken produktet eller fuldbyrdsen af et argument, der er udtænkt af menneskelig fornuft. Den viser sig derimod som noget uberettiget, som udfordrer tanken og ønsker at blive modtaget som et udtryk for kærlighed. Denne åbenbarede sandhed er sat i vor historie som en forudgriben af den højeste og definitive åbenbaring af Gud, som er forbeholdt dem, der tror på ham og søger ham af et oprigtigt hjerte. Det endelige formål med tilværelsen er derfor i samme grad filosofiens og teologiens tema. Trods hele deres forskel i metode og indhold peger begge disse videnskabsgrene på den "livets vej", der, som troen fortæller os, til slut leder til den fulde og varige glæde ved beskuelsen af Den treenige

Gud.

"Visdommen ved og forstår alting" (sml. Visd 9,11)

16. Den hellige Skrift giver klare vink om, hvor dybt forbundne den viden, der skænkes ved troen, og den viden, der skænkes ved fornuften, er; og det er i visdoms-litteraturen, at deres forbindelse

udtrykkes tydeligst. Hvad der er slående ved disse bibelske tekster, hvis de læses fordomsfrit, er, at de ikke blot udtrykker Israels tro, men også rigdomme fra kulturer og civilisationer, der forlængst er forsvundne. Som efter en særlig plan lyder Egyptens og Mesopotamiens stemmer igen, og visse træk, der er fælles for det gamle Nærøstens kulturer, lever op i disse sider, der er så overordentlig rige på dyb intuition.

Det er ikke nogen tilfældighed, at den hellige forfatter, når han beskriver det vise menneske, skildrer det som en, der elsker og søger sandheden: "Lykkelig den mand, der lægger vægt på visdom og bruger sin indsigt, når han taler, gennemtænker visdommens veje i sit hjerte og har hendes hemmeligheder i tankerne. Følg efter hende som en sporhund, og læg dig på lur ved hendes indgangsveje. Lykkelig den mand, der kigger ind gennem hendes vinduer og lytter ved hendes døre, som slår sig ned tæt ved hendes hus og fæstner sine teltplokker i hendes mure. Han rejser sit telt lige ved siden af hende, slår sig ned i herberget, hvor de gode bor. Han stiller sine børn under hendes beskyttelse og lejrer sig under hendes grene. Hos hende finder han beskyttelse mod varmen og slår sig ned i hendes herlighed" (Sir 14,20-27).

Som vi ser, betragter den inspirerede forfatter ønsket om viden som karakteristisk for alle mennesker. Intelligens gør det muligt for enhver, troende og ikke-troende, at nå kundskabens "dybe vand" (sml. Ordsp 20,5). Det er rigtigt, at det gamle Israel ikke nåede til kundskab om verden og dens fænomener ved hjælp af abstraktion, som de græske filosoffer og de egyptiske vismænd gjorde det. Endnu mindre opfattede den gode israelit kundskab på den måde, som den moderne verden, der er tilbøjelig til at skelne mellem forskellige former for viden. Ikke desto mindre har den bibelske verden skabt sit eget karakteristiske bidrag til teorien om viden.

Hvad der er karakteristisk i den bibelske tekst, er den overbevisning, at der er en dyb og uløselig enhed mellem fornuftens viden og troens viden. Verden og alt, hvad der sker i den, deriblandt historien og menneskers skæbne, er virkeligheder, der kan observeres, analyseres og vurderes med alle fornuftens resurser, men uden at troen nogensinde er fremmed over for denne proces. Troen griber ikke ind for at begrænse fornuftens autonomi eller for at reducere dens handlefrihed, men blot for at få mennesket til at forstå, at i disse begivenheder, er det Israels Gud, der handler. Således kan verden og historiens begivenheder ikke forstås indgående uden at bekende troen på den Gud, der virker i dem. Troen skærper det indre øje, ved at åbne forstanden til at opdage forsynets værker i strømmen af begivenheder. Her er Ordsprogenes Bogs ord rammende: "Menneskets hjerte udtænker dets vej, men Herren styrer dets skridt" (Ordsp 16,9). Dette vil sige, at med fornuftens lys kan mennesker vide, hvilken vej, de skal tage, men de kan kun følge den vej til ende, hurtigt og uhindret, hvis de med et ret indstillet sind søger den inden for troens horisont. Derfor kan fornuft og tro ikke adskilles uden at formindske menneskers evne til at kende sig selv, verden og Gud på en rigtig måde.

17. Der er således ingen grund til nogen slags konkurrence mellem fornuft og tro: de indeholder begge hinanden, og hver af dem har sit eget handlings område. Igen peger Ordsprogenes Bog i

denne retning, når den udbryder: "Det er Guds ære at holde en sag skjult, det er kongens ære at udforske en sag" (Ordsp 25,2). I deres respektive verdener er Gud og mennesket anbragt i et enestående forhold. I Gud ligger alle tings oprindelse, i ham findes mysteriet i dets fylde, og i dette består hans ære: menneskets opgave er at udforske sandhed med dets fornuft, og deri består dets storhed. Psalmisten føjer ét afgørende stykke til denne mosaik, når han i en bøn siger: "Hvor er dine tanker dyrebare for mig, hvor stor er dog summen af dem, Gud! Tæller jeg dem, er de flere end sandet, bliver jeg færdig, er jeg stadig hos dig" (Salme 139,17-18). Ønsket om viden er så stort, og det virker på en sådan måde, så menneskehjertet trods dets erfaring af uoverstigelig begrænsning længes inderligt efter de uendelige rigdomme, der ligger uden for dets rækkevidde, idet det ved, at der findes et tilfredsstillende svar på ethvert spørgsmål, der indtil nu er ubesvaret.

18. Vi kan altså sige, at Israel med dets tankevirksomhed var i stand til at åbne den vej for fornuften, der fører til mysteriet. Med Guds åbenbaring kunne Israel lodde dybderne i alt det, de forgæves forsøgte at nå ved hjælp af fornuften. På basis af denne dybere form for viden forstod det udvalgte folk, at hvis fornuften skal være fuldstændig tro over for sig selv, må den respektere visse basale regler. Den første af disse er, at fornuften må indse, at menneskelig erfaring er en vej, der ikke tillader nogen hvilepause; den anden stammer fra den viden, at en sådan vej ikke er for den stolte, der mener, at alt er resultatet af personlig sejr; en tredje regel hviler på "frygten for Gud", hvis transcendent suverænitæt og omsorgsfulde kærlighed i ledelsen af verden, fornuften må anerkende.

Ved at fravige disse regler risikerer mennesket at tage fejl og ender som "tåben". For Bibelen ligger der i denne tåbelighed en trussel mod livet. Tåben mener at vide mange ting, men er faktisk ude af stand til at fæstne sit blik på de ting, der virkeligt betyder noget. Derfor kan tåben hverken bringe orden i sin forstand (sml. Ordsp 1,7) eller indtage en rigtig holdning til sig selv eller til den omkringliggende verden. Og når mennesket hævder, at "Gud er ikke til" (Salme 14,1), viser dette således med al tydelighed netop, hvor utilstrækkelig menneskets viden er, og netop, hvor langt det er fra den hele sandhed om ting, deres oprindelse og deres skæbne.

19. Visdommens Bog indeholder flere vigtige tekster, som yderligere belyser dette emne. Dér taler den hellige forfatter om Gud, der åbenbarer sig i naturen. For antikkens mennesker faldt studiet af naturvidenskaberne sammen med filosofisk lærdom. Efter at have bekræftet, at mennesker med deres forstand "har indsigt i verdensordenen og elementernes virken... årets kredsløb og stjernernes stilling, de levende væsners natur og de vilde dyrs rasen" (Visd 7,17.19-20) - kort sagt, at de kan filosofere - tager de hellige tekster et betydningsfuldt skridt fremad. Idet forfatteren gør græsk filosofis tanke til sin egen, erklærer han, at ved at tænke over naturen kan mennesket hæve sig til Gud: "for frem af storheden og skønheden i det skabte træder billedet af dets ophavsmand" (Visd 13,5). Dette er at opdage som et første skridt af guddommelig åbenbaring den vidunderlige "naturens bog", som, når den læses med den menneskelige fornufts rigtige redskaber, kan føre til

viden om Skaberen. Hvis det mislykkes for mennesker med deres intelligens at erkende Gud som alle tings Skaber, så er det ikke, fordi de mangler midler til at gøre dette, men fordi deres frie vilje og deres syndighed lægger en hindring i vejen.

20. Set i dette lys værdsættes fornuften uden at blive overvurderet. Resultaterne af ræsonnementerne kan faktisk være rigtige, men disse resultater får kun deres sande mening, hvis de anbringes inden for troens større horisont: "Det er Herren, der styrer en mands gang, hvordan kan et menneske så forstå sin vej?" (Ordsp 20,24). For Det gamle Testamente befrier troen fornuften, for så vidt som den tillader fornuften at opnå nøjagtigt, hvad den søger at vide, og placere det inden for den tingenes oprindelige orden, hvori alt får den rigtige betydning. Kort sagt, mennesker når til sandheden ved hjælp af fornuften, fordi de oplyst af troen opdager den dybere betydning af alle ting og helt specielt af deres egen tilværelse. Det er derfor med rette, at den hellige forfatter identificerer Guds frygten med begyndelsen til sand viden: "At frygte Herren er begyndelse til kundskab" (Ordsp 1,7; sml. Sir 1,14).

"Køb visdom, køb indsigt" (Ordsp 4,5)

21. For Det gamle Testamente er viden ikke et simpelt spørgsmål om omhyggelig observering af mennesket, af verden og af historien, men forudsætter desuden en absolut nødvendig forbindelse med troen og med det, der er blevet åbenbart. Dette er de udfordringer, som Det udvalgte Folk måtte stå ansigt til ansigt med, og som det måtte reagere på. Ved at overveje dette som sin situation opdagede det bibelske menneske, at det kun kunne forstå sig selv som "værende i forbindelse" - med sig selv, med folk, med verden og med Gud. Denne åbning til mysteriet, som det fik gennem åbenbaring, var i sidste instans kilden til den sande viden for det. Det var dette, der tillod dets fornuft at træde ind i det uendelige område, hvor en forståelse, som det indtil da ikke havde vovet at håbe på, blev en mulighed.

For den hellige forfatter var opgaven med at søge efter sandheden ikke fri for den spænding, der opstår, når fornuftens grænser er nået. Vi konstaterer det, når for eksempel Ordsprogenes Bog gør opmærksom på den træthed, der kommer af anstrengelsen for at forstå Guds hemmelighedsfulde planer (sml. Ordsp 30,1-6). Alligevel, trods alt det slid, det indebærer, giver de troende ikke op. De kan fortsætte på deres vej til sandheden, fordi de er visse på, at Gud har skabt dem som "forskere" (sml. Præd 1,13), hvis opgave det er ikke at lade nogen sten uventt, skønt fristelsen til at tvivle altid eksisterer. Idet de støtter sig til Gud, fortsætter de med altid og alle vegne at prøve på at nå alt, hvad der er smukt, godt og sandt.

22. I det første kapitel af sit brev til romerne hjælper Paulus os til bedre at påskønne den dybe indsigt i visdomslitteraturens overvejelse. Ved at udvikle et filosofisk argument i et letfatteligt sprog,

afslører han en dyb sandhed: gennem alt, hvad der er skabt, kan "forstandens øjne" komme til at kende Gud. Igennem skabningerne vækker Gud i fornuften en fornemmelse af hans "kraft" og "guddommelighed" (sml. Rom 1,20). Der indrømmes den menneskelige fornuft en evne, der næsten synes at overstige dens naturlige begrænsninger. Ikke blot er den ikke begrænset til sanser-erkendelse fra det øjeblik af, hvor den kan reflektere kritisk over sansernes oplysninger, men ved at drøfte de oplysninger, der tilvejebringes af sanserne, kan fornuften nå den årsag, der ligger til grund for al erkendelig virkelighed. Filosofisk udtrykt kunne vi sige, at denne vigtige paulinske tekst bekræfter den menneskelige evne til metafysisk forskning.

Ifølge Paulus var det en del af den oprindelige skabelses-plan, at fornuften uden vanskelighed skulle kunne nå udover sanser-oplysninger til alle tings oprindelse: Skaberen. Men på grund af den ulydighed, hvormed manden og kvinden valgte at anbringe sig i fuld og absolut autonomi i forhold til den Ene, som havde skabt dem, reduceredes denne lette adgang til Gud, Skaberen.

Dette er den menneskelige tilstand, der så levende er skildret i Første Mosebog, når den fortæller os, at Gud anbragte mennesket i Edens Have, i hvis midte "træet til kundskab om godt og ondt" stod (1 Mos 2,17). Symbolet er tydeligt: mennesket var ikke af sig selv i stand til at afgøre, hvad der var godt, og hvad der var ondt, men var tvunget til at appellere til en højere instans. Stolthedens blindhed narrede vore stamforældre til at mene, at de selv var suveræne og autonome, og til at mene, at de kunne ignorere den kundskab, der kommer fra Gud. Alle mennesker blev indviklede i denne oprindelige ulydighed, der skadede fornuften således, at fra da af ville dens vej til fuld sandhed være overstrøet med forhindringer. Fra den tid af var menneskets evne til at kende sandheden beskadiget af en uvilje mod den Ene, som er sandhedens kilde og oprindelse. Det er igen Paulus, der afslører netop hvor meget menneskelig tænkning på grund af synd blev "tom", og menneskeligt ræsonnement blev formørket og tilbøjeligt til usandfærdighed (sml. Rom 1,21-22). Sjælens øjne var ikke længere i stand til at se klart, fornuften blev mere og mere en fange af sig selv. Kristi komme var den frelsende begivenhed, som forløste fornuften fra dens svaghed, frigjorde den fra de lænker, den havde fængslet sig selv med.

23. Det er derfor, at den kristnes forhold til filosofi kræver grundig dømmekraft. I Det nye Testamente, især i Paulus' breve, er der én ting, der dukker meget klart frem: modsætningen mellem "denne verdens visdom" og Guds visdom, åbenbaret i Jesus Kristus. Dybden af den åbenbarede visdom sprænger kredsen af vore sædvanlige tankemønstre, som på ingen måde er i stand til at udtrykke denne visdom til fulde.

Begyndelsen af Første Korintherbrev præsenterer dette dilemma på en radikal måde. Guds korsfæstede Søn er den historiske begivenhed, som får ethvert af forstandens forsøg på at konstruere en fyldestgørende forklaring på meningen med tilværelsen ved en blot menneskelig argumentation til at mislykkes. Det virkelige brændpunkt, der sætter spørgsmålstejn ved enhver filosofi, er Jesu Kristi død på korset. Det er her, at ethvert forsøg på at reducere Faderens frelsende plan til ren menneskelig logik er dømt til at mislykkes. "Hvor er de vise henne, hvor er de

skriftkloge, hvor er denne verdens kloge hoveder? Har Gud ikke gjort verdens visdom til dårskab? (1 Kor 1,20), spørger Paulus eftertrykkeligt. De vises visdom er ikke længere nok til det, som Gud ønsker at udrette; det, der er brug for, er et afgørende skridt hen mod at byde noget radikalt nyt velkommen: "Det, som er dårskab i verden, udvalgte Gud for at gøre de vise til skamme...; det, som verden ser ned på, og som ringeagtes, det, som ingenting er, udvalgte Gud, for at gøre det, som er noget, til ingenting" (1 Kor 1,27-28). Menneskelig visdom nægter at se muligheden af sin styrke i sin egen svaghed, og dog tøver Paulus ikke med at hævde: "Når jeg er magtesløs, så er jeg stærk" (2 Kor 12,10). Man kan ikke fatte, hvordan død kunne være oprindelsen til liv og kærlighed; og alligevel har Gud for at åbenbare sin frelsende plans mysterium valgt netop det, som fornuften betragter som "tåbelighed" og en "forargelse". Ved at gøre brug af sin tids filosofers sprog, når Paulus til højdepunktet af sin lære, ved at udtrykke paradokset: "Gud har i verden valgt... det, som er ingenting, for at gøre det, som er noget til ingenting" (sml. 1 Kor 1,28). For at udtrykke kærlighedens uforskyldte natur, der er åbenbaret i Kristi kors, er Paulus ikke bange for at benytte filosofernes mest radikale sprog i deres tanker om Gud. Fornuften kan ikke eliminere det kærlighedens mysterium, som korset repræsenterer, mens korset kan give fornuften det endelige svar, som den søger. Det er ikke ordenes visdom, men Visdommens Ord, der for Paulus er kriteriet for både sandhed og frelse.

Korsets visdom frigør sig derfor fra alle kulturelle begrænsninger, som forsøger på at rumme den, og insisterer på en åbenhed over for sandhedens universalitet, som den bringer til verden. Hvilken udfordring er dette til vor fornuft, og hvor stort er udbyttet for fornuften, hvis den giver efter for denne visdom! Af sig selv er filosofien i stand til at opdage menneskets uophørlige selv-transcendente orientering imod sandheden; og med troens hjælp er den i stand til at acceptere korsets "dårskab" som den ægte kritik af dem, der narrer sig selv til at tro, at de ejer sandheden, skønt de faktisk støder på grund i det udviklede system, som de selv har udtænkt. Den korsfæstede og opstandne Kristi forkyndelse er det klipperev, hvorpå forbindelsen mellem tro og filosofi kan knuses, men den er også det klipperev, på den anden side af hvilken de to kan drage ud på sandhedens bundløse ocean. Her ser vi ikke kun grænsen mellem fornuft og tro, men også det rum, hvor de to kan mødes.

Undervejs i søgen efter sandhed

24. I Apostlenes Gerninger fortæller evangelisten Lukas om Paulus' komme til Athen på en af hans missionsrejser. Filosofernes by var fuld af afgudsbilleder. Ét alter fangede især hans blik, og han tog dette som et passende udgangspunkt til at skabe et fælles grundlag for forkyndelsen af kerygma'et. "Athenere", sagde han, "Jeg ser, at I på alle måder er meget religiøse. For da jeg gik rundt og så på jeres helligdomme, fandt jeg også et alter med indskriften: For en ukendt gud. Det, I således ærer, uden at kende det, det forkynder jeg jer" (ApG 17,22-23). Fra dette udgangspunkt taler Paulus om Gud som Skaber, som den Ene, der overgår alle ting og giver liv til alt. Han fortsætter derefter sin tale således: "Fra ét menneske har han skabt alle folk og ladet dem bosætte

sig overalt på jorden og fastsat bestemte tider og grænser for, hvor de skal bo - for at de skulle¹⁵ søge Gud, om de kunne famle sig frem og finde ham, som dog ikke er langt bort fra en eneste af os" (ApG 17,26-27).

Paulus fremhæver en sandhed, som Kirken altid har lagt vægt på: Dybt i menneskehjertet er der en kerne af higen og længsel efter Gud. Liturgien langfredag mindes dette intenst, når vi i bønner for dem, som ikke tror på Gud siger: "Almægtige, evige Gud, du har ved skabelsen nedlagt en længsel i alle mennesker, så at de bestandig søger dig og først finder hvile, når de har fundet dig".²² Der er derfor en vej, som mennesket kan vælge at tage, en vej, der begynder med menneskets evne til at hæve sig over, hvad der er tilfældigt, og stile efter det uendelige.

På forskellige måder og til forskellige tider har mennesker vist, at de kan give udtryk for dette deres inderste ønske. Gennem litteratur, musik, malerkunst, billedhuggerkunst, arkitektur og ethvert andet af deres kreative forstands værker har de tilkendegivet nødvendigheden af denne stræben. På en særlig måde har filosofien gjort denne søgen til sin egen, har med sine specifikke redskaber og videnskabelige metoder tydeligt givet udtryk for dette universelle menneskelige behov.

25. "Alle mennesker stræber efter at vide",²³ og sandheden er dette ønskes virkelige genstand. Dagliglivet viser, hvor interesserede enhver af os er for selv at opdage, ud over slet og ret meninger, hvordan ting virkeligt er. Inden for den synlige skabning er mennesket den eneste skabning, der ikke blot er i stand til at vide, men som ved, at det ved, og derfor er interesseret i den virkelige sandhed om, hvad det opfatter. Mennesker kan ikke være virkeligt ligeglade over for det spørgsmål, om det, de ved, er rigtigt eller ej. Hvis de opdager, at det er urigtigt, afviser de det; men hvis de kan fastslå dets sandhed, føler de sig belønnede. Det er dette Augustin docerer, når han skriver: "Jeg har mødt mange, der ønskede at bedrage, men ingen, der ønskede at blive bedraget".²⁴ Det hævdes med rette, at mennesker er blevet voksne, når de selvstændigt kan skelne mellem sandhed og usandhed, idet de selv tager stilling til tings objektive virkelighed. Dette er, hvad der har været drivkraften i så megen forskning, især på det naturvidenskabelige område, som i de sidste århundreder har frembragt vigtige resultater, der har ført til ægte fremskridt for hele menneskeheden.

Ikke mindre betydningsfuld end videnskabelig forskning på det teoretiske område er forskning på det praktiske område - hvormed jeg mener den søgen efter sandhed, som søger efter det gode, som skal præsteres. Ved at handle etisk i overensstemmelse med en fri og rigtig indstillet vilje, sætter mennesket foden på vejen til lykke og går fremad mod fuldkommenhed. Her drejer det sig også om sandhed. Det er denne overbevisning, som jeg understregede i min rundskrivelse Veritatis Splendor: "Der kan ikke eksistere etik uden frihed... Skønt hvert enkelt menneske har ret til at blive respekteret på sin egen vei søgen efter sandheden, eksisterer der en vigtigere og alvorlig etisk forpligtelse til at søge sandheden og holde fast ved den, når den er erkendt".²⁵

Det er derfor væsentligt, at de værdier, der vælges og stræbes imod i ens eget liv, er sande, for kun sande værdier kan lede mennesker til at realisere sig fuldstændigt, ved at tillade dem at være sande imod deres natur. Sandheden i disse værdier findes ikke ved at vende sig ind i sig selv, men ved at åbne sig for at fatte sandheden selv på niveauer, der transcenderer mennesket. Dette er en væsentlig betingelse for os for at blive os selv og vokse som modne, voksne mennesker.

26. Sandheden fremstår for mennesket først som et spørgsmål: Har livet en mening? Hvor er vi på vej hen? Ved første blik kan ens personlige liv synes komplet meningsløst. Det er ikke nødvendigt at vende sig til det absurdes filosoffer eller til de provokerende spørgsmål, der findes i Jobs Bog for at tvivle på meningen med livet. Den daglige erfaring af lidelse - i ens eget og i andres liv - og den kolossale samling af kendsgerninger, der synes uforklarlige for fornuften, er tilstrækkelig garanti for, at et så dramatisk spørgsmål som det om mening ikke kan undgås. ²⁶ Desuden er den første absolut sikre sandhed om vort liv, ud over den kendsgerning, at vi lever, at vor død er uundgåelig. Da denne foruroligende kendsgerning er given, kan vi ikke lade være med at søge efter et fuldstændigt svar. Vi har alle ønsket om og pligten til at kende sandheden om vor egen skæbne. Vi ønsker at vide, om døden vil være den definitive afslutning på vort liv, eller om der er noget på den anden side - om det er eller ikke er muligt at håbe på et liv-efter-dette. Det er ikke uden betydning, at Sokrates' død gav filosofien et af dens afgørende perspektiver, ikke mindre afgørende nu end det var for over to tusinde år siden. Det er ikke tilfældigt, at ansigt til ansigt med døden har filosoffer igen og igen stillet dette spørgsmål sammen med spørgsmålet om meningen med liv og udødelighed.

27. Ingen kan undgå denne overvejelse, hverken filosofen eller det almindelige menneske. Det svar, vi giver, vil afgøre, om vi mener eller ikke mener, at det er muligt at nå til en universel og absolut sandhed; og dette er et afgørende moment i undersøgelsen. Enhver sandhed - hvis den virkelig er sandhed - præsenterer sig som universel, selv om den ikke er hele sandheden. Hvis noget er sandt, må det være sandt for alle mennesker og til alle tider. Ud over denne universalitet søger mennesker et absolut, som kan give en mening til og et svar på al deres søgen - noget ultimativt, der kan tjene som grundlag for alle ting. Med andre ord, de søger en sidste forklaring, en højeste værdi, som ikke henviser til noget uden for sig selv, og som gør en ende på al spørgen. Hypoteser kan fascinere, men de tilfredsstillende ikke. Om vi vil indrømme det eller ej, så kommer der for enhver det øjeblik, hvor personligt liv må forankres til en sandhed, der er erkendt som definitiv, en sandhed, som giver en sikkerhed, der ikke længere er domineret af tvivl.

Gennem århundrederne har filosoffer forsøgt at opdage og give tydeligt udtryk for en sådan sandhed, hvad der har ført til forskellige tanke-systemer og -skoler. Men ud over filosofiske systemer forsøger mennesker på forskellige måder at skabe deres egen "filosofi" - i personlige overbevisninger og erfaringer, i familie- og kulturtraditioner, eller i ekspeditioner under en mesters ledelse i en søgen efter meningen med livet. Hvad, der inspirerer alt dette, er ønsket om at nå til

en sikker sandhed og til sikkerheden om dens absolutte værdi.

Den menneskelige sandheds forskellige aspekter

28. Den søgen efter sandhed er naturligvis ikke altid så iøjnefaldende, og den frembringer ikke altid sådanne resultater. Fornuftens naturlige begrænsning og hjertets ubestandighed tilslører og forvrænger ofte et menneskes søgen. Sandhed kan også drukne i en broget forvirring af andre anliggender. Mennesker kan endda flygte fra sandheden, så snart de skimter den, fordi de er bange for dens krav. Alligevel, hvor meget de end gør for at undgå den, vil sandheden indvirke på deres liv. Livet kan faktisk aldrig bygge på tvivl, usikkerhed eller illusion; et sådant liv ville konstant være truet af frygt og bekymring. Man kan derfor definere mennesket som den, der søger sandheden.

29. Det er utænkeligt, at en søgen, der er så dybt forankret i den menneskelige natur, ville kunne være helt forgæves og unyttig. Evnen til at søge efter sandhed og stille spørgsmål indebærer i sig begyndelsesgrundene til et svar. Mennesker ville ikke engang begynde at søge efter noget, som de ikke vidste noget som helst om, eller efter noget, som de mente, var helt uden for deres rækkevidde. Kun følelsen af, at de kan nå til et svar, får dem til at tage det første skridt. Dette er, hvad der normalt sker i videnskabelig forskning. Når forskere, idet de følger deres intuition, begynder at søge efter den logiske og kontrollable forklaring på et fænomen, er de lige fra begyndelsen af overbeviste om, at de vil finde et svar, og de giver ikke op over for modgang. De betragter ikke deres oprindelige intuition som nytteløs, fordi de ikke har nået deres mål; de vil med rette sige, at de endnu ikke har fundet et tilfredsstillende svar.

Det samme må ligeledes være sandt om menneskets søgen efter sandhed, når det kommer til de grundlæggende spørgsmål. Tørsten efter sandhed er så dybt rodfast i menneskehjertet, så det at være tvunget til at ignorere den, ville bringe vor tilværelse i fare. Dagliglivet viser klart nok, hvordan enhver af os er optaget af presset af nogle få fundamentale spørgsmål, og hvordan der hos enhver af os i vor sjæl er i det mindste et udkast til svarene. Én grund til, at sandheden af disse svar er overbevisende, er, at der ikke er nogen væsentlig forskel på dem og på de svar, som mange andre er kommet til. Ganske vist har ikke enhver sandhed, som vi når til, samme værdi. Men summen af de opnåede resultater bekræfter, at principielt kan mennesket nå til sandheden.

30. Det kan være nyttigt nu at vende os kort til de forskellige former for sandhed. De fleste af dem afhænger af umiddelbart bevismateriale eller er bekræftet ved eksperimenter. Dette er den sandheds-metode, der passer til hverdagslivet og til naturvidenskabelig forskning. På et andet plan finder vi filosofisk sandhed, der er opnået ved hjælp af den menneskelige forstands spekulative evner. Endelig er der religiøse sandheder, som til en vis grad bygger på filosofi, og

som vi finder i de svar, som de forskellige religiøse traditioner giver på de fundamentale spørgsmål. [27](#)

Det bør siges, at filosofiens sandheder ikke er begrænsede til professionelle filosoffers undertiden omskiftelige lære. Alle mennesker er, har jeg lagt mærke til, i en vis forstand filosoffer og har deres egne filosofiske opfattelser, hvormed de styrer deres liv. På den ene eller anden måde skaber de et omfattende syn og et svar på spørgsmålet om livets mening, og i dette lys tolker de deres eget livs forløb og styrer deres adfærd. På dette punkt kan vi stille spørgsmålet om forbindelsen mellem på den ene side filosofiens og religionens sandheder og på den anden side den sandhed, der er åbenbaret i Jesus Kristus. Men inden vi tager fat på dette spørgsmål, er der en sidste filosofisk kendsgerning, der må overvejes.

31. Mennesker er ikke skabt til at leve alene. De fødes ind i en familie, og de vokser op i en familie, og de indgår senere i samfundet gennem deres aktivitet. Fra fødslen af er de derfor indføjede i traditioner, som giver dem ikke blot et sprog og en kulturel udvikling, men også en række sandheder, som de næsten instinktivt tror på. Alligevel medfører personlig vækst og modenhed, at disse samme sandheder kan betvivles og vurderes i en kritisk efterforskningsproces. Det kan være, at efter denne overgangstid "genopdages" disse sandheder som et resultat af livets erfaring eller ved hjælp af yderligere ræsonnementer. Ikke desto mindre er der i et menneskes liv mange flere sandheder, der simpelt hen tros, end sandheder, der er erhvervet ved hjælp af personlig efterprøvning. Hvem ville for eksempel kritisk kunne vurdere de talløse videnskabelige resultater, som det moderne liv bygger på? Hvem ville personligt kunne undersøge den strøm af informationer, som dag efter dag kommer fra alle dele af verden, og som i almindelighed godtages som sande? Hvem ville til syvende og sidst på ny kunne eftergøre de veje af erfaring og tænkning, som har resulteret i den menneskelige visdoms og religions skatte? Dette betyder, at mennesket - den der søger sandheden - også er den, der lever af tro.

32. Ved at tro overgiver vi os til den viden, der er erhvervet af andre mennesker. Dette tyder på en enorm spænding. På den ene side kan den viden, der er opnået gennem tro, synes at være en ufuldkommen form for viden, som gradvis må udvikles til fuldkommenhed gennem personlig sammenfatning af beviser; på den anden side er tro ofte menneskeligt rigere end blot beviser, fordi den er forbundet med et mellemmenneskeligt forhold og sætter gang ikke blot i et menneskes evne til at vide, men også i den dybere evne til at betro sig selv til andre, til at indgå i en intim og varig forbindelse med dem.

Det bør fremhæves, at de sandheder, der søges i mellemmenneskelige forhold, ikke primært er empiriske eller filosofiske. Det, der derimod søges, er sandheden om mennesket - hvad et menneske er, og hvad mennesket afslører af sit inderste. Menneskelig fuldkommenhed består ikke simpelt hen i at erhverve en abstrakt viden om sandheden, men også i en dynamisk

sammenhæng af trofast given-sig-selv til andre. Det er i denne trofaste given-sig-selv, at mennesket finder en fylde af vished og sikkerhed. Samtidig er imidlertid viden gennem tro knyttet til sandheden, fordi den bygger på tillid mellem mennesker: i troens akt overgiver mennesker sig selv til den sandhed, som andre meddeler dem.

Der kunne findes mange eksempler til at vise dette; men jeg tænker umiddelbart på martyrerne, som er de mest autentiske vidner for sandheden om tilværelsen. Martyrerne ved, at de i mødet med Jesus Kristus har fundet sandheden om livet, og intet og ingen kan nogen sinde tage denne vished fra dem. Hverken lidelse eller voldelig død kan nogen sinde få dem til at opgive den tro, som de har opdaget i mødet med Kristus. Det er derfor, at lige til denne dag fortsætter martyrernes vidnesbyrd med at vække så stor interesse, at møde forståelse, at finde gehør og opfordre til efterlignelse. Det er derfor, deres ord indgyder en sådan tillid: fra det øjeblik, de taler til os om, hvad vi inderst inde opfatter som den sandhed, vi har søgt så længe, aflægger martyrerne vidnesbyrd om en kærlighed, der ikke behøver omstændelige argumenter for at overbevise. Martyrerne vækker en dyb tillid i os, fordi de lægger stemme til, hvad vi allerede føler, og de bekendtgør, hvad vi gerne ville have styrken til at udtrykke.

33. Skridt for skridt nærmer vi os altså emnet. Det er menneskets natur at søge sandheden. Denne søgen drejer sig ikke kun om opnåelsen af sandheder, som er partielle, empiriske eller videnskabelige; det er heller ikke kun i individuelle beslutningstagende handlinger, at mennesker søger det sande gode. Deres søgen stiler mod en højeste sandhed, som vil kunne forklare meningen med livet. Og det er derfor en søgen, som kun kan nå sit mål ved at nå det absolutte. ²⁸ Takket være tænkningens egne evner er mennesket i stand til at møde og erkende en sandhed af denne slags. En sådan sandhed - så vital og nødvendig som den er for livet - opnås ikke kun ved fornuftens hjælp, men også ved tillidsfuld åbnings sig for andre mennesker, der kan garantere for ægtheden og sikkerheden af sandheden selv. Der er ingen tvivl om, at evnen til at betro sig selv og sit liv til et andet menneske, og beslutningen om at gøre dette, er blandt de mest betydningsfulde og udtryksfulde menneskelige handlinger.

Man må ikke glemme, at fornuften i al dens søgen også har behov for at blive støttet af tillidsfuld dialog og oprigtigt venskab. Et mistænksomt og mistillidsfuldt klima, som kan angribe teoretisk forskning, ignorerer læren fra antikkens filosoffer, som hævdede, at venskab var en af de vigtigste forudsætninger for solid filosofisk forskning.

Fra alt, hvad jeg har sagt herom, fremgår det, at mennesker er på en opdagelsesrejse, som menneskeligt set ikke kan standses - en søgen efter sandheden og en søgen efter en person, som de kan stole på. Den kristne tro kommer dem i møde og tilbyder dem den konkrete mulighed for at nå det mål, de søger. Idet den kristne tro bevæger sig ud over stadiet med ureflekteret tro, leder den mennesker ind i nådens orden, hvad der gør dem i stand til at tage del i Kristi mysterium, som igen giver dem en sand og klar viden om Den treenige Gud. I Jesus Kristus, som er Sandheden, erkender troen den højeste opfordring til menneskeheden, en opfordring, som må føre til, at det, vi

oplever som ønske og længsel, kan nå til sin opfyldelse.

34. Den sandhed, som Gud åbenbarer os i Jesus Kristus, er ikke i modsætning til de sandheder, som filosofien erkender. Tværtimod, de to former for viden fører til sandhed i hele dens fylde. Sandhedens enhed er en fundamental forudsætning for menneskelig tænkning, hvad ikke-kontradiktions-princippet gør klart. Åbenbaringen gør denne enhed ubestridelig ved at vise, at skabets Gud også er frelseshistoriens Gud. Det er den ene og samme Gud, der skaber og garanterer forståeligheden og rimeligheden af tings naturlige orden, som forskere tillidsfuldt stoler på, ²⁹ og som åbenbarer sig som Vor Herres Jesu Kristi Far. Denne enhed af sandhed, den naturlige og den åbenbarede, er på levende og personlig vis legemliggjort i Kristus, således som Paulus husker os på: "Sandheden er i Kristus" (sml. Ef 4,21; Kol 1,15-20). Han er det evige Ord, i hvem alt blev skabt, og han er det menneskevordne Ord, som i hele sin person³⁰ åbenbarer Faderen (sml. Joh 1,14.18). Hvad menneskelig fornuft søger "uden at kende det" (ApG 17,23), kan kun findes gennem Kristus; det, der er åbenbart i ham, er "den fulde sandhed" (sml. Joh 1,14-16) om alt, der var skabt i ham og gennem ham, og som derfor finder sin opfyldelse i ham (sml. Kol 1,17).

35. På grundlag af disse spredte overvejelser, må vi nu mere direkte undersøge forholdet mellem åbenbart sandhed og filosofi. Dette forhold pånøder os en dobbelt overvejelse, eftersom den sandhed, der er skænket ved åbenbaring, er en sandhed, som skal forstås i fornuftens lys. Det er alene denne dobbelthed, som tillader os korrekt at bestemme forholdet mellem åbenbart sandhed og filosofisk lærdom. Lad os derfor først overveje forbindelserne mellem tro og filosofi i løbet af historien. Fra dette vil der dukke visse principper frem som nyttige referencepunkter i forsøget på at tilvejebringe den rigtige forbindelse mellem de to former for viden.

Vigtige momenter i mødet mellem tro og fornuft

36. Apostlenes Gerninger vidner om, at den kristne forkyndelse lige fra begyndelsen af var optaget af tidens filosofiske retninger. Vi læser, at Paulus i Athen diskuterede med "en del epikuræiske og stoiske filosoffer" (ApG 17,18); og en eksegetisk analyse af hans tale på Areopagos røber hyppige hentydninger til populære anskuelser, der for største delens vedkommende stammede fra stoicismen. Dette er på ingen måde tilfældigt. Hvis hedninger skulle forstå dem, kunne de første kristne i deres tale ikke nøjes med at henvise til "Moses og profeterne". De måtte pege både på den naturlige viden om Gud og på samvittighedens stemme hos ethvert menneske (sml. Rom 1,19-21; 2,14-15; ApG 14,16-17). Da denne naturlige viden i de hedenske religioner var gledet over i afgudsdyrkelse (sml. Rom 1,21-32), fandt Paulus det klogere i sin tale at knytte til filosofernes tænkning, som altid havde været i opposition til myternes og mysterie-religionernes opfattelser og havde mere respekt for den guddommelige transcendens.

En af den klassiske filosofis vigtigste opgaver var at rense menneskelige forestillinger om Gud for mytologiske elementer. Vi ved, at græsk religion, ligesom de fleste kosmiske religioner, var polyteistisk, endda i en sådan grad, så den guddommeliggjorde naturlige ting og fænomener. Menneskelige forsøg på at forstå gudernes oprindelse og følgelig universets oprindelse finder deres første udtryk i poesi; og teogonierne vedbliver med at være det første vidnesbyrd om denne menneskets søgen. Men det var filosofiens fædres opgave at bringe forbindelsen mellem fornuft og religion for dagen. Da de udvidede deres opfattelse til at indbefatte universelle principper, lod de sig ikke længere nøje med de gamle myter, men ønskede at give et rationelt grundlag for deres tro på det guddommelige. Dette åbnede en vej, der udsprang af gamle traditioner, men tillod en udvikling, der tilfredsstillede en universel fornufts krav. Denne udvikling søgte at opnå en kritisk viden om, hvad de troede på, og begrebet guddommelighed var det første positive resultat heraf. Overtro blev erkendt for, hvad den var, og religionen blev i det mindste til dels rensset ved rationel analyse. Det var på dette grundlag, at kirkefædrene kom i frugtbar dialog med den antikke filosofi, hvad der gav nye metoder til at forkynde og forstå Jesu Kristi Gud.

37. Når man betragter kristendommens anerkendelse af filosofi, må man ikke glemme hvor forsigtigt kristne betragtede andre elementer i hedenskabens kulturelle verden, hvorpå gnosticismen er ét eksempel. Det var let at forveksle filosofi - forstået som praktisk visdom og en undervisning for livet - med en højere og esoterisk form for viden, forbeholdt de få, der var fuldkomne. Det er sikkert den form for esoterisk spekulation, som Paulus tænker på, når han advarer kolossenserne: "Se til, at ingen fanger jer med filosofi og tomt bedrag, der bygger på menneskelig overlevering, på verdens magter og ikke på Kristus" (Kol 2,8). Paulus' ord synes kun alt for rammende, hvis vi anvender dem på forskellige slags esoterisk overtro, der er udbredt i vore dage, selv blandt visse troende, der mangler ægte kritisk sans. Efter Paulus slår andre af de første århundreders forfattere alarm, især Irenæus og Tertullian, når de blev stillet over for et kulturelt perspektiv, som søgte at underordne åbenbaringens sandhed under filosofernes fortolkning.

38. Kristendommens beskæftigelse med filosofien var derfor hverken ligetil eller umiddelbar. At dyrke filosofi og at besøge filosofiske skoler forekom de første kristne at skabe mere forvirring end at være en chance. For dem var den første og vigtigste opgave forkyndelsen af den opstandne Kristus ved hjælp af et personligt møde, som ville føre tilhøreren til en hjertets omvendelse og til at bede om at blive døbt. Men det betyder ikke, at de ignorerede opgaven med at uddybe forståelsen af troen og dens bevæggrunde. Tværtimod. Det er derfor, at Celsus' kritik - at kristne var "uvidende og besynderlige"³¹ - er ubegrundet og usand. Deres manglende interesse til at begynde med må forklares med andre årsager. Mødet med evangeliet gav et så tilfredsstillende svar på de hidtil uløste spørgsmål om meningen med livet, så at fordybe sig i filosofierne syntes dem at være noget fjerntliggende og på nogle måder gammeldags.

Det synes endnu mere indlysende i dag, hvis vi tænker på kristendommens bidrag til bekræftelsen

af alles ret til at have adgang til sandheden. Ved at nedrive racemæssige, sociale og kønsrelaterede skranker erklærede kristendommen lige fra begyndelsen af alle mænds og kvinders ligeberettigelse over for Gud. En første konsekvens heraf berørte temaet sandhed. Den elitisme, der havde karakteriseret antikkens søgen efter sandhed, blev fuldstændigt opgivet. Fordi adgang til sandheden muliggør adgang til Gud, må den ikke nægtes nogen. Der er mange veje, som fører til sandhed, men da kristen sandhed har en frelsende værdi, kan man vælge en hvilken som helst af disse veje, så længe den fører til det afgørende mål, det vil sige til Jesu Kristi åbenbaring.

En pioner i positivt engagement med filosofisk tænkning - omend med forsigtig skarpsindighed - var Justin. Skønt han efter sin omvendelse vedblev med at nære respekt for græsk filosofi, gjorde han med styrke og klarhed gældende, at han i kristendommen havde fundet "den eneste sikre og brugbare filosofi".³² På lignende vis kaldte Clemens af Alexandria evangeliet for "den sande filosofi",³³ og han opfattede filosofien ligesom Moseloven som en belæring, der forberedte til kristen tro³⁴ og banede vejen for evangeliet.³⁵ Eftersom "filosofi længes inderligt efter den visdom, som består af sjæls og tales retsindighed og livets renhed, er den velvilligt stemt over for visdom og gør alt, hvad den kan, for at opnå den. Vi kalder dem for filosoffer, som elsker den visdom, der er skaber af og herre over alle ting, det vil sige viden om Guds Søn".³⁶ For Clemens er græsk filosofi ikke bestemt til først og fremmest at støtte og fuldstændiggøre kristen sandhed. Dens opgave er snarere at forsvare troen. "Frelserens lære er fuldkommen i sig selv og har ikke brug for assistance, for den er Guds styrke og visdom. Med sit bidrag styrker græsk filosofi ikke sandheden, men ved at gøre sofisteriets angreb magtesløse og ved at afvæbne dem, der svigter sandheden og bekrieger den, kaldes græsk filosofi med rette for hegnet og den beskyttende mur omkring vingården".³⁷

39. Det er altså tydeligt ud fra historien, at kristne tænkere beholdt deres kritiske sans, da de overtog filosofisk tænkning. Blandt disse tidlige eksempler er Origenes bestemt fremtrædende. For at imødegå de angreb, der blev startet af filosofen Celsus, benytter Origenes sig af Platons filosofi for at skitsere sine argumenter og formulere sine svar. Ved at overtage mange elementer af platonisk tænkning, begynder han at skabe en tidlig form af kristen teologi. Selve ordet "teologi" havde sammen med ideen om teologi som en rationel samtale om Gud indtil dette tidspunkt været knyttet til dets græske herkomst. I aristotelisk filosofi, for eksempel, betegnede det den ædleste del og det egentlige højdepunkt af filosofisk samtale. Men i lyset af den kristne åbenbaring fik det, der havde betydet en principiel lære om guderne, en helt ny betydning ved at betegne den overvejelse, der foretages af den troende for at udtrykke den sande lære om Gud. For at udvikle sig benyttede denne nye kristne tankegang sig af filosofi, men sørgede samtidigt for at adskille sig klart fra den. Historien viser, hvordan platonisk tænkning, efter at den først var antaget af teologien, gennemgik dybe ændringer, især med hensyn til begreber som sjælens udødelighed, menneskets guddommeliggørelse og det ondes oprindelse.

40. I dette arbejde med at kristne platonisk og neoplatonisk tænkning var de kappadokiske fædre, Dionysius, kaldet Aeropagiten, og især Augustin af stor betydning. Denne Vestens store kirkefader var kommet i forbindelse med forskellige filosofiske skoler, men de skuffede ham alle. Det var, da han fandt sandheden i den kristne tro, at han fik kraft til at gennemføre den radikale omvendelse, som de filosoffer, han havde kendt, ikke havde kunnet føre ham til. Han afslører selv sit motiv: "Fra den tid af nærrede jeg størst forkærlighed for den katolske tro. Jeg fandt det mere sømmeligt og ikke på mindste måde vildledende af Kirken at få pålagt at tro det, som ikke kunne bevises - hvadenten det nu var, fordi der eksisterede et bevis, som imidlertid ikke kunne forstås af alle, eller fordi sagen ikke kunne bevises rationelt - snarere end fra manikæerne at få et ubesindigt løfte om viden med latterliggørelse af slet og ret tro, og så bagefter få ordre til at tro mange eventyrlige og absurde myter, der umuligt kunne vise sig at være sande".³⁸ Skønt Augustin tilstod platonikerne en privilegeret plads, dadlede han dem, fordi de, skønt de kendte det mål, der skulle søges, ignorerede den vej, der fører til det: Ordet, det blev kød. ³⁹ Det lykkedes for biskoppen af Hippo at skabe den første store syntese af filosofi og teologi ved at forene både græske og latinske tankestrømninger. I ham blev også den stor enhed af viden, der byggede på Bibelens tankegang, både bekræftet og opretholdt af en dyb spekulativ tænkning. Den syntese, som var udtænkt af Augustin, forblev i århundreder den mest ophøjede form for filosofisk og teologisk spekulation, der var kendt i Vesten. Bestyrket af sin personlige historie og støttet af sit vidunderligt hellige liv, kunne han også i sine værker indføje en række emner, som ved at øse af erfaring var et præludium til fremtidige udviklinger i forskellige filosofiske strømninger.

41. De måder, hvorpå Østens og Vestens fædre inddrog de filosofiske skoler, var derfor helt forskellige. Dette betyder ikke, at de identificerede indholdet af deres budskab med de systemer, de henviste til. Overvej Tertullians spørgsmål: "Hvad har Athen til fælles med Jerusalem? Akademiet med Kirken?". ⁴⁰ Dette viser den kritiske bevidsthed, hvormed kristne tænkere fra begyndelsen af mødte problemet, forholdet mellem tro og filosofi, idet de betragtede det i dets helhed med både dets positive aspekter og dets begrænsninger. De var ikke naive tænkere. Netop fordi de intenst levede troens indhold, var de i stand til at nå de dybeste former for spekulation. Det er derfor minimaliserende og misforstået at begrænse deres arbejde til simpelt hen en transponering af troens sandheder til filosofiske kategorier. De gjorde meget mere. Faktisk lykkedes det dem at få frem alt, hvad der forblev underforstået og foreløbigt i antikkens store filosofers tænkning. ⁴¹ Som jeg har bemærket, var det deres opgave at vise, hvordan fornuften, befriet fra ydre begrænsninger, kunne finde vej ud af mytens blinde gyde og på en bedre måde åbne sig for det transcendent. Når fornuften var rensset og rigtig afstemt, kunne den avancere til højere tankeniveauer og give et solidt grundlag for opfattelsen af væren, af det transcendent og af det absolutte.

Det er her, vi ser det originale i det, som kirkefædrene udrettede. De tog med glæde imod den fornuft, der var åben for det absolutte, og de gennemsyrede den med de værdier, der stammede

fra åbenbaringen. Dette var mere end et møde mellem kulturer, hvor den ene kultur måske ligger under for den andens tiltrækningskraft. Det foregik derimod i menneskesjæles inderste, og det var et møde mellem skabning og Skaber. Idet det overskred det mål, som det på grund af sin beskaffenhed ubevidst stiledede imod, opnåede det det største gode og den højeste sandhed i det menneskevordne Ords person. Stillet over for de forskellige filosofier var kirkefædrene ikke bange for at erkende hvilke elementer i dem, der var i overensstemmelse med åbenbaringen, og hvilke, der ikke var det. Erkendelsen af de overensstemmende punkter gjorde dem ikke blinde for de divergerende punkter.

42. I den skolastiske teologi bliver den filosofisk trænede fornufts rolle endnu mere iøjnefaldende under påvirkning af Anselms fortolkning af intellectus fidei. For den hellige ærkebiskop af Canterbury konkurrerer troens fortrinsret ikke med den søgen, der passer sig for fornuften. Fornuften opfordres nemlig ikke til at fælde dom over troens indhold, hvad den ville være ude af stand til, fordi det ikke er dens funktion. Det er derimod dens funktion at finde mening, at opdage forklaringer, som vil gøre det muligt for alle og enhver at nå til en vis forståelse af tro. Anselm understreger den kendsgerning, at forstanden må søge det, den elsker: jo mere den elsker, jo mere ønsker den at vide. Enhver, som lever for sandheden, griber efter en form for viden, der er mere og mere opflammet af kærlighed til, hvad man ved, samtidigt med at man må indrømme, at man endnu ikke har opnået, hvad man ønsker. "Jeg blev skabt til at se dig; og jeg mangler endnu at nå det, som jeg blev skabt til (Ad te videndum factus sum; et nondum feci proper quod factus sum). ⁴² Længslen efter sandhed ansporer derfor fornuften til altid at gå videre; det er faktisk, som om fornuften er overvældet af at se, at den altid kan gå ud over, hvad den allerede har opnået. Det er imidlertid på dette punkt, at fornuften kan lære, hvor dens vej vil føre hen til sidst. "Jeg tror, at alle, der opdager noget ubegribeligt, burde være tilfreds med det, hvis de når til en ganske sikker opfattelse af dets realitet, også selv om deres forstand ikke kan gennemskue dets måde at være på... Men er der noget som helst så ubegribeligt og ubeskriveligt som det, som er over alle ting? Derfor, hvis det, som hidtil har været genstand for debat med hensyn til den højeste væren, er blevet fastslået på basis af tilbørligt ræsonnement, så rystes grundlaget for ens vished ikke det mindste, hvis forstanden ikke kan gennemskue det på en måde, der giver mulighed for en klar formulering. Hvis tidligere tænkning har sluttet rationelt, at man ikke kan fatte (rationabiliter comprehendit incomprehensibile esse), hvordan overnaturlig visdom forstår sig på sin egne resultater..., hvem vil så forklare, hvordan den samme visdom, som mennesket ikke kan vide noget eller næsten intet om, kan kendes og udtrykkes?". ⁴³

Den fundamentale overensstemmelse mellem troens viden og filosofiens viden er endnu engang bekræftet. Troen kræver, at dens objekt forstås ved hjælp af fornuft, og ved højdepunktet af sin søgen erkender fornuften, at den ikke kan klare sig uden det, som troen skænker.

43. En særlig plads i denne lange udvikling tilkommer Thomas af Aquin, ikke blot på grund af hans lære, men også på grund af den dialog han påtog sig med sin tids arabiske og jødiske tænkning. I en tid, hvor kristne tænkere genopdagede antikkens filosofis skatte, og mere specielt Aristoteles', gjorde Thomas sig især fortjent ved at give hæderspladsen til den overensstemmelse, der eksisterer mellem tro og fornuft. Både fornuftens lys og troens lys kommer fra Gud, hævdede han; derfor kan der ikke være nogen uoverensstemmelse mellem dem. [44](#)

Mere radikalt erkendte Thomas, at naturen, filosofiens rette anliggende, kunne bidrage til forståelsen af den guddommelige åbenbaring. Troen frygter derfor ikke fornuften, men søger den og har tillid til den. Ganske ligesom nåden bygger på naturen og fuldender den, [45](#) således bygger troen på og udvikler fornuften til fuldkommenhed. Oplyst af troen frigøres fornuften fra den skrøbelighed og de begrænsninger, der stammer fra ulydighedens synd, og finder den nødvendige styrke til at nå frem til kundskaben om Den treenige Gud. Skønt han gjorde meget ud af troens overnaturlige beskaffenhed, overså Thomas af Aquin, der undertiden kaldes for Doctor Angelicus, ikke betydningen af den rationale dimension i den; faktisk var han i stand til at lodde dens dybder og forklare betydningen af det fornuftige i den. Tro er i en vis forstand "tankeøvelse"; og den menneskelige fornuft bliver hverken ophævet eller forringet ved at godkende troens indhold, som i alle tilfælde nås ved hjælp af et frit og informeret valg. [46](#)

Det er derfor, at Kirken med rette konstant præsenterer Thomas af Aquin som en tankens mester og et mønster for den rette måde at drive teologi på. I denne forbindelse vil jeg minde om, hvad min forgænger, Guds tjener Paul VI, skrev i anledning af Doctor Angelicus' 700 års dødsdag. "Uden tvivl ejede Thomas i højeste grad sandhedens mod, en åndens frihed til at møde nye problemer og den intellektuelle redelighed, som de har, der hverken tillader kristendommen at blive besmittet af verdslig filosofi eller af en forudindtaget afvisning af den. Han er derfor indgået i kristen tænkningens historie som en pioner for den nye filosofiske vej og universelle kultur. Nøglepunktet og næsten kernen i den løsning, som han med sin profetiske intuitions hele åndfuldhed gav troens og fornuftens nye møde, var en forsoning mellem verdens timelighed og evangeliets radikalitet, idet han således undgik den unaturlige tilbøjelighed til at fornægte verden og dens værdier, mens han samtidig holdt fast ved den overnaturlige ordens ophøjede og ubønhørlige krav".[47](#)

44. Til Thomas af Aquins store viden hører også hans erkendelse af Helligåndens rolle i den proces, hvorved lærdom modner til visdom. Fra de første sider i sin Summa Theologiae, [48](#) var Thomas ivrig efter at vise visdommens primat, fordi den er Helligåndens gave og åbner vejen til en viden om guddommelige realiteter. Hans teologi tillader os at forstå, hvad der er karakteristisk for visdom i dens tætte forbindelse med tro og viden om det guddommelige. Denne visdom erfares ved hjælp af connaturalitet; den forudsætter tro og formulerer til sidst sin rette mening på grundlag af troens egen sandhed: "Den visdom, der nævnes blandt Helligåndens gaver, er forskellig fra den visdom, der findes blandt de intellektuelle dyder. Denne anden visdom opnås ved studium, men

den første kommer 'fra oven', som Jakob udtrykker det. Dette adskiller den også fra tro, fordi tro accepterer den guddommelige sandhed, som den er. Men visdommens gave gør det muligt at fungere i overensstemmelse med den guddommelige sandhed".⁴⁹

Dog får dette fortrin, der tildeles denne visdom, ikke Doctor Angelicus til at glemme to andre komplementære former for visdom - filosofisk visdom, der bygger på forstandens evne, og teologisk visdom, der bygger på åbenbaring, og som udforsker troens indhold, idet den trænger ind i selv Guds mysterium.

Dybt overbevist om, at "uanset, hvem der taler sandt, så er sandheden af Helligånden" (omne verum a quocumque dicatur a Spiritu Sancto est)⁵⁰, var Thomas af Aquin upartisk i sin kærlighed til sandhed. Han søgte sandheden, hvor end den kunne findes, og gav perfekt bevis for dens universalitet. I ham har Kirkens læreemбеde set og erkendt den lidenskabelige kærlighed til sandhed, og netop fordi den forbliver konstant inden for den universelle, objektive og transcendent sandhed, ransager hans tanke "højder, der er utænkelige for menneskelig forstand".⁵¹ Med rette kan han kaldes for en "sandhedens apostel".⁵² Fordi Thomas' realisme uforbeholdent søgte sandheden, kunne den erkende sandhedens objektivitet og skabe ikke blot en filosofi om "hvad der synes at være", men en filosofi om "det, der er".

Dramaet med adskillelsen af tro og fornuft

45. Med oprettelsen af de første universiteter kom teologien mere direkte i kontakt med andre former for lærdom og videnskabelig forskning. Skønt Albert den Store og Thomas af Aquin insisterede på den organiske forbindelse mellem teologi og filosofi, var de de første til at anerkende den autonomi, som filosofi og naturvidenskaberne havde brug for, hvis de skulle kunne fungere godt inden for deres respektive forskningsområder. Fra den sene middelalder af blev den legitime forskel mellem de to former for viden mere og mere til en skæbnesvanger adskillelse. Som et resultat af visse tænkeres overdrevne rationalisme blev standpunkterne mere radikale, og der opstod til sidst en filosofi, der var adskilt fra og helt uafhængig af troens indhold. En anden af de mange konsekvenser af denne adskillelse var en dybere og dybere mistillid med hensyn til fornuften selv. I en både skeptisk og agnostisk opfattelse begyndte nogle at give udtryk for en almindelig mistillid, der fik nogle til at fokusere mere på tro og andre til at benægte det fornuftige i den i det hele taget.

Kort sagt, det, der for patristisk og middelalderlig tænkning både teoretisk og praktisk var en indgroet enhed, som frembragte viden, der var i stand til at nå de højeste former for spekulation, blev ødelagt af systemer, der gik ind for rationel viden adskilt fra tro og tiltænkt troens plads.

46. Det mest indflydelsesrige af disse standpunkter er velkendt og meget fremtrædende især i Vestens historie. Det er ikke nogen overdrivelse at fastslå, at udviklingen af en stor del af moderne

filosofi har fundet sted ved at fjerne sig længere og længere væk fra den kristne åbenbaring i en sådan grad, at den har bragt sig klart i opposition til den. Denne proces nåede sit højdepunkt i forrige århundrede. Nogle repræsentanter for idealismen forsøgte på forskellige måder at forvandle troen og dens indhold, selv Jesu døds og opstandelses mysterium, til dialektiske strukturer, som kunne fattes af fornuften. Modsat denne form for tænkning var forskellige former for ateistisk humanisme, udtrykt med filosofiske vendinger, som betragtede tro som fremmedgørende, lige så ødelæggende for udviklingen af en fuld rationalitet. De tøvede ikke med at fremstille sig selv som nye religioner, der tjente som et grundlag for projekter, som på det politiske og sociale plan førte til totalitære systemer, der har været katastrofale for menneskeheden.

På den videnskabelige forsknings område fik en positivistisk mentalitet fodfæste. Den opgav ikke blot det kristne syn på verden, men især afviste den enhver interesse for et metafysisk eller etisk syn. Heraf følger, at visse forskere, fordi de mangler ethvert etisk referencepunkt, risikerer at sætte noget andet end mennesket og menneskets liv i dets helhed i centrum for deres anliggender. Endvidere synes nogle af dem, idet de fornemmer det teknologiske fremskridts chancer, at bøje sig ikke blot for en markedsbaseret logik, men også for fristelsen til en pseudo-guddommelig magt over naturen og endda over mennesket.

Som et resultat af rationalismens krise er det, der til slut er dukket frem, nihilisme. Som en intethedens filosofi har den en vis tiltrækning for vor tids mennesker. Dens tilhængere hævder, at søgen er et mål i sig selv uden noget håb om eller mulighed for nogensinde at nå sandhedens mål. I den nihilistiske tolkning er livet ikke andet end en anledning til følelser og erfaringer, hvori det forbigående har hæderspladsen. Nihilisme ligger til grund for den vidt udbredte mentalitet, som hævder, at man ikke længere skal påtage sig en definitiv forpligtelse, fordi alt er flydende og foreløbigt.

47. Det må også huskes, at selve filosofiens rolle har ændret sig i den moderne kultur. Fra at være universel visdom og lærdom er den gradvist blevet reduceret til et af de mange områder af menneskelig viden; faktisk er den på nogle måder blevet reduceret til en helt marginal rolle. Andre former for intellektuel aktivitet har tiltrukket sig mere opmærksomhed og har fået filosofisk lærdom til at synes mindre og mindre væsentlig. Disse former for fornuft er ikke rettet mod overvejelsen af sandhed og en søgen efter livets højeste mål og mening; men er i stedet for som "instrumental fornuft" rettet mod at fremme utilitaristiske formål med henblik på nydelse eller magt.

I min første rundskrivelse fremhævede jeg faren ved at gøre en sådan fremgangsmåde til noget absolut, da jeg skrev: "Det moderne menneske synes altid at være truet af det, det selv producerer, det vil sige af resultaterne af sine hænders arbejde, og endnu mere af sin forstands arbejde og sin viljes beslutninger. Alt for hurtigt og tit på en helt uforudseelig måde blev resultaterne af menneskets mangfoldige aktiviteter ikke blot til genstand for 'fremmedgørelse' i den forstand, at de simpelt hen berøves den person, der har frembragt dem, men alt for ofte, og tit slet ikke til at forudse, vender disse resultater sig - i hvert fald til dels - på grund af deres indirekte

konsekvenser mod mennesket selv. De er altså eller kan blive rettet mod mennesket selv. Dette synes at udgøre det vigtigste kapitel i dramaet om vore dages menneskelige tilværelse i dens videste og mest universale dimension. Mennesket lever derfor i stadig større angst og frygter, at dets egne produkter - ikke dem alle naturligvis, ikke engang de fleste, men en del af dem, og netop tit dem, der indeholder en særlig del af menneskets genialitet og kreativitet, radikalt kan vende sig mod mennesket selv".⁵³

I kølvandet på disse kulturelle forandringer har nogle filosoffer opgivet at søge efter selve sandheden og gjort det til deres eneste mål at opnå en subjektiv vished eller en pragmatisk følelse af nytte. Dette har til gengæld fordunklet fornuftens sande værdighed, fordi den ikke længere er udrustet til at kende sandheden og søge det absolutte.

48. Denne hurtige oversigt over filosofihistorien afslører altså en voksende adskillelse mellem tro og filosofisk fornuft. Alligevel viser en nøjere undersøgelse, at selv i den filosofiske tænken hos dem, der hjalp til med at fjerne tro og fornuft mere fra hinanden, findes der undertiden kundskaber, der er værdifulde, og som rummer kimen til en senere udvikling, kundskaber, der, hvis de videreføres og udvikles med forstand og hjerte, og hvis de bliver rigtigt orienteret, kan føre til opdagelsen af sandhedens vej. Sådanne kundskaber findes for eksempel i gennemtrængende analyser af opfattelse og erfaring, af personlighed og intersubjektivitet, af frihed og værdier, af tid og historie. Dødens tema kan ligeledes for alle, der tænker over livet, blive en appel til dem om at søge den sande mening med deres eget liv inde i dem selv. Men dette betyder ikke, at den nuværende forbindelse mellem tro og fornuft ikke behøver undersøges omhyggeligt, fordi de begge forarmes og svækkes uden hinanden. Berøvet det, som åbenbaringen skænker, kommer fornuften på afveje, hvad der udsætter den for risikoen for at miste blikket for sit afgørende mål. Berøvet fornuften lægger troen vægt på følelse og erfaring og risikerer således ikke længere at være et universelt tilbud. Det er en illusion at mene, at tro, knyttet til svage fornuftslutninger, kan være mere inderlig; tværtimod, troen risikerer alvorligt at visne hen til myte og overtro. Af samme grund tilskyndes fornuft, som ikke er i forbindelse med en voksen tro, ikke til at vende sit blik mod tilværelsens nyhed og radikalitet.

Det er derfor, jeg fremsætter denne stærke og vedholdende appel - og jeg tror ikke unødvendigt - om at tro og filosofi generhverver den dybe enhed, som tillader dem at være i harmoni med deres natur uden at kompromittere deres gensidige autonomi. Troens parrhèsia må kunne måle sig med fornuftens frimodighed.

Læreembedets dømmekraft som tjeneste over for sandheden

49. Læreembedet har ikke sin egen filosofi, og det godkender heller ikke nogen speciel filosofi frem for andre. ⁵⁴ Den tilgrundliggende årsag til denne tilbageholdenhed er, at filosofien, når den

inddrager teologien, må forblive trofast mod sine egne principper og metoder. Ellers ville der ikke være nogen garanti for, at den ville forblive orienteret mod sandhed og bevæge sig hen mod den ved hjælp af en proces, der var styret af fornuft. En filosofi, der ikke går til værks i fornuftens lys i overensstemmelse med sine egne principper, ville ikke være til megen nytte. På det dybeste plan har den autonomi, som filosofien ejer, sin rod i den kendsgerning, at fornuften ifølge sin natur er orienteret mod sandheden og desuden er udstyret med de midler, der er nødvendige for at nå til sandheden. En filosofi, der er bevidst om dette som sin "konstituerende status", kan ikke undlade at respektere den åbenbarede sandheds krav og kendsgerninger.

Alligevel viser historien, at filosofi - især moderne filosofi - er gået vild og har taget fejl. Det er ikke læreembedets opgave, og det har heller ikke kompetence til at udbedre de huller af mangelfuld, utilstrækkelig filosofisk ræsonnement. Omvendt er det læreembedets opgave at tage stilling klart og skarpt, når kontroversielle filosofiske anskuelser truer den rette forståelse af, hvad der er blevet åbenbaret, og når urigtige og ensidige teorier, som udsår alvorlige vildfarelsers sæd, der forvirrer Guds folks rene og enkle tro, begynder at spredes vidt og bredt.

50. I troens lys kan og skal Kirkens læreembede derfor autoritativt udøve en kritisk dømmekraft over for opfattelser og filosofier, der modsiger den kristne lære. ⁵⁵ Det er læreembedets opgave først og fremmest at påpege, hvilke filosofiske forudsætninger og konklusioner, der er uforenelige med den åbenbarede sandhed, ved tydeligt at fremføre de krav, som troens standpunkt stiller til filosofien. Desuden opstod der, da filosofisk lærdom blev udviklet, forskellige skoler. Denne pluralisme pålægger også læreembedet ansvaret for at udtrykke en bedømmelse af, hvorvidt de grundlæggende principper i disse forskellige skoler er forenelige med Guds ords og den teologiske forsknings krav, eller ikke.

Det er Kirkens pligt at påpege de elementer i et filosofisk system, der er uforenelige med dens egen tro. Faktisk optager mange filosofiske meninger - om Gud, mennesket, menneskelig frihed og etisk adfærd - Kirken direkte, fordi de angår den åbenbarede sandhed, hvis vogter den er. Ved at foretage denne skelnen har vi biskopper den opgave at være "vidner om sandheden", idet vi udfører en beskeden men vedholdende tjeneste, som enhver filosof burde påskønne, en tjeneste til fordel for *recta ratio*, det vil sige for fornuften som med rette overvejer, hvad der er sandt.

51. Denne skelnen bør imidlertid ikke betragtes som først og fremmest negativ, som om det var læreembedets hensigt at afskaffe eller begrænse enhver mulig formidling. Tværtimod, læreembedets indgriben har frem for alt til hensigt at fremme og opmuntre filosofisk forskning. Desuden er filosoffer de første til at forstå behovet for selvkritik, rettelse af fejltagelser og udvidelse af de for begrænsede udtryk, som deres tænkning er blevet formuleret i. Specielt er det nødvendigt at huske på sandhedens enhed, selv om dens formuleringer er formet af historie og frembragt af menneskelig fornuft, som er såret og svækket af synd. Det er derfor, at ingen

historisk form for filosofi med rette kan hævde at omfatte hele sandheden og heller ikke at være den fuldstændige forklaring på mennesket, på verden og på menneskets forhold til Gud.

I dag med den hastige udbredelse af systemer, metoder, begreber og filosofiske teser, som ofte er uhyre komplekse, bliver behovet for kritisk dømmekraft i troens lys derfor mere påkrævet, selv om det vedbliver med at være en skræmmende opgave. I betragtning af alle fornuftens iboende og historiske begrænsninger, er det vanskeligt nok at erkende den umistelige kompetence, der betegner den; men det er undertiden endnu vanskeligere i specifikke filosofiske påstande at opdage, hvad der er velbegrunderet og frugtbart ud fra troens synspunkt, og hvad der er forfejlet og farligt. Alligevel ved Kirken, at "visdommens og kundskabens skatte" er skjult i Kristus (Kol 2,3) og griber derfor ind for at stimulere den filosofiske forskning, for at den ikke skal forvilde sig bort fra den vej, der fører til erkendelse af mysteriet.

52. Det er ikke kun i den sidste tid, at Kirkens læreembede har grebet ind ved at gøre sin mening kendt med hensyn til specielle filosofiske lærer. Det er nok som eksempel at minde om udtalelser, der er fremsat gennem århundrederne med hensyn til sjælens præ-eksistens, [56](#) eller angående de forskellige former for afgudsdyrkelse og esoterisk overtro, der fandtes i astrologiske spekulationer, [57](#) uden at forglemme de mere systematiske udtalelser imod visse påstande fra den latinske *averoisme*, der var uforenelige med den kristne tro. [58](#)

Hvis læreembedet har udtalt sig oftere siden midten af forrige århundrede, er det, fordi i den periode har ikke så få katolikker følt det som deres pligt at imødegå forskellige moderne tankestrømninger med deres egen filosofi. På dette punkt var læreembedet forpligtet til at være agtpågivende, for at disse filosofier ikke udviklede sig på måder, der selv var urigtige og negative. Kritikken blev udtalt upartisk: på den ene side imod fideisme [59](#) og radikal traditionalisme [60](#) for deres mistillid til fornuftens naturlige evner, og på den anden side imod rationalisme [61](#) og ontologisme [62](#), fordi de tillagde den naturlige fornuft en viden, som kun troens lys kan give. De positive elementer i denne diskussion blev samlet i Den dogmatiske Konstitution *Dei Filius*, hvor et økumenisk koncil for første gang - i dette tilfælde Det første Vatikankoncil - udtalte sig højtideligt om forholdet mellem fornuft og tro. Den lære, der indeholdes i dette dokument, har stærkt og positivt præget mange troendes filosofiske forskning og vedbliver også i dag med at være et standard-referencepunkt for korrekt og sammenhængende kristen tænkning på dette område.

53. Læreembedets udtalelser beskæftiger sig mindre med individuelle filosofiske teser end med behovet for en rationel og derfor i sidste instans filosofisk forskning til forståelsen af troen. Ved at syntetisere og højtideligt igen stadfæste den lære, der konstant var forelagt de troende af det ordinære pavelige læreembede, viste Det første Vatikankoncil, hvor uadskillelige og samtidigt hvor forskellige tro og fornuft, åbenbaring og naturlig viden om Gud er. Koncilet begyndte med de grundlæggende erklæringer, der var forudsat af åbenbaringen selv, om muligheden for en naturlig

viden om Guds eksistens, alle tings begyndelse og ende, [63](#) og sluttede med den højtidelige erklæring, der er citeret tidligere: "Der er to former for erkendelse, forskellige ikke blot i deres udgangspunkt, men også i deres genstand".[64](#) Imod alle former for rationalisme var det derfor nødvendigt at fastslå forskellen mellem troens mysterier og filosofiens resultater, og troens mysteriers transcendens og forrang over filosofiens resultater. Imod fideismens fristelser var det imidlertid nødvendigt at fremhæve sandhedens enhed og således det positive bidrag, som rationel viden kan og må yde til troens viden: "Selv om troen er fornuften overlegen, kan der aldrig være en virkelig divergens mellem tro og fornuft, eftersom den samme Gud, der åbenbarer mysterierne og skænker troens gave, også har anbragt fornuftens lys i den menneskelige ånd. Denne Gud kunne aldrig fornægte sig selv, og sandheden kunne aldrig modsige sig selv." [65](#)

54. Også i vort eget århundrede har læreembedet i adskillige tilfælde igen taget fat på det samme tema for at advare imod rationalismens tillokkelse. Her er pave Pius X's udtalelser relevante, således som de fremhævede at modernismens grundlag var filosofiske påstande, der var fænomenologiske, agnostiske og immanentistiske. [66](#) Betydningen af den katolske afvisning af marxistisk filosofi og ateistisk kommunisme må heller ikke glemmes. [67](#)

Senere i sin rundskrivelse *Humani Generis* advarede pave Pius XII imod misforståelser knyttet til evolutionisme, eksistentialisme og historicisme. Han gjorde det klart, at disse teorier ikke var blevet fremsat og udviklet af teologer, men havde deres oprindelser "uden for Kristi hjord".[68](#) Han tilføjede imidlertid, at vildfarelser af denne slags ikke skulle simpelt hen afvises, men undersøges kritisk: "Katolske teologer og filosoffer, hvis alvorlige pligt det er at forsvare naturlig og overnaturlig sandhed og indgyde den i menneskehjerner, kan ikke tillade sig at ignorere disse mere eller mindre fejlagtige meninger. De må derimod sørge for at komme til at forstå disse teorier godt, ikke blot fordi sygdomme kun behandles rigtigt, hvis de er rigtigt diagnosticerede, og fordi der selv i urigtige teorier undertiden findes nogen sandhed, men fordi til syvende og sidst fremkalder disse teorier en mere skarpsindig diskussion og evaluering af filosofiske og teologiske sandheder".[69](#)

For at udføre sin særlige opgave i pavens universelle læreembedes tjeneste[70](#), har Kongregationen for Troslæren for nylig måttet gribe ind for igen at fremhæve faren ved nogle befrielses-teologers ukritiske antagelse af anskuelse og metoder udledt fra marxismen. [71](#)

Også før i tiden har læreembedet ved forskellige lejligheder og på forskellige måder fremført sit skøn i filosofiske spørgsmål. Mine ærede forgængere har således ydet et uvurderligt bidrag, som ikke må glemmes.

55. Når vi tager et overblik over situationen i dag, ser vi, at andre tiders problemer er vendt tilbage, men i en ny facon. Det drejer sig ikke længere om spørgsmål, der kun er af interesse for visse personer og grupper, men om overbevisninger, der er så udbredte, så de til en vis grad er blevet

den almindelige mening. Et eksempel herpå er den dybtliggende mistillid til fornuften, som er dukket op i de nyeste udviklinger af megen filosofisk forskning, og det i en sådan grad, at der tales om "enden på metafysikken". Filosofien forventes at slå sig til tåls med mere beskedne opgaver som den simple forklaring af kendsgerninger eller en forskning inden for begrænsede områder af menneskelig viden eller dens strukturer.

Også inden for teologien er tidligere tiders fristelser igen dukket op. I nogle moderne teologier er for eksempel en vis rationalisme ved at vinde terræn, især når opfattelser, der menes at være filosofisk velbegrundede, overtages som normative for den teologiske forskning. Dette sker især, når teologer, fordi de mangler filosofisk kompetence, lader sig ukritisk påvirke af påstande, der er blevet en del af den almindelig udbredte sprogbrug og kultur, men som kun i ringe grad er fornuft-begrundede. [72](#)

Der er også tegn på en genopstået fideisme, for hvilken det ikke lykkes at erkende, at rationel viden og filosofisk samtale er af vigtighed for at forstå troen, ja for selve muligheden for at tro på Gud. Et for øjeblikket udbredt symptom på denne fideistiske tendens er en "biblicisme", som stræber efter at gøre læsningen og eksegesen af Den hellige Skrift til det eneste kriterium for sandhed. Som en konsekvens heraf identificeres Guds ord alene med Den hellige Skrift, og således lades Kirkens lære, hvad Det andet Vatikankoncil betonedede helt specielt, ude af betragtning. Efter at have mindet om, at Guds ord er til stede både i Skriften og i Traditionen, [73](#) fortsætter konstitutionen Dei Verbum udtrykkeligt: "Den hellige Tradition og Den hellige Skrift udgør en fælles hellig skat, nemlig Guds ord, betroet til Kirken. Ved at holde fast ved denne skat vil hele det hellige folk, forenet med deres hyrder, altid holde fast ved apostlenes lære og fællesskabet, brødsbrydelsen og bønnerne".[74](#) Den hellige Skrift er derfor ikke Kirkens eneste referencepunkt. Kirken har derimod "den øverste norm for sin tro"[75](#) i den enhed, som Helligånden har skabt mellem Den hellige Tradition, Den hellige Skrift og Kirkens læreemбеde i en gensidighed, som betyder, at ingen af disse tre kan overleve uden de andre. [76](#)

Man må desuden ikke undervurdere den fare, der ligger i at udlede sandheden af Den hellige Skrift ved at benytte kun én metode, uden at tage hensyn til behovet for en mere omfattende eksegesis, som gør det muligt for eksegeterne til sammen med hele Kirken at nå til den fulde betydning af teksterne. De, der beskæftiger sig med studiet af Den hellige Skrift, bør altid huske, at de forskellige hermeneutiske metoder har deres egne filosofiske begrundelser, som bør evalueres omhyggeligt, inden de anvendes på de hellige tekster.

Andre former for latent fideisme viser sig i den ringe betydning, der tillægges den spekulative teologi, og i foragt for den klassiske filosofi, hvorfra udtrykkene både for forståelsen af troen og den egentlige formulering af dogmer stammer. Min ærede forgænger pave Pius XII advarede imod en sådan ligegyldighed over for den filosofiske tradition og imod en opgivelse af den traditionelle terminologi. [77](#)

56. Kort sagt, der er tegn på en udbredt mistillid til universelle og absolutte konstateringer, især blandt dem, der mener, at sandhed opstår af enighed og ikke af forstandens tilpasning sig den objektive virkelighed. I en verden, der er inddelt i så mange specialiserede områder, er det ikke vanskeligt at se, hvor svært det kan være at erkende den fulde og højeste mening med livet, hvad der traditionelt har været filosofiens mål. Ikke desto mindre kan jeg, i lyset af den, der finder sin højeste mening i Jesus Kristus, ikke lade være med at opmuntre filosoferne - om de nu er kristne eller ej - til at stole på den menneskelige fornufts styrke og ikke i deres filosofi sætte sig mål, der er for beskedne. Vi har lært af historien i dette årtusind, der nu nærmer sig sin afslutning, at dette er den vej, der skal følges: det er nødvendigt ikke at opgive den lidenskabelige kærlighed til den højeste sandhed, iveren efter at søge den eller dristigheden til at skabe nye veje i denne søgen. Det er tro, der tilskynder fornuften til at bevæge sig ud over al isolation og villigt tage chancer for at kunne opnå alt, hvad der er smukt, godt og sandt. Troen bliver således fornuftens overbeviste og overbevisende forsvarer.

Kirkens interesse i filosofi

57. Alligevel gør læreembedet mere end at påpege filosofiske teoriers misforståelser og fejltagelser. Med ikke mindre interesse har det forsøgt at fremhæve de grundlæggende principper for en ægte fornyelse af filosofisk forskning, idet det samtidigt viser de særlige veje, der må slås ind på. I denne henseende tog pave Leo XIII med sin rundskrivelse *Aeterni Patris* et skridt af historisk betydning for Kirkens liv, eftersom det indtil den dag i dag forbliver det eneste pavelige dokument af en sådan autoritet, der helt er viet til filosofi. Den store pave opsøgte og udviklede igen Det første Vatikanconcils lære om forholdet mellem tro og fornuft, idet han påviste, hvordan filosofisk tænkning på grundlæggende vis bidrager til troen og den teologiske lærdom.⁷⁸ Mere end et århundrede senere er der mange af denne rundskrivelses synspunkter, som ikke har mistet noget af deres betydning, hverken fra et praktisk eller pædagogisk synspunkt - især dens insistens på Thomas af Aquins filosofis enestående værdi. En fornyet holden fast ved Doctor Angelicus' tankegang syntes for pave Leo XIII at være den bedste måde til at genoprette udøvelsen af filosofi i overensstemmelse med troens krav. "Netop når Thomas sonderer fuldstændigt mellem tro og fornuft", skriver paven, "forener han dem i gensidige venskabsbånd, idet han indrømmer enhver af dem sine særlige rettigheder og hver af dem sin særlige værdighed".⁷⁹

58. De positive resultater af de pavelige opfordringer er velkendte. Der blev sat nyt skub i studier af Sankt Thomas og andre skolastiske forfattere. Historiske studier blomstrede og førte til en genopdagelse af middelalderens tænkningens rigdomme, som indtil da i det store og hele havde været ukendt, og der opstod nye thomistiske skoler. Ved hjælp af den historiske metode voksede kendskabet til Sankt Thomas' arbejder i høj grad, og mange forskere havde mod nok til at indføre den thomistiske tradition i de daværende filosofiske og teologiske diskussioner. Dette århundredes

mest indflydelsesrige teologer, til hvis tænkning og forskning Det andet Vatikankoncil var i stor gæld, var produkter af genoplivningen af thomistisk filosofi. Gennem det 20. århundrede er Kirken blevet betjent af en stor række af tænkere, der er formet i Doctor Angelicus' skole.

59. Alligevel var den thomistiske og neothomistiske genopvækkelse ikke det eneste tegn på en genopståen af filosofisk tankegang i en kristent inspireret kultur. Endnu tidligere, og parallelt med pave Leos opfordring, var der dukket mange katolske filosoffer op, som, idet de gjorde brug af nyere tendenser og tankegange og i overensstemmelse med en særlig metode, frembragte filosofiske værker, der fik stor indflydelse og havde en varig værdi. Nogle udtænkte synteser, der var så bemærkelsesværdige, så de kunne sammenlignes med idealismens store systemer. Andre grundlagde de erkendelsesteoretiske grundlag for en ny overvejelse af troen i lyset af en fornyet forståelse af den etiske bevidsthed, andre igen frembragte en filosofi, som udgående fra en analyse af immanensen åbnede vejen til det transcendent, og endelig var der også dem, der forsøgte at kombinere troens krav med den fænomenologiske metodes perspektiv. Fra forskellige kanter er former for filosofisk spekulation vedblevet med at opstå som forsøg på at holde liv i den store tradition for kristen tænkning, der forener tro og fornuft.

60. Det andet Vatikankoncil for sin del tilbyder en rig og frugtbar lære om filosofi. Jeg kan især ikke i forbindelse med denne rundskrivelse undlade at gøre opmærksom på, at et kapitel i konstitutionen *Gaudium et Spes* næsten er et virkeligt kompendium af bibelsk antropologi, som også filosofien kan få inspiration fra. Kapitlet beskæftiger sig med værdien af mennesket, der er skabt i Guds billede, forklarer menneskets værdighed og overlegenhed over resten af skabningen, og forklarer menneskets fornufts transcendent evne. ⁸⁰ Ateismens problem behandles også i *Gaudium et Spes*, og manglerne i dens filosofiske syn påpeges, især i relation til menneskets værdighed og frihed. ⁸¹ Der er ingen tvivl om, at den afgørende del af kapitlet er af dyb betydning for filosofien; og det var dette, jeg gik ind for i min første rundskrivelse *Redemptor Hominis*, og der tjener som et af de konstante referencepunkter i min lære: "I virkeligheden er det kun det menneskevordne Ords mysterium, der kaster lys over menneskets mysterium. Adam, urmennesket, var nemlig et forbillede på Ham, som skulle komme, Kristus Herren. Ved at åbenbare mysteriet om Faderen og hans kærlighed åbenbarer Kristus, den nye Adam, mennesket fuldt ud for mennesket selv, og klarlægger dets ophøjede kald".⁸²

Koncilet behandlede også det filosofiske studium, der kræves af kandidater til præstedømmet, og dets anbefalinger har betydning for den kristne undervisning i det hele taget. Dette er Koncilets ord: "De præstestuderende skal undervises således i de filosofiske fag, at de især føres frem til at kunne opnå en sikker og sammenhængende erkendelse af mennesket, verden og Gud. Heri skal de støtte sig på den filosofiske arv, der bestandig forbliver livskraftig, og tage hensyn til den nyere tids filosofiske undersøgelser".⁸³

Disse retningslinier er blevet gentaget og udviklet i mange andre dokumenter fra læreembedets side for at sikre en solid filosofisk uddannelse, især for dem, der forbereder sig til teologiske studier. Jeg har selv flere gange fremhævet vigtigheden af denne filosofiske uddannelse for dem, der en dag i deres pastorale liv skal give sig i lag med den moderne verdens forventninger og forstå årsagerne til en bestemt opførsel for at kunne reagere på passende måder. [84](#)

61. Det har fra tid til anden været nødvendigt for at gribe ind med hensyn til dette spørgsmål, at gentage værdien af Sankt Thomas' kundskaber og insistere på studiet af hans tænkning, fordi læreembedets direktiver ikke altid er blevet fulgt med den beredvillighed, man kunne ønske. I årene efter Det andet Vatikankoncil var mange katolske fakulteter på visse måder forarmede på grund af en formindsket følelse af vigtigheden af studiet ikke blot af skolastisk filosofi, men mere generelt af studiet af filosofi i det hele taget. Jeg kan ikke undlade med overraskelse og mishag at lægge mærke til denne mangel på interesse for filosofistudiet, der deles af ikke så få teologer.

Der er forskellige grunde til denne mangel på interesse. For det første er der den mistro til fornuften, der findes i megen moderne filosofi, der i stor udstrækning har opgivet det metafysiske studium af de grundlæggende menneskelige spørgsmål for at koncentrere sig om problemer, der er mere detaljerede og begrænsede, somme tider endda rent akademiske. En anden grund, der også bør nævnes, er den misforståelse, der er opstået især med hensyn til "human-videnskaberne". Ved mange lejligheder fremhævede Det andet Vatikankoncil den positive værdi af videnskabeligt studium af menneskets mysterium. [85](#) Men den opfordring, der rettes til teologer om at give sig af med human-videnskaberne og anvende dem rigtigt i deres forskning, bør ikke tolkes som en implicit autorisation til at marginalisere filosofien eller erstatte den med noget andet i pastoral uddannelse og i *praeparatio fidei*. En yderligere faktor er den fornyede interesse for troens inkulturation. Især de unge kirkers liv har, sammen med avancerede tænkemåder, bragt en række udtryk for folkelig visdom for dagen; og dette udgør en ægte kulturel rigdom af traditioner. Alligevel må studiet af traditionelle skikke gå hånd i hånd med filosofisk studium, et studium, som tillader de positive træk i folkevisdommen at dukke frem og skabe den nødvendige forbindelse til forkyndelsen af evangeliet. [86](#)

62. Jeg vil gerne tydeligt gentage, at filosofistudiet er fundamentalt og absolut nødvendigt for strukturen i teologiske studier og for uddannelsen af kandidater til præsteembedet. Det er ikke tilfældigt, at teologiske studiers curriculum forudgås af en tid til specielt filosofistudium. Denne beslutning, der er stadfæstet af Det femte Laterankoncil [87](#), har sin oprindelse i den erfaring, der modnedes i løbet af middelalderen, af vigtigheden af en konstruktiv overensstemmelse mellem filosofisk og teologisk viden. Denne studieordning havde indflydelse på, omend indirekte, og fremmede og muliggjorde meget af den moderne filosofis udvikling. Et typisk eksempel på dette er indflydelsen fra Francisco Suárez' *Disputationes Metaphysicae*, som fandt vej endda til Tysklands lutherske universiteter. I modsætning hertil har afskaffelsen af denne ordning skabt alvorlige

lakuner både i præsteuddannelsen og den teologiske forskning. Overvej for eksempel den manglende interesse for moderne tænkning og kultur, som førte til en afvisning af enhver form for dialog eller til en ukritisk accept af enhver form for filosofi. Jeg har fuld tillid til, at disse vanskeligheder vil blive overvundet ved en forstandig filosofisk og teologisk uddannelse, som aldrig må mangle i Kirken.

63. Af de her nævnte grunde, har det forekommet mig magtpåliggende med denne rundskrivelse igen at fremhæve Kirkens stærke interesse i filosofi - faktisk det intime bånd, der knytter teologisk arbejde til den filosofiske søgen efter sandhed. Herfra stammer læreembedets pligt til at få øje på og fremme filosofisk tænkning, som ikke er uenig med troen. Det er min opgave at fastslå principper og kriterier, som efter min mening er nødvendige for at genoprette et harmonisk og kreativt forhold mellem teologi og filosofi. I lyset af disse principper og kriterier, vil det være muligt mere klart at opdage, hvilken forbindelse, om nogen, teologien bør skabe til de forskellige filosofiske opfattelser eller systemer, som den moderne verden tilbyder.

Troens viden og den filosofiske fornufts krav

64. Guds ord er henvendt til alle mennesker, i alle tidsaldre og i enhver del af verden; og mennesket er af naturen en filosof. Teologien må som en gennemtænkt og videnskabelig udarbejdelse af forståelsen af Guds ord i troens lys være i forbindelse med de filosofier, der er blevet udviklet i årenes løb, både ved nogle af sine undersøgelser og i udførelsen af sine specielle opgaver. Jeg nærer ikke noget ønske om at henvise teologer til særlige metoder, eftersom læreembedet ikke har kompetence dertil. Jeg vil i stedet for minde om nogle af teologiens specielle opgaver, som på grund af selve naturen af det åbenbarede ord kræver, at der tages tilflugt til filosofisk forskning.

65. Teologien som en trosforståelse er opbygget i lyset af et dobbelt metodologisk princip: *auditus fidei* og *intellectus fidei*. Med det første tilegner teologien sig indholdet af åbenbaringen, som den gradvist er blevet fremstillet i den hellige tradition, Den hellige Skrift og Kirkens levende læreembede. ⁸⁸ Med det andet søger teologien ved sin spekulative virken at leve op til de intellektuelle discipliners specifikke krav.

Filosofi bidrager specielt ved sit studium af erkendelsens struktur og den personlige kommunikation til at forberede teologien til en rigtig *auditus fidei*, især sprogets forskellige former og funktioner. Ikke mindre vigtig er filosofiens bidrag til en mere sammenhængende forståelse af Kirkens tradition, læreembedets udtalelser og de store teologiske mestres undervisning, som ofte gør brug af begreber og tankeformer fra en speciel filosofisk tradition. I dette tilfælde opfordres teologen til ikke blot at forklare de begreber og udtryk, som Kirken benytter i sin tænkning og

udvikling af sin belæring, men også til virkeligt at kende de filosofiske systemer, der kan have påvirket disse begreber og udtryk, for at formulere korrekte og pålidelige fortolkninger af dem.

66. Med hensyn til intellectus fidei må vi først tænke på, at den guddommelige sandhed, "forelagt os i De hellige Skrifter og rigtigt fortolket af Kirkens lære"⁸⁹ besidder sin egen forståelighed, og den er så logisk konsekvent, at den opstår som et ægte corpus af viden. Intellectus fidei udlægger denne sandhed, ikke blot ved at få fat i den logiske og begrebsmæssige struktur af de sætninger, hvori Kirkens lære er udformede, men også, og først og fremmest, ved at synliggøre den frelsende betydning af disse sætninger for den enkelte og for menneskeheden. Fra disse sætninger i deres helhed kommer den troende til at kende frelseshistorien, som kulminerer i Jesu Kristi person og i hans påskemysterium. De troende har del i dette mysterium ved deres trossamtykke.

Dogmatisk teologi må for sin del være i stand til tydeligt at udtrykke den universelle betydning af den Ene og Treenige Guds mysterium og af frelsesøkonomien, både som en fortælling og frem for alt i form af argumentation. Den må gøre det med andre ord, med begreber, der er kritisk velfunderede og kan videregives til alle. Uden filosofiens bidrag ville det faktisk være umuligt at diskutere teologiske spørgsmål som for eksempel, benyttelsen af sprog til at tale om Gud, de personlige relationer inden for Treenigheden, Guds skabende aktivitet i verden, forholdet mellem Gud og menneske, eller Kristi identitet som sand Gud og sandt menneske. Dette er ikke mindre sandt med hensyn til moralteologiens forskellige temaer, som anvender sådanne begreber som moralloven, samvittighed, frihed, personligt ansvar og skyld, som til dels er definerede af filosofisk etik.

Det er derfor nødvendigt, at den troendes bevidsthed kan opnå en naturlig, konsekvent og rigtig viden om skabte realiteter - verden og mennesket selv - som også er genstanden for guddommelig åbenbaring. Desuden må fornuften være i stand til klart at fremføre denne viden begrebsmæssigt og med argumenter. Spekulativ dogmatisk teologi forudsætter og rummer således en filosofi om mennesket, verden og, mere radikalt, om væren, som har objektiv sandhed som sit grundlag.

67. Med sin særlige karakter af det fag, det er pålagt at aflægge regnskab for troen (sml. 1 Pet 3,15), vil det være fundamentalteologiens sag at retfærdiggøre og forklare forholdet mellem tro og filosofisk tænkning. Ved at minde om Paulus' lære (sml. Rom 1,19-20) påpegede Det første Vatikankoncil eksistensen af naturlige sandheder, der som sådanne kan erkendes filosofisk; og en accept af Guds åbenbaring forudsætter nødvendigvis kendskab til disse sandheder. Ved at studere åbenbaringen og dens troværdighed, så vel som den tilsvarende troens akt, bør fundamentalteologi vise, hvordan der i lyset af den viden, der gives ved tro, dukker visse sandheder frem, som fornuften fra sin egen uafhængige undersøgelse allerede erkender. Åbenbaringen skænker disse sandheder deres hele mening, ved at lede dem hen imod

rigdommen i det åbenbarede mysterium, hvori de finder deres sidste formål. Overvej for eksempel den naturlige viden om Gud, muligheden af at skelne guddommelig åbenbaring fra andre fænomener eller erkendelsen af dens troværdighed, det menneskelige sprogs evne til at tale på en sand og meningsfuld måde også om ting, der transcenderer al menneskelig erfaring. Fra alle disse sandheder føres sindet til at erkende eksistensen af en virkelig forberedende vej til tro, en vej, der kan føre til accepten af åbenbaring uden på nogen måde at gå på akkord med intellektets egen autonomi og principper. [90](#)

På lignende vis bør fundamentalteologi vise den dybe forenelighed, der eksisterer mellem tro og dens behov for ved hjælp af menneskelig fornuft at finde udtryk for helt frit at indrømme det. Tro vil således være i stand "til helt at vise vejen til fornuft i en alvorlig søgen efter sandheden. Skønt tro, en Guds gave, ikke bygger på fornuften, kan den bestemt ikke undvære den. Samtidig bliver det indlysende, at fornuft har behov for at blive understøttet af tro for at opdage horisonter, den ikke kan nå af sig selv alene" [91](#)

68. Moralteologi har måske endnu mere brug for filosofiens hjælp. I Det nye Testamente bestemmes menneskelivet meget mindre af regler end i Det gamle Testamente. Livet i Ånden fører troende til en frihed og et ansvar, som overgår loven. Alligevel fremsætter evangelierne og de apostoliske skrifter både almindelige principper for kristen adfærd og specielle påmindelser og regler. For at anvende disse i de specielle omstændigheder i den enkeltes og fællesskabets liv, må de kristne helt kunne inddrage deres samvittighed og al deres fornuft. Med andre ord kræver moralteologien et sundt filosofisk syn på den menneskelige natur og det menneskelige samfund, så vel som på de almindelige principper for at træffe etiske afgørelser.

69. Det kunne indvendes, at teologen nu om dage burde være mindre afhængig af filosofi end af andre former for menneskelig viden som historie og frem for alt naturvidenskaberne, hvis ekstraordinære fremskridt i den senere tid har vakt så stor beundring. Andre, der er mere opmærksomme på forbindelsen mellem tro og kultur, hævder, at teologien bør interessere sig mere for den visdom, der findes i folkeslagenes traditioner, end for en filosofi af græsk og eurocentrisk oprindelse. Atter andre, der er grebet af en misforstået opfattelse af kulturel pluralisme, benægter simpelt hen den universelle værdi af den filosofiske arv, som Kirken har taget imod.

Der er nogen sandhed i disse påstande, som Koncilets lære har taget med. [92](#) Henvisning til naturvidenskaberne er ofte nyttig, fordi den tillader en mere fuldstændig viden om det studerede emne; men det bør ikke betyde afvisningen af en typisk filosofisk og kritisk tænkning, der er interesseret i det universelle. Faktisk er denne form for tænkning nødvendig for en frugtbar udveksling mellem kulturer. Det, jeg ønsker at understrege, er pligten til at gå ud over det specielle og konkrete, for at den vigtigste opgave med at demonstrere universaliteten af troens indhold ikke

opgives. Det bør heller ikke glemmes, at den filosofiske undersøgelses specielle bidrag gør os i stand til i forskellige verdenssyn og forskellige kulturer at erkende "ikke hvad mennesker tænker, men hvad der er den objektive sandhed".⁹³ Det er ikke en samling af menneskelige meninger, men sandheden alene, der kan være en hjælp for teologien.

70. På grund af dets betydning for både filosofi og teologi kræver spørgsmålet om forholdet til kulturer speciel opmærksomhed, som imidlertid aldrig kan hævde at være udtømmende. Lige fra begyndelsen af, da evangeliet blev prædikeret, er Kirken gået i gang med at møde kulturerne og lade sig udfordre af dem. Kristi befaling til disciplene om at gå ud overalt "lige til jordens ende" (ApG 1,8) for at videregive den sandhed, som han havde åbenbaret, fik den kristne menighed til lige fra den første begyndelse at opdage dens budskabs universalitet og de vanskeligheder, der skabtes af kulturelle forskelle. En passage i Paulus' brev til de kristne i Efesus hjælper os til at forstå, hvordan urmenigheden reagerede på dette problem. Paulus skriver: "Nu, da I er i Kristus Jesus, er I, som engang var langt borte, ved Kristi blod kommet nær. For han er vor fred. Han gjorde de to parter til ét, og med sin legemlige død nedrev han den mur af fjendskab, som skilte os" (Ef 2,13-14).

I lyset af denne tekst kan vi bedre se, hvordan hedningerne blev forvandlede, så snart de havde taget imod troen. Med den frelsens rigdom, der er bevirket af Kristus, faldt de vægge, der skilte de forskellige kulturer, til jorden. Guds løfte i Kristus blev nu et universelt tilbud: ikke længere begrænset til et specielt folk, dets sprog og dets skikke, men omfattende alle som en arvelod, enhver frit kunne bruge af. Fra deres forskellige områder og traditioner er alle kaldede i Kristus til at deltage i Guds børns families enhed. Det er Kristus, som gør det muligt for de to folk at blive "ét". De, der var "langt væk", er kommet "nær", takket være den nyhed, som påskemysteriet har bragt. Jesus nedriver adskillelsens mure og skaber enhed på en ny og uforlignelig måde, ved at vi får del i hans mysterium. Denne enhed er så dyb, så Kirken kan sige med Paulus: "Så er I da ikke længere fremmede og udlændinge. I er de helliges medborgere og hører til Guds husstand" (Ef 2,19).

Denne ukomplicerede udtalelse indeholder en stor sandhed: troens møde med forskellige kulturer har skabt noget nyt. Kulturerne viser, når de er dybt rodfæstede i erfaring, menneskenes karakteristiske åbenhed over for det universelle og det transcendent. Derfor tilbyder de, hvad der bestemt er til gavn for menneskene, forskellige veje til sandheden, ved at vise dem værdier, der kan gøre deres liv mere og mere menneskeligt.⁹⁴ For så vidt som kulturer appellerer til ældre traditioners værdier peger de - underforstået men autentisk - på Guds tilkendegivelse i naturen, som vi har set tidligere i overvejselsen af visdomslitteraturen og Paulus' lære.

71. Fordi de er uadskillelige fra mennesker og deres historie, deler kulturerne de kræfter, som den menneskelige erfaring af livet afslører. De ændres og gør fremskridt, fordi mennesker mødes på

nye måder og deler hinandens livsvaner. Kulturerne næres af udveksling af værdier, og de overlever og trives, for så vidt som de forbliver åbne for at tilegne sig nye erfaringer. Hvordan skal vi forklare disse kræfter? Alle mennesker er del af en kultur, er afhængige af den og skaber den. Mennesker er både børn af og forældre til den kultur, som de er indflettet i. Til alt, hvad de gør, medbringer de noget, som adskiller dem fra resten af skabningen: deres aldrig svigtende åbenhed for mysteriet og deres grænseløse ønske om viden. Dybt i enhver kultur viser denne drift mod fuldbyrdelse sig. Vi kan derfor sige, at kulturen selv besidder en indre evne til at modtage den guddommelige åbenbaring.

Den kulturelle sammenhæng gennemtrænger den kristne tros liv, som til gengæld lidt efter lidt bidrager til at skabe denne sammenhæng. Til enhver kultur bringer de kristne Guds uforanderlige sandhed, som han åbenbarer i et folks historie og kultur. Fra tid til anden har vi derfor igen og igen i århundredernes løb set den begivenhed gentaget, som pilgrimmene i Jerusalem var vidner til pinedag. Da de hørte apostlene, spurgte de hinanden: "Er de ikke galilæere, alle de, der taler? Hvordan kan vi så hver især høre det på vort eget modersmål? Vi partere, meder og elamitter, vi der bor i Mesopotamien, Judæa og Kappadokien, Pontus og provinsen Asien, i Frygien og Pamfylien, Egypten og Kyrene i Libyen, vi tilflyttede romere, jøder og proselytter, kretere og arabere - vi hører dem tale om Guds storværker på vore egne tungemål" (ApG 2,7-11). Mens evangeliet kræver troens tilslutning af alle, som hører det, tillader forkyndelsen af det i forskellige kulturer mennesker at bevare deres egen identitet. Dette skaber på ingen måde splittelse, for de døbtes fællesskab er præget af en universalitet, som kan omfatte alle kulturer og hjælpe til at nære alt, hvad der medindbefattet i dem, indtil det vil blive helt klart i sandhedens lys.

Dette betyder, at ingen kultur nogensinde kan blive værdikriteriet og endnu mindre det ultimative sandhedskriterium for Guds åbenbaring. Evangeliet er ikke i modstrid med nogen kultur, som om evangeliet ved at optage en kultur ville forsøge at tømme den for dens naturlige rigdomme og tvinge den til at antage former, der er fremmede for den. Tværtimod, det budskab, som troende bringer til verden og til kulturer, er en ægte befrielse fra al den forvirring, der er forårsaget af synd, og er samtidigt et kald til hele sandhekke formindskede ved dette møde; derimod tilskyndes de til at åbne sig for det nye i evangeliets sandhed og blive bevæget af denne sandhed til at udvikle sig på nye måder.

72. Da kristendommen begyndte at prædikede evangeliet, mødte den først den græske filosofi, men dette betyder ikke, at alle andre måder at gribe det an på er udelukkede. I dag, hvor evangeliet gradvist kommer i kontakt med kulturelle verdener, som engang lå uden for kristen indflydelse, er der nye inkulturationsopgaver, hvad der betyder, at vor generation møder problemer, der ligner dem, som Kirken i de første århundreder stod overfor.

Mine tanker går umiddelbart til Østens lande, der er så rige på ældgamle religiøse og filosofiske traditioner. Blandt disse lande indtager Indien en speciel plads. En stor åndelig tilbøjelighed fører indisk tænkning til at søge en erfaring, som vil kunne befri ånden fra tidens og rummets snærende

bånd og derfor ville kunne opnå absolut værdi. Dynamikken i denne søgen efter befrielse giver konteksten til storstående metafysiske systemer.

Især i Indien er det kristnes pligt fra denne rige arv at uddrage de elementer, der er forenelige med deres tro for dermed at berige kristen tænkning. I dette arbejde med at skelne, som får sin inspiration fra Koncilets erklæring *Nostra Aetate*, må bestemte kriterier erindres. Det første af disse er universaliteten af den menneskelige ånd, hvis basale behov er de samme i de mest forskelligartede kulturer. Det andet, som afledes af det første er dette: når Kirken for første gang kommer i kontakt med store kulturer, kan den ikke opgive, hvad den har opnået ved sin inkulturation i den græsk-latinske tankeverden. At forkaste denne arv ville være at fornægte Guds forsyns plan, der leder hans kirke ad tidens og historiens veje. Dette kriterium gælder for Kirken i enhver tidsalder, også for fremtidens kirke, som vil anse sig selv for at være beriget af alt det, der stammer fra nutidens arbejde med østlige kulturer, og vil i denne arv finde nye tilskyndelser til en frugtbar dialog med de kulturer, der vil dukke op, imens menneskeheden bevæger sig ind i fremtiden. For det tredje er det nødvendigt at sørge for, at det berettigede forsvar af det enestående og originale ved indisk tænkning ikke, hvad der ville være i modsætning til selve menneskeåndens natur, forveksles med den idé, at en speciel kulturel tradition bør forblive lukket i sin forskellighed og bekræfte sig selv ved at modsætte sig andre traditioner.

Hvad der her er sagt om Indien, er ikke mindre sandt om arven fra Kinas, Japans og andre asiatiske landes store kulturer eller om de traditionelle afrikanske kulturers rigdomme, der for størstedelen videregives mundtligt.

73. I lyset af disse overvejelser opfattes forholdet mellem teologi og filosofi bedst som en cirkel. Teologiens kilde og udgangspunkt må altid være Guds ord, der er åbenbaret i historien, mens dens sidste mål vil være en forståelse af det ord, der forøges alt som den ene generation følger efter den anden. Da Guds ord imidlertid er sandhed (sml. Joh 17,17), kan menneskets søgen efter sandhed - filosofi, der drives i overensstemmelse med dens egne regler - kun hjælpe til en bedre forståelse af Guds ord. Det er ikke blot et spørgsmål om teologisk samtale, der benytter det eller det begreb eller element fra en filosofisk tankekonstruktion; det, der betyder noget, er, at den troendes fornuft benytter sin tankes evner i den søgen efter sandhed, som bevæger sig fra Guds ord hen imod en bedre forståelse af det. Det er som om fornuften, idet den bevæger sig mellem de to poler: Guds ord og en bedre forståelse af det, får vejledning og advares imod veje, der ville få den til at forvilde sig væk fra den åbenbarede sandhed og til slut forvilde sig væk fra sandheden slet og ret. I stedet for tilskyndes fornuften til at udforske veje, som den af sig selv end ikke ville have haft en mistanke om, at den kunne slå ind på. Dette cirkulære forhold til Guds ord beriger filosofien, fordi fornuften opdager nye og uventede horisonter.

74. Frugtbarheden af dette forhold bekræftes af den erfaring, der er gjort af store kristne teologer,

som også udmærkede sig ved at være store filosoffer, og som efterlod os skrifter af så høj filosofisk værdi, så de berettiger til sammenligning med den antikke filosofis mestre. Dette gælder både for kirkefædrene, blandt hvilke i hvert fald Gregor af Nazianz og Augustin bør nævnes, og de middelalderlige lærde med den store treklang: Anselm, Bonaventura og Thomas af Aquin. Vi ser det samme frugtbare forhold mellem filosofien og Guds ord i den modige forskning, der er udført af nyere tænkere, blandt hvilke jeg med glæde i en vestlig sammenhæng nævner sådanne skikkelser som John Henry Newman, Antonio Rosmini, Jacques Maritain, Étienne Gilson og Edith Stein, og i en østlig kontekst fremragende lærde som Vladimir S. Soloviev, Pavel A. Florensky, Petr Chaadaev og Vladimir N. Lossky. Selvfølgelig kunne også andre navne nævnes, og ved at henvise til dem har jeg ikke i sinde at give min tilslutning til ethvert aspekt af deres tænkning, men simpelt hen give betydningsfulde eksempler på en filosofisk undersøgelses proces, der blev beriget ved at beskæftige sig med troens kendsgerninger. Én ting er sikker: interesse for disse læreres åndelige veje kan kun give større tilskyndelse både til en søgen efter sandhed og til bestræbelsen for at anvende resultaterne af denne søgen i menneskeheden's tjeneste. Man må håbe, at der nu og i fremtiden vil være nogle, der vedbliver med at dyrke denne store filosofiske og teologiske tradition til gavn for både Kirken og menneskeheden.

Forskellige filosofiske fremgangsmåder

75. Som det fremgår af denne korte skitse af historien om forholdet mellem tro og filosofi, kan man skelne mellem forskellige filosofiske fremgangsmåder med hensyn til kristen tro. For det første er der en filosofi, der er helt uafhængig af Guds åbenbaring: dette er den fremgangsmåde, der blev taget af filosofien, da den tog form i historien inden Forløserens fødsel og senere i områder, der endnu ikke var berørte af evangeliet. Vi ser her filosofiens velbegrundede stræben efter at være en autonom beskæftigelse, der adlyder sine egne regler og kun anvender fornuftens evner. Skønt denne bestræbelse hæmmes alvorligt af den menneskelige fornufts iboende svaghed, bør den støttes og styrkes. Som en søgen efter sandhed inden for den naturlige orden er filosofiens arbejde altid åbent - i det mindste implicit - for det overnaturlige.

Desuden bør kravet om tankens virkelige autonomi respekteres, også når teologisk dialog benytter filosofiske begreber og argumenter. Faktisk er det at diskutere i overensstemmelse med strenge rationelle kriterier nødvendigt for at garantere, at de opnåede resultater er gyldige. Dette bekræfter også den grundsætning, at nåden ikke ødelægger naturen, men udvikler den til fuldkommenhed: troens samtykke, som forpligter intellektet og viljen, ødelægger ikke, men fuldkommengør viljen hos enhver troende, som dybest inde modtager det, der er blevet åbenbaret.

Det er indlysende, at denne berettigede metode afvises af teorien om såkaldt "separat" filosofi, som praktiseres af nogle moderne filosoffer. Denne teori gør ikke blot fordring på en velbegrundet autonomi for filosofi, men på en tankens selvtilstrækkelighed, som vitterligt er uantagelig. Ved at afvise den sandhed, der tilbydes af den guddommelige åbenbaring, gør filosofien kun sig selv fortræd, fordi dette er at forhindre adgang til en dybere erkendelse af sandhed.

76. En anden fremgangsmåde, der benyttes af filosofien, kaldes ofte for kristen filosofi. I sig selv er udtrykket forsvarligt, men det bør ikke misforstås: det har på ingen måde til hensigt at antyde, at Kirken har en officiel filosofi, for troen som sådan er ikke nogen filosofi. Udtalelsen synes derimod at give udtryk for, at der eksisterer en kristen måde at filosofere på, en filosofisk spekulation, der er undfanget i en dynamisk forening med tro. Der menes derfor ikke simpelt hen en filosofi, der er udviklet af kristne filosoffer, som har forsøgt ikke at protestere mod troen i deres forskning. Udtrykket kristen filosofi indbefatter de vigtige udviklinger i filosofisk tænkning, som ikke ville være foregået uden kristen tros direkte og indirekte bidrag.

Kristen filosofi har derfor to aspekter. Det første er subjektivt, i den betydning, at troen lutrer fornuften. Som en teologisk dyd befrier troen fornuften for indbildskhed, den typiske fristelse for filosoffer. Paulus, kirkefædrene og, tættere ved vor egen tid, filosoffer som Pascal og Kierkegaard kritiserede en sådan indbildskhed. Den filosof, som lærer ydmyghed, vil også få mod til at give sig i lag med spørgsmål, der er vanskelige at løse, hvis åbenbaringsens kendsgerninger ignoreres - for eksempel problemet med det onde og lidelsen, Guds personale natur og spørgsmålet om meningen med livet eller, mere direkte, det radikale metafysiske spørgsmål, "Hvorfor eksisterer der noget snarere end intet?"

Kristen filosofis andet aspekt er objektivt i den forstand, at det drejer sig om indhold. Åbenbaringen fremsætter klart visse sandheder, som aldrig ville være blevet opdaget af fornuften alene, skønt de i sig selv ikke er utilgængelige for fornuften. Blandt disse sandheder er ideen om en fri og personlig Gud, som er verdens Skaber, en sandhed, der har været så afgørende for udviklingen af filosofisk tænkning, især filosofien om væren. Der er også syndens realitet, som den viser sig i troens lys, og som hjælper til at skabe en tilfredsstillende filosofisk formulering af det ondes problem. Opfattelsen af personen som etåndeligt væsen er et andet af troens specielle bidrag: den kristne erklæring om menneskelig værdighed, lighed og frihed har utvivlsomt øvet indflydelse på moderne filosofisk tænkning. I nyere tid har man opdaget, hvor vigtig den afgørende historiske begivenhed, som den kristne åbenbaring er, også er for filosofien. Det er ikke nogen tilfældighed, at dette er blevet væsentligt for en historie, der gør krav på at være et nyt kapitel i menneskets søgen efter sandhed.

Blandt den kristne filosofis objektive elementer kan vi også anbringe behovet for at undersøge det rationelle i visse sandheder, der udtrykkes i Den hellige Skrift, som muligheden af menneskets overnaturlige kald og arvesynden. Dette er opgaver, der udfordrer fornuften til at erkende, at der er noget sandt og rationelt, der ligger langt uden for de snævre grænser, som den normalt ville være begrænset til. Disse spørgsmål udvider faktisk rammerne for fornuftens handling.

Ved at spekulere over disse spørgsmål er filosoffer ikke blevet teologer, da de ikke har prøvet på at forstå og forklare troens sandheder på basis af åbenbaringen. De er fortsat med at arbejde inden for deres eget område og med deres egen rent rationelle metode, men alligevel har det udvidet deres forskning til nye aspekter af sandheden. Det kunne siges, at en stor del af moderne

og nutidig filosofi ikke ville eksistere uden dette incitament fra Guds ord. Denne konklusion bibeholder hele sin gyldighed, trods den skuffende kendsgerning, at mange tænkere i de sidste århundreder har forladt den kristne rettroenhed.

77. Filosofien frembyder en anden adfærd, der er værd at bemærke, når teologien selv påberåber sig den. Teologien har faktisk altid behøvet og behøver stadig filosofiens bidrag. Som en kritisk fornufts arbejde i troens lys forudsætter og kræver teologien i al sin forskning en fornuft, der er udviklet og oplært til at begribe og argumentere. Desuden har teologien brug for filosofien som en dialogpartner for at bekræfte forståeligheden og den universelle sandhed af sine påstande. Det var ikke tilfældigt, at kirkefædre og de middelalderlige teologer gjorde brug af ikke-kristne filosofier til det. Denne historiske kendsgerning bekræfter værdien af filosofiens autonomi, som forbliver uformindsket, når teologien appellerer til den; men den viser ligeledes, hvilke dybe forandringer filosofien selv må gennemgå.

Det var på grund af dens ædle og uundværlige bidrag, at filosofien siden den patristiske periode og fremover blev kaldt *ancilla theologiae*. Hensigten med titlen var ikke at give udtryk for filosofiens servile underkastelse eller kun funktionelle rolle med hensyn til teologien. Den blev snarere benyttet i den betydning, hvori Aristoteles talte om de eksperimentelle videnskaber som "underordnet" "*prima philosophia*". Udtrykket kan næppe anvendes i dag, i betragtning af det autonomi-princip, som vi har refereret til, men det har gennem historien tjent til at påpege nødvendigheden af forbindelsen mellem de to videnskaber og det umulige i at adskille dem.

Hvis teologer ville nægte at lade sig hjælpe af filosofien, ville de risikere uforvarende at drive filosofi og lukke sig inde i tanke-strukturer, der var dårligt egnede til at forstå troen. Hvis filosoffer for deres vedkommende komplet ville undgå teologi, ville de være tvunget til for deres eget vedkommende at tilegne sig indholdet af den kristne tro, som det har været tilfældet for nogle moderne filosoffer. I begge tilfælde ville autonomiens grundlæggende principper, som enhver videnskab med rette ønsker garanterede, være alvorligt truede.

Når filosofien benytter denne fremgangsmåde, kommer den ligesom teologien mere direkte under læreembedets autoritet og dets dømmekraft på grund af de implikationer, det har for forståelsen af åbenbaringen, som jeg allerede har forklaret. Troens sandheder stiller visse krav, som filosofien må respektere, hver gang den beskæftiger sig med teologi.

78. I lyset af disse overvejelser skulle det være klart, hvorfor læreembedet gentagne gange har hyldet Thomas af Aquins tankes fortjenester og gjort ham til vejlederen og forbilledet for teologiske studier. Dette er hverken gjort for at tage stilling til egentlige filosofiske spørgsmål eller for at kræve tilslutning til særlige teser. Det har altid været læreembedets hensigt at vise, hvordan Thomas af Aquin er et autentisk forbillede for alle, der søger sandheden. I hans tænkning opnår

fornuftens krav og troens kraft den mest ophøjede syntese, der nogen sinde er opnået af menneskelig tænkning, for han kunne forsvare den radikale nyhed, der var introduceret af åbenbaringen uden nogen sinde at ydmyge den reflekteren, der passer sig for fornuften.

79. For yderligere at udvikle, hvad læreembedet før mig har doceret, har jeg i sinde i denne sidste del at gøre opmærksom på visse krav, som teologien - og endnu mere fundamentalt Guds ord selv - stiller til filosofisk tænkning og nutidige filosofier. Som jeg allerede har gjort opmærksom på, må filosofien adlyde sine egne love og bygge på sine egne principper; sandheden kan imidlertid kun være én. Indholdet af åbenbaringen kan aldrig svække fornuftens opdagelser og legitime autonomi. Alligevel må fornuften i bevidstheden om, at den ikke kan betragte sig selv som en absolut og enestående værdi, for sin del aldrig miste sin evne til at spørge og til at blive udspurgt. På grund af den glans, der udstråler fra den eksisterende Væren i sig selv, giver den åbenbarede sandhed fylden af lys og vil derfor oplyse den filosofiske undersøgelses vej. Kort sagt, den kristne åbenbaring bliver til det sande mødested og engagement mellem filosofisk og teologisk tænkning i deres indbyrdes forhold.

Man må derfor håbe, at teologer og filosoffer vil lade sig lede alene af sandhedens autoritet, så der vil fremstå en filosofi, der er overensstemmende med Guds ord. En sådan filosofi vil være et sted, hvor kristen tro og menneskelige kulturer kan mødes, et sted, hvor der råder forståelse mellem troende og ikke-troende. Det vil hjælpe til at føre troende til en stærkere overbevisning, om at tro vokser dybere og mere autentisk, når den er helt opslugt af tænkning og ikke afviser den. Det er igen kirkefædrene, som lærer os dette: "At tro er ikke andet end at tænke samtykkende... Troende er også tænkere: når de tror, tænker de, og når de tænker, tror de... Hvis troen ikke tænker, er den intet".⁹⁵ Og et andet sted: "Hvis der ikke er noget samtykke, er der ingen tro, for uden samtykke tror man ikke virkeligt".⁹⁶

Guds ords uafviselige krav

80. I Den hellige Skrift findes der elementer, både implicit og eksplicit, som tillader et syn på verden og mennesket, som har en usædvanlig filosofisk styrke. Kristne er blevet mere og mere bevidste om den rigdom, der findes i den hellige tekst. Det er dér, vi lærer, at det vi erfarer, ikke er absolut: det er hverken uskabt eller selv-udviklende. Gud alene er den Absolutte. Fra Bibelen opstår der også en opfattelse af mennesket som imago Dei. Denne opfattelse giver antydninger med hensyn til menneskets liv, dets frihed og menneskets sjæls udødelighed. Eftersom den skabte verden ikke er selv-forsynende, fører enhver illusion om autonomi, som ville benægte enhver skabnings afhængighed af Gud - mennesket indbefattet - til dramatiske situationer, som ødelægger den rationelle søgen efter menneskelivets harmoni og mening.

Problemet med det moralsk onde - den mest tragiske af det ondes former - tages der også fat på i

Bibelen, som fortæller os, at et sådant onde ikke stammer fra nogen materiel ufuldkommenhed, men er et sår, der er forvoldt af den uordentlige udøvelse af menneskelig frihed. Til syvende og sidst rejser Guds ord problemet om meningen med livet og tilbyder sit svar ved at lede mennesket til Jesus Kristus, Guds menneskevordne Ord, som er den fuldkomne realisering af menneskeligt liv. En læsning af den hellige tekst vil også afsløre andre aspekter af dette problem, men hvad der fremgår tydeligt er afvisningen af alle former for relativisme, materialisme og panteisme.

Den grundlæggende overbevisning i den "filosofi", der findes i Bibelen, er, at verden og menneskelivet har en mening og ser frem imod deres opfyldelse, som kommer i Jesus Kristus. Menneskevordens mysterium vil altid forblive et referencepunkt for forståelsen af menneskelivets, den skabte verdens og Guds egen gåde. Dette mysteriums udfordring driver filosofien til dens yderste grænser, når fornuften opfordres til at tilegne sig en logik, der nedbryder de mure, som den risikerer at blive spærret inde af. Alligevel når livets betydning kun her sit højdepunkt. Guds og menneskets inderste væsen bliver forståeligt: i det menneskevordne Ords mysterium bevares menneskenatur og guddommelig natur i deres fulde autonomi, og samtidig åbenbares den enestående binding, der forener dem i gensidighed uden sammenblanding af nogen art. [97](#)

81. Det bør bemærkes, at et af de mest betydningsfulde aspekter af vor nuværende situation, er "menings-krisen". Udsigter for livet og verden, ofte af en videnskabelig natur, er i den grad vokset så hurtigt, så vi må se en voksende opdeling af viden i øjnene. Dette gør en søgen efter mening vanskelig og ofte forgæves. I denne malstrøm af data og kendsgerninger, som vi lever i, og som synes at udgøre selve livets mønster, spekulerer mange mennesker over, om det stadig er rimeligt at spørge om mening. Den imponerende række af teorier, som kappes om at give et svar, og de forskellige måder at betragte verden og menneskelivet på tjener kun til at forværre den radikale tvivl, som let kan føre til skepsis, indifferens og til forskellige former for nihilisme.

Som følge heraf angribes menneskeånden ofte af en slags flertydig tænkning, som fører den til en endnu dybere indadvendthed, hvor den er lukket inde i sin egen immanens' begrænsninger uden nogen som helst forbindelse til det transcendent. En filosofi, der ikke længere stiller spørgsmål om meningen med livet, ville være i alvorlig fare for at reducere fornuften til kun at have underordnede funktioner, uden nogen virkelig lidenskabelig lyst til at søge efter sandhed.

For at være i overensstemmelse med Guds ord har filosofien først og fremmest brug for at genvinde sin visdoms-dimension som en søgen efter livets højeste og omfattende mening. Dette første krav er faktisk meget nyttigt ved at stimulere filosofien til at være i overensstemmelse med sin rette natur. Ved at gøre dette, vil den ikke blot være den afgørende kritiske faktor, som fastsætter grundlagene og grænserne for de forskellige områder af videnskabelig forskning, men vil også indtage sin plads som den ultimative ramme for enheden af menneskelig viden og handling, og få dem til at konvergere mod et sidste mål og en sidste mening. Denne visdoms-dimension er endnu mere nødvendig i dag, fordi den umådelige forøgelse af menneskehedens

tekniske færdighed kræver en fornyet og skærpet sans for de højeste værdier. Hvis denne teknologi ikke er bestemt til noget større end et rent nytte-formål, vil den snart kunne vise sig at være umenneskelig og endda blive til en ødelægger af menneskeslægten. [98](#)

Guds ord åbenbarer menneskers endelige skæbne og giver en samlende forklaring på alt, hvad de gør i verden. Det er derfor, den opfordrer filosofien til at beskæftige sig med at søge efter det naturlige grundlag for denne mening, som svarer til den religiøse drift, der er ethvert menneske medfødt. En filosofi, der benægter muligheden af en sidste og altoverskyggende mening, ville ikke blot være dårligt egnet til sin opgave, men være usand.

82. Alligevel kunne denne visdom-funktion ikke udføres af en filosofi, som ikke selv var en sand og autentisk viden, det vil sige, som ikke kun var rettet mod særlige og underordnede aspekter af virkeligheden - funktionel, formel eller utilitaristisk - men også mod dens totale og definitive sandhed, mod selve væren i det objekt, der erkendes. Dette fremkalder endnu et krav: at filosofien bekræfter menneskets evne til at kende sandheden, til at nå til en viden, der kan nå den objektive sandhed ved hjælp af den *adaequatio rei et intellecto*, som de skolastiske lærde refererer til. [99](#) Dette krav, der er karakteristisk for troen, blev udtrykkelig igen bekræftet af Det andet Vatikanconcil: "Forstanden er nemlig ikke begrænset til fænomenerne alene, men kan med vished fatte tingenes indre mening, selv om den som følge af synden er delvis formørket og svækket." [100](#)

En radikal fænomenologisk eller relativistisk filosofi ville ikke egne sig til den dybere undersøgelse af de rigdomme, der findes i Guds ord. Den hellige Skrift formoder altid, at den enkelte, selv om denne er skyldig i uoprigtighed og løgnagtighed, kan kende og fatte den klare og enkle sandhed. Bibelen og især Det nye Testamente indeholder tekster og udtalelser, som har et ægte ontologisk indhold. De inspirerede forfattere havde i sinde at formulere sande udtalelser, som var i stand til at udtrykke objektiv virkelighed. Man kan ikke sige, at den katolske tradition tog fejl, da den opfattede visse af Johannes' og Paulus' tekster som erklæringer om selve Kristi væren. I sin søgen efter at forstå og forklare disse erklæringer har teologien derfor brug for bidrag fra en filosofi, som ikke nægter at vedkende sig muligheden af en viden, der er objektiv sand, selv om den ikke er fuldkommen. Dette gælder på samme måde om bedømmelserne af den moralske samvittighed, som Den hellige Skrift betragter som i stand til at være objektiv sand. [101](#)

83. De to krav, der allerede er stillet, medfører et tredje: behovet for en filosofi af ægte metafysisk art, som er i stand til så at sige at gå ud over empiriske data for at opnå noget absolut, endeligt og grundlæggende i sin søgen efter sandhed. Dette krav er på samme måde implicit både i visdomsviden og analytisk viden, og specielt er det et krav for at kunne kende det moralske gode, som har sit ultimative grundlag i Det højeste Gode, Gud selv. Her er det ikke min mening at tale om metafysik i betydning af en specifik skole eller en særlig historisk tankeretning. Jeg ønsker blot at fastslå, at virkeligheden og sandheden transcenderer det faktiske og det empiriske, og at hævde

menneskets evne til at kende denne transcendent og metafysiske dimension på en måde, der er ⁴⁸ sand og sikker, omend ufuldkommen og analogisk. I denne forstand bør metafysik ikke betragtes som et alternativ til antropologi, for det er metafysikken, som på grund af dens åndelige natur gør det muligt at begrunde begrebet personlig værdighed. På en særlig måde udgør personen et privilegeret sted for mødet med væren og derfor med metafysisk forskning.

Hvor som helst mennesker opdager et kald til det absolutte og transcendent, åbner den metafysiske dimension af virkeligheden sig for dem: i sandheden, i skønheden, i etiske værdier, i andre mennesker, i selve væren, i Gud. Vi står ved slutningen af dette årtusind over for en stor udfordring med at bevæge os fra fænomen til grundlag, et skridt, der er lige så nødvendigt, som det er uopsætteligt. Vi kan ikke begrænse os til erfaring alene, ikke engang selv om erfaringen afslører menneskets indvorteshed og åndelighed, selv da må den spekulative tænke alligevel trænge igennem til den åndelige kerne og det grundlag, hvorfra den opstår. Derfor ville en filosofi, som undgår metafysik, være aldeles uegnet til opgaven med at formidle forståelsen af åbenbaring.

Guds ord refererer bestandigt til ting, der transcenderer menneskelig erfaring og endda mennesketanken; men dette "mysterium" ville ikke kunne åbenbares, og teologien ville heller ikke på nogen måde kunne gøre det forståeligt, ¹⁰² hvis den menneskelige viden var begrænset til sanseerfaringens verden. Metafysikken spiller således en væsentlig rolle ved formidling af den teologiske forskning. En teologi uden en metafysisk horisont ville ikke kunne nå videre end til en analyse af religiøs erfaring, og ville heller ikke tillade intellectus fidei, at give en sammenhængende fremstilling af den åbenbarede sandheds universelle og transcendent værdi.

Hvis jeg insisterer så stærkt på det metafysiske element, er det, fordi jeg er overbevist om, at det er den nødvendige vej til at undgå den krise, der præger store dele af filosofien i dette øjeblik, og for således at korrigere visse forføjede adfærdsmåder, der nu er vidt udbredt i vort samfund.

84. Metafysikkens store betydning bliver endnu mere indlysende, hvis vi betragter den almindelig udbredte udvikling inden for hermeneutikken og sproganalysen. Resultaterne af sådanne studier kan hjælpe til trosforståelsen, fordi de bringer strukturen i vor tanke og tale og den mening, som sproget indeholder, for dagen. Imidlertid synes nogle forskere, der beskæftiger sig med dette område, at begrænse sig til spørgsmålet om, hvordan virkeligheden skal opfattes og udtrykkes, uden at gå videre for at se, om fornuften kan opdage dens beskaffenhed. Hvordan kan vi undgå i en sådan sindstilstand at se bekræftelsen af vor nuværende tillidskrise i forbindelse med fornuftens evner? Når disse holdninger på basis af forudfattede antagelser er tilbøjelige til at tilsløre troens indhold eller benægte dets universelle gyldighed, så fornædler de ikke blot fornuften, men diskvalificerer derved også sig selv. Troen forudsætter fuldstændigt, at det menneskelige sprog er i stand til at udtrykke guddommeligt og transcendent virkelighed på en almengyldig måde - sandt nok analogt, men derfor ikke mindre meningsfyldt. ¹⁰³ Hvis det ikke var således, ville Guds ord, som altid er et guddommeligt ord på menneskesprog, ikke være i stand til at sige noget som helst om Gud. Tolkningen af dette ord kan ikke blot blive ved med at henvise os til den ene

fortolkning efter den anden uden nogensinde at føre os til et udsagn, der simpelt hen er sandt; ellers ville der ikke eksistere nogen Guds åbenbaring, men kun en fremstilling af menneskelige ideer om Gud og om, hvad Gud formodentlig tænker om os.

85. Jeg er helt klar over, at disse krav, som Guds ord stiller til filosofien, kan synes skræmmende for mange, der beskæftiger sig med filosofisk forskning i dag. Alligevel er det derfor, at jeg igen, idet jeg gentager, hvad der er blevet doceret gentagne gange af paverne gennem flere generationer og igen bekræftet af Det andet Vatikankoncil, stærkt ønsker at bekræfte den overbevisning, at mennesket kan nå til en samlet og organisk viden. Dette er en af de opgaver, som kristen tænkning er nødt til at påtage sig gennem det næste årtusind af den kristne æra. Opspaltningen af viden med dens brudstykkeagtige måde at nærme sig til sandheden på og dens konsekvente opdeling af mening, afholder mennesker fra at nå til en indre enhed. Hvordan skulle Kirken kunne lade være med at være bekymret over dette? Det er evangeliet, der direkte pålægger sine hyrder denne visdoms-relaterede opgave, og de kan ikke søge at unddrage sig deres pligt til at påtage sig den.

Jeg tror, at de filosoffer, der i dag ønsker at reagere på de krav, som Guds ord stiller til menneskelig tænkning, burde udvikle deres tankegang på basis af disse postulater og i organisk sammenhæng med den store tradition, som begyndende med de antikke filosoffer, går gennem kirkefædrene og skolastikkens lærde og indbefatter moderne og nutidig tæknings fundamentale storværker. Hvis filosofferne kan indtage deres plads inden for denne tradition og få deres inspiration fra den, vil det bestemt ikke mislykkes for dem at respektere filosofiens krav om autonomi.

I den nuværende situation er det derfor uhyre vigtigt, at nogle filosoffer arbejder for en generhvervelse af traditionens afgørende rolle for en rigtig indstilling til viden. Påberåbelsen af traditionen er ikke en blot og bar erindring om fortiden; den involverer snarere anerkendelsen af en kulturel arv, der tilhører hele menneskeheden. Faktisk kan man sige, at det er os, der tilhører traditionen, og at den ikke er til vor frie disposition. Netop fordi vi er rodfæstede i traditionen, vil vi være i stand til i dag at udvikle en original, ny og konstruktiv tankegang. Densamme opfordring gælder endnu mere teologien. Ikke blot fordi teologien har Kirkens levende tradition som sin oprindelige kilde, [104](#) men også fordi den i kraft heraf må være i stand til at generhverve både tidligere tiders dybe teologiske tradition og den uforanderlige tradition i den filosofi, som ved hjælp af sin autentiske visdom kan overskride rummets og tidens grænser.

86. Denne hævden af nødvendigheden af et tæt kontinuerligt forhold mellem nutidens filosofi og den filosofi, der er udviklet i den kristne tradition, har til hensigt at afværge den fare, der ligger skjult i nogle almindelig udbredte tankegange, der er særlig fremherskende i dag. Jeg mener, det er rimeligt at gennemgå dem, omend kortfattet, for at udpege deres fejltagelser og de deraf

følgende farer for filosofisk arbejde.

Den første kaldes for eklekticisme, hvorved menes fremgangsmåden hos dem, der i forskning, undervisning og argumentation, selv inden for teologien, er tilbøjelige til at benytte individuelle ideer taget fra forskellige filosofier, uden hensyntagen til deres indre sammenhæng, deres plads inden for et system eller deres historiske kontekst. Derfor risikerer de at være ude af stand til i et givent læresystem at skelne de sande elementer fra dem, som kan være urigtige eller ikke passer til den foreliggende opgave. En ekstrem form for eklekticisme ses også i det retoriske misbrug af filosofiske udtryk, som visse teologer undertiden er tilbøjelige til. En sådan manipulation er ikke til gavn for en søgen efter sandhed og uddanner ikke fornuften - hverken teologisk eller filosofisk - til alvorligt og videnskabeligt at formulere argumenter. Det strenge og dybtgående studium af filosofiske læresystemer, deres specielle terminologi og den sammenhæng, hvori de opstod, hjælper til at overvinde eklekticismens farer og gør det muligt at integrere dem hensigtsmæssigt i teologisk samtale.

87. Eklekticisme er en metodisk fejl, men gemt i den kan også ligge historicismens påstande. For at forstå en lære fra fortiden rigtigt er det nødvendigt at sætte den ind i dens rigtige historiske og kulturelle sammenhæng. Historicismens fundamentale påstand er imidlertid, at en filosofis sandhed afgøres på basis af dens egnethed i en bestemt periode og til et bestemt historisk formål. I det mindste implicit benægtes derfor en sandheds blivende gyldighed. Hvad der var sandt i én periode, hævder historicister, behøver ikke være sandt i en anden. Således bliver for dem idehistorien ikke meget mere end en arkæologisk hjælpekilde, der er nyttig til at belyse standpunkter, der engang blev hævdede, men som nu for størstedelen er forældede eller meningsløse. Tværtimod bør man ikke glemme, at selv om en formulering på en måde er knyttet til én tid og én kultur, kan den sandhed eller vildfarelse, som den giver udtryk for, ufravigeligt identificeres og bedømmes som sådan trods afstand i rum og tid.

I teologisk forskning er historicisme for det meste tilbøjelig til at optræde under "modernismens" maske. Visse teologer, der med rette er interesserede i at gøre den teologiske samtale meningsfuld og forståelig for vor tid, benytter kun de nyeste udtalelser og det nyeste filosofiske sprog, idet de ignorerer den kritiske evaluering, der burde foretages i lyset af traditionen. Ved at forveksle anvendelighed med sandhed viser denne form for modernisme sig ude af stand til at opfylde de krav om sandhed, som teologien er kaldet til at reagere på.

88. En anden trussel, der må regnes med, er scientismen. Dette er den filosofiske opfattelse, som nægter at anerkende gyldigheden af andre former for viden end de positive videnskaber, og den forviser religiøs, teologisk, etisk og æstetisk viden til den rene fantasie område. I fortiden dukkede den samme idé op i positivisme og neopositivisme, der betragtede metafysiske udtalelser som meningsløse. Den kritiske epistemologi har bragt en sådan påstand i miskredit, men nu ser vi den

genoplivet i scientismens nye forklædning, som affærdiger værdier som blot produkter af følelser og afviser ideen om væren for at bane vejen for ren og skær fakticitet. Videnskaben ville således være rede til at dominere alle aspekter af menneskelivet gennem teknologisk fremgang. Den videnskabelige forsknings og nutidens teknologis ubestridelige triumfer har hjulpet med til at udbrede et videnskabeligt syn på tingene, som forekommer grænseløst i betragtning af dets indtrængen i forskellige kulturer og de radikale forandringer, dette har medført.

Det må desværre bemærkes, at scientismen overlader alt, hvad der har med spørgsmålet om meningen med livet at gøre, til det irrationelles eller imaginæres område. Ikke mindre skuffende er den måde, hvorpå den nærmer sig filosofiens andre store problemer, som, hvis de ikke ignoreres, underkastes analyser baseret på overfladiske analogier, der mangler ethvert rationelt grundlag. Dette fører til forarmelsen af den menneskelige tænkning, der ikke længere giver sig i lag med de grundproblemer, som mennesket som et animal rationale har spekuleret over fra tidens begyndelse. Og da den ikke giver plads for nogen kritik ud fra en etisk vurdering, er det lykkedes for den videnskabelige mentalitet at få mange til at antage, at hvis noget er teknisk muligt, er det derfor moralsk forsvarligt.

89. Ikke mindre farlig er pragmatisme, en tankegang, der, når den træffer sine valg, udelukker teoretiske overvejelser og bedømmelser, der bygger på etiske principper. Den praktiske konsekvens af denne måde at tænke på er betydningsfuld. Specielt er der voksende støtte for en opfattelse af demokratiet, der ikke bygger på nogen forbindelse til uforanderlige værdier: hvorvidt en bestemt måde at handle på er acceptabel afgøres ved parlamentarisk majoritet. [105](#) Konsekvensen heraf er klar: i praksis er menneskehedens store moralske beslutninger underlagt afgørelser, der den ene efter den anden træffes af institutionelle organer. Desuden er selve antropologien alvorligt kompromitteret af et éndimensionalt syn på mennesket, et syn, der udelukker de store etiske dilemmaer og den eksistentielle analyse af betydningen af lidelse og offer, af liv og død.

90. De standpunkter, vi har undersøgt, fører igen til en mere almindelig opfattelse, der i dag viser sig som den almindelige struktur i mange filosofier, der har forkastet det meningsfulde ved væren. Jeg sigter til den nihilistiske fortolkning, som på samme tid afviser alle forudsætninger og benægter al objektiv sandhed. Helt bortset fra den kendsgerning, at det er i modstrid med Guds ords krav og indhold, er nihilismen en fornægtelse af selve menneskets identitet. Det må ikke glemmes, at ligegyldigheden for væren uundgåeligt fører til, at man mister kontakten med objektiv sandhed og derfor med selve grundlaget for menneskelig værdighed. Dette gør det igen muligt at udviske fra menneskers ansigt kendetegnene på deres lighed med Gud og således lidt efter lidt føre dem til enten en ødelæggende vilje til magt eller til en ensomhed uden håb. Når sandheden engang er nægtet mennesker, er det en ren illusion at forsøge på at befri dem. Sandheden og friheden enten følges ad eller går begge til grunde i elendighed. [106](#)

91. Ved at diskutere disse tankeretninger har det ikke været min hensigt at præsentere et fuldstændigt billede af filosofiens nuværende tilstand, som i hvert fald ville være vanskelig at forenkle til et samlet syn. Og jeg ønsker bestemt at fremhæve, at vor arv af viden og visdom virkelig er blevet beriget på forskellige områder. Vi behøver blot nævne logikken, sprogfilosofien, epistemologien, naturfilosofien, antropologien, den mere gennemtrængende analyse af de følelsesmæssige dimensioner af viden og den eksistentielle metode til at analysere frihed. Imidlertid har i løbet af det sidste århundrede bekræftelsen af immanens-princippet, der er centralt for det rationalistiske argument, fremkaldt en radikal reaktion med hensyn til påstande, man engang mente var indiskutable. Som reaktion herpå opstod der irrationalistiske tendenser, netop da det grundløse i kravet om, at fornuft skal være absolut beroende på sig selv, var blevet afgørende demonstreret.

Vor tid er af nogle blevet kaldt for "postmodernismens" tid. Dette begreb, der tit benyttes i meget forskellige sammenhænge, betegner fremkomsten af et kompleks af nye faktorer, der, så udbredte og kraftige de er, har vist sig i stand til at frembringe vigtige og varige forandringer. Udtrykket blev først anvendt i forbindelse med æstetiske, sociale og teknologiske fænomener. Det blev derpå overført til det filosofiske område, men er stadig noget flertydigt, fordi bedømmelsen af det, der kaldes "postmoderne", undertiden er positiv og undertiden negativ, og fordi der endnu ikke er enighed om det vanskelige spørgsmål om afgrænsningen af de forskellige historiske perioder. Ét er imidlertid sikkert: de tankestrømninger, der hævder at være postmoderne, fortjener behørig opmærksomhed. Ifølge nogle af dem, er de faste meningers tid uigenkaldeligt forbi, og mennesket må lære at leve inden for en horisont, der totalt mangler mening, hvor alt er midlertidigt og forbigående. I deres destruktive kritik af enhver vished har flere forfattere forsømt at foretage afgørende sondringer og har betvivlet troens vished.

Denne nihilisme er på en måde blevet berettiget af den frygtelige erfaring af ondskab, som har karakteriseret vor tidsalder. En sådan dramatisk erfaring har sikret sammenbruddet af den rationalistiske optimisme, som betragtede historien som fornuftens triumferende fremskridt, al lykkes og friheds kilde; og nu ved dette århundredes afslutning er en af vore største trusler fristelsen til fortvivlelse. Alligevel vedbliver det med at være sandt, at en vis positivistisk sindsstemning vedbliver med at give næring til den illusion, at takket være videnskabeligt og teknisk fremskridt kan mennesker leve som demiurger, idet de på egen hånd og fuldstændigt råder for deres egen skæbne.

Aktuelle opgaver for teologien

92. Som en forståelse af åbenbaringen har teologien altid måttet reagere i forskellige historiske omstændigheder på forskellige kulturers krav for at formidle troens indhold til disse kulturer på en sammenhængende og begrebsmæssig klar måde. I dag står teologien over for en dobbelt opgave.

På den ene side må den være mere og mere forpligtet til den opgave, som blev betroet den af Det andet Vatikankoncil, opgaven med at forny sine specifikke metoder for at tjene evangeliseringen mere effektivt. Hvordan kan vi i denne forbindelse glemme pave Johannes XXIII's ord ved åbningen af Koncilet: Han sagde dengang: "På linie med de stærke forventninger hos dem, der oprigtigt elsker den kristne, katolske og apostolske religion, må denne lære blive kendt i videre kredse og dybere, og sjælen må blive undervist og præget mere fuldkomment i den; og denne sikre og uforanderlige lære, som altid må respekteres trofast, må forstås dybere og præsenteres på en måde, som møder vor tids behov".¹⁰⁷

På den anden side må teologien rette sit blik mod den højeste sandhed, som åbenbaringen betror den, uden at standse undervejs. Teologer må huske, at deres arbejde svarer "til en dynamik, der findes i selve troen", og at dens forsknings egentlige objekt er "den sandhed, som er den levende Gud og hans frelsesplan, der er åbenbaret i Jesus Kristus".¹⁰⁸ Denne opgave, der er teologiens primære anliggende, udfordrer også filosofien. Den række af problemer, der i dag skal tages fat på, kræver en fælles indsats - sandt nok grebet an med forskellige metoder - således at sandheden igen må blive kendt og bevidnet. Sandheden, som er Kristus, trænger sig på som en altfavnende autoritet, der i samme grad lover både teologi og filosofi støtte, stimulation og vækst (sml. Ef 4,15).

At tro, at det er muligt at kende en universelt gyldig sandhed, er på ingen måde at opmuntre til intolerance; tværtimod, det er den væsentlige betingelse for autentisk dialog mellem mennesker. Alene på dette grundlag er det muligt at overvinde splittelser og følges ad hen mod den fulde sandhed, idet man vandrer ad de veje, der kun er kendt af den opstandne Herres Ånd.¹⁰⁹ På dette sted vil jeg gerne pege på den særlige form, som kaldet til enighed nu antager, i forhold til teologiens aktuelle opgaver.

93. Teologiens hovedformål er at give en forståelse af åbenbaringen og troens indhold. Selve den teologiske forsknings centrum vil derfor være betragtningen af Den treenige Guds mysterium. Vejen til dette mysterium begynder med overvejelsen af Guds Søns menneskevordelses mysterium: Hans komme som menneske, hans vej til hans lidelse og død, et mysterium, der ender med hans vidunderlige opstandelse og opstigen til Faderens højre hånd, hvorfra han vil sende sandhedens Ånd for at stifte sin kirke og få den til at vokse. Ude fra dette sted, hvorfra man har et godt overblik, ses det, at teologiens første pligt er at være forståelsen af Guds kenosis, en stor og hemmelighedsfuld sandhed for mennesketanken, der finder det ubegribeligt, at lidelse og død kan udtrykke en kærlighed, der skænker sig selv og ikke ønsker noget til gengæld. I dette lys opstår der et grundlæggende og bydende behov for en omhyggelig analyse af tekster: først Skriftens tekster og derpå dem, der udtrykker Kirkens levende tradition. Hvad dette angår, er der opstået nogle problemer i den senere tid, problemer, som kun er delvist nye; og en sammenhængende løsning på dem vil ikke kunne findes uden filosofiens bidrag.

94. Et første problem drejer sig om forholdet mellem det sagte og sandheden. Ligesom alle andre tekster formidler de kilder, som teologen fortolker, primært en betydning, som må forstås og forklares. Denne betydning præsenterer sig selv som den sandhed om Gud, som Gud selv meddeler gennem den hellige tekst. Menneskeligt sprog udtrykker således Guds sprog, der meddeler hans egen sandhed med den vidunderlige "imødekommenhed", som udtrykker menneskevordelsens logik. ¹¹⁰ For at tolke åbenbaringsens kilder må teologen derfor spørge, hvad der er den dybe og autentiske sandhed, som teksterne ønsker at meddele, omend inden for sprogets begrænsninger.

De bibelske teksters sandhed, og specielt evangeliernes, er bestemt ikke begrænset til at fortælle simple historiske begivenheder eller udtalelser om neutrale kendsgerninger, hvad den historicistiske positivisme ønsker at gøre gældende. ¹¹¹ Ud over den direkte historiske dimension, ligger sandheden i de begivenheder, som disse tekster fortæller om, snarere i den betydning de har i og for frelseshistorien. Denne sandhed er udviklet mere fuldstændigt i Kirkens konstante læsning af disse tekster igennem århundrederne, en læsning, der bevarer deres oprindelige mening intakt. Der er derfor et stærkt behov for at forholdet mellem kendsgerningen og dens betydning, et forhold, der udgør historiens specifikke mening, bliver undersøgt også ud fra det filosofiske synspunkt.

95. Guds ord er ikke henvendt til et enkelt folk eller til en enkelt historisk periode. På lignende vis formulerer dogmatiske erklæringer en uforanderlig og definitiv sandhed, samtidig med at de undertiden afspejler kulturen i den periode, hvori de blev definerede. Dette fremkalder spørgsmålet om, hvordan man kan forene det absolutte og universelle i sandheden med den uundgåelige historiske og kulturelle betingethed af de formuleringer, der udtrykker denne sandhed. Historicismens påstande er, som jeg tidligere har gjort opmærksom på, uholdbare, men benyttelsen af en hermeneutik, der er åben for metafysikkens udfordring, kan vise, hvordan det er muligt at bevæge sig fra de historiske og betingede omstændigheder, hvori teksterne udvikledes, til den sandhed, som de udtrykker, en sandhed, der overskrider disse omstændigheder.

Det menneskelige sprog er betinget af historien og begrænset på andre måder, men mennesket kan stadig udtrykke sandheder, som overgår sprog-fænomenet. Sandhed kan aldrig begrænses af tid og kultur; den erkendes i historien, men den når også ud over historien.

96. At indse dette er at skimte løsningen på et andet problem: problemet med den vedvarende gyldighed af det begrebsmæssige sprog, der benyttes i konciliære definitioner. Dette er et spørgsmål, som min ærede forgænger Pius XII har givet sig i lag med i sin rundskrivelse *Humani Generis*. ¹¹²

Dette er et kompliceret tema at overveje, fordi man må regne alvorligt med den betydning, som

ord antager i forskellige tider og kulturer. Ikke desto mindre viser tænkningens historie, at tværs gennem rækken af kulturer og deres udvikling, bibeholder visse grundlæggende begreber deres universelle epistemologiske værdi, og bibeholder således sandheden i de sætninger, hvori de er udtrykt. ¹¹³ Hvis dette ikke var tilfældet, kunne filosofi og naturvidenskaberne ikke kommunikere indbyrdes, og de kunne heller ikke finde nogen plads i kulturer, der var forskellige fra dem, hvori de var udtænkt og udviklede. Det hermeneutiske problem eksisterer ganske vist, men er ikke uløseligt. Desuden udelukker den objektive værdi af mange begreber ikke, at deres betydning ofte er ufuldkommen. Vi må altså håbe, at filosofien vil være særlig interesseret i at uddybe forståelsen af forholdet mellem begrebsmæssigt sprog og sandhed og i at foreslå fremgangsmåder, der vil føre til en rigtig forståelse af dette forhold.

97. Fortolkning af kilder er en væsentlig opgave for teologien; men en anden og endnu mere vanskelig og krævende opgave er forståelsen af den åbenbarede sandhed, eller den tydelig fremhævelse af intellectus fidei. Intellectus fidei kræver, hvad jeg har gjort opmærksom på, et bidrag af en værens-filosofi, som først og fremmest ville gøre den dogmatiske teologi i stand til at udføre sine opgaver korrekt. Den dogmatiske pragmatisme fra dette århundredes første år, som betragtede troens sandheder blot som adfærdsregler, er allerede blevet gendrevet og afvist; ¹¹⁴ men det vil altid være en fristelse at opfatte disse sandheder som blot funktionelle udtryk. Dette fører kun til en fremgangsmåde, der er inadækvat, reduktiv og overfladisk, så det nærmer sig spekulation. En kristologi, for eksempel, der kun foregik "nedefra", som man siger nu om stunder, eller en ekklesiologi, der var udviklet kun med det borgerlige samfund som forbillede, ville have vanskeligt ved at undgå faren for en sådan reduktionisme.

Hvis intellectus fidei ønsker at integrere den teologiske traditions hele rigdom, må den vende sig til værens-filosofien, som burde være i stand til uden at henfalde til ufrugtbar gentagelse af forældede formuleringer på ny at forelægge værens-problemet - og dette i harmoni med den hele filosofiske traditions krav og ekspertise, indbefattende den nyere tids filosofi. Værens-filosofien er, når den er inden for den kristne metafysiske traditions rammer, en dynamisk filosofi, som betragter virkeligheden i dens ontologiske, kausale og kommunikative strukturer. Den er solid og konstant, fordi den bygger på selve værens-akten, som tillader en fuld og omfattende åbenhed over for virkelighed som en helhed, idet den overskrider enhver grænse for at nå den Ene, som bringer alt til fuldendelse. ¹¹⁵ I en teologi, der får sine principper fra åbenbaringen som en ny kilde til viden, bekræftes dette perspektiv af det intime forhold, der eksisterer mellem tro og metafysisk tænkning.

98. Disse overvejelser gælder på samme måde for moralteologi. Det er ikke mindre nødvendigt, at filosofien bliver generhvervet dér, hvor trosforståelsen er forbundet med troendes moralske liv. Stillet over for nutidens udfordringer på de sociale, økonomiske, politiske og videnskabelige områder er menneskers etiske samvittighed desorienteret. I rundskrivelsen Veritatis Splendor - Sandhedens Stråleglans - skrev jeg, at mange af den moderne verdens problemer stammer fra en

sandheds-krise. Jeg sagde at, "når først engang ideen om en universel sandhed om det gode⁵⁶, der kan erkendes af den menneskelige fornuft, er gået tabt, ændres opfattelsen af samvittigheden uundgåeligt også. Samvittigheden betragtes ikke længere i sin oprindelige virkelighed som en akt af en persons fornuft, hvis funktion er at anvende den universelle viden om det gode i en bestemt situation og således udtrykke en vurdering af den rette opførsel, der bør vælges her og nu. I stedet for er der en tilbøjelighed til at indrømme den individuelle samvittighed forrettighed til uafhængigt at bestemme kriterierne for godt og ondt og handle i overensstemmelse dermed. En sådan livsanskuelse passer helt til en individualistisk etik, hvori hver enkelt konfronteres med sin egen sandhed, der er forskellig fra andres sandhed".¹¹⁶

Gennem hele rundskrivelsen understregede jeg klart sandhedens fundamentale rolle på det etiske område. Når det drejer sig om mere presserende etiske problemer, kræver denne sandhed, at moralteologien foretager en omhyggelig undersøgelse, der er tydeligt rodfæstet i Guds ord. For at udføre sin opgave må moralteologien ty til en filosofisk etik, som ser på det godes sandhed, til en etik, der hverken er subjektivistisk eller utilitaristisk. En sådan etik inddrager og forudsætter en filosofisk antropologi og en metafysik om det gode. Når moralteologien benytter denne organiske opfattelse, nødvendigvis i forbundet med kristen fromhed og udøvelsen af de menneskelige og overnaturlige dyder, vil den på en mere velegnet og effektiv måde kunne takle de forskellige problemer inden for dens kompetence som for eksempel fred, social retfærdighed, familien, forsvaret af liv og det naturlige miljø.

99. Teologisk arbejde i Kirken skal først og fremmest tjene trosforkyndelsen og katekesen.¹¹⁷ Forkyndelse eller kerygma er et kald til omvendelse ved at forkynde Kristi sandhed, der når sit højdepunkt i hans påskemysterium; for kun i Kristus er det muligt at kende fylden af den sandhed, der frelser (sml. ApG 4,12; 1 Tim 2,4-6).

I den henseende er det let at se, hvorfor en henvisning til katekese, foruden til teologi, også er vigtig, fordi katekese har filosofiske implikationer, der må undersøges nøjere i troens lys. Den lære, der videregives i katekesen, bidrager til at forme personen. Som en metode til sproglig kommunikation skal katekesen fremstille Kirkens lære i dens helhed,¹¹⁸ idet den viser dens forbindelse med de troendes liv.¹¹⁹ Resultatet er et enestående bånd mellem lære og liv, som ellers ville være uopnåelig, for det, der meddeles i katekesen, er ikke en samling begrebsmæssige sandheder, men den levende Guds mysterium.¹²⁰

Filosofisk studium kan hjælpe meget til at afklare forholdet mellem sandhed og liv, mellem begivenhed og læremæssig sandhed og frem for alt mellem transcendent sandhed og menneskeligt forståeligt sprog.¹²¹ Dette medfører en vekselvirkning mellem de teologiske fag og den viden, der fås fra filosofiens forskellige strenge; en sådan vekselvirkning kan vise sig at være virkelig frugtbar for meddelelsen og den dybere forståelse af troen.

100. Mere end hundrede år efter fremkomsten af Pave Leo XIII's rundskrivelse *Aeterni Patris*, som jeg ofte har henvist til på disse sider, har jeg følt behovet for på en mere systematisk måde at genoptage spørgsmålet om forholdet mellem tro og filosofi. Den filosofiske tankes store betydning i kulturens udvikling og dens indflydelse på mønstre for personlig og social adfærd kan alle få øje på. Desuden udøver filosofien en stærk, skønt ikke altid iøjnefaldende indflydelse på teologien og dens fag. Derfor har jeg anset det for hensigtsmæssigt og nødvendigt at fremhæve filosofiens værdi for forståelsen af troen, så vel som de begrænsninger, filosofien står overfor, når den ignorerer eller afviser åbenbaringens sandheder. Kirken forbliver dybt overbevist om, at tro og fornuft "indbyrdes støtter hinanden";¹²² de påvirker gensidigt hinanden, idet de tilbyder hinanden rensende kritik og en tilskyndelse til at blive ved med at søge efter dybere forståelse.

101. Et tilbageblik på tænkningens historie, specielt i Vesten, viser tydeligt, at mødet mellem filosofi og teologi og udvekslingen af deres respektive viden i rigt mål har bidraget til menneskehedens fremskridt. Teologien, der er udstyret med en åbenhed og originalitet, som tillader den at gælde som troens videnskab, har bestemt udfordret fornuften til at vedblive med at være åben over for det radikalt nye, der findes i Guds åbenbaring: og dette har været et uomtvisteligt gode for filosofien, der således har skimtet nye perspektiver af yderligere betydninger, som fornuften opfordres til at gennemskue.

Netop i lyset af denne overvejelse, og ligesom jeg igen har bekræftet teologiens pligt til at genoprette sit sande forhold til filosofien, føler jeg mig lige så forpligtet til at betone, hvor rigtigt det er, at filosofien også til gavn for og udvikling af menneskelig tænkning genopretter sit forhold til teologien. I teologien vil filosofien ikke finde en enkelt persons tanker, der hvor rige og dybe de end er, stadig kun rummer en enkelt persons begrænsede perspektiv, men derimod en fælles overvejselses rigdom. For på grund af selve sin natur, støttes teologien i sin søgen efter sandhed af sin ekklesiale kontekst¹²³ og af Guds folks tradition, med dens harmoni af mange forskellige områder af lærdom og kultur inden for troens enhed.

102. Idet Kirken insisterer på vigtigheden og den sande rækkevidde af filosofisk tænkning, støtter den både forsvaret for menneskets værdighed og forkyndelsen af evangeliets budskab. Der er i dag ikke nogen vigtigere forberedelse til udførelsen af disse opgaver end denne: at lede mennesker til at opdage både deres evne til at kende sandheden¹²⁴ og deres inderlige længsel efter den sidste og definitive mening med livet. I lyset af disse dybtliggende behov, der er indskrevet af Gud i menneskets natur, bliver den menneskelige og menneskeliggørende betydning af Guds ord tydeligere. Gennem formidling af en filosofi, der også er sand visdom, vil mennesker i vore dage komme til at indse, at deres menneskelighed bekræftes mere og mere, jo mere de betror sig selv til evangeliet og åbner sig for Kristus.

103. Filosofi er desuden det spejl, som afspejler et folks kultur. En filosofi, der svarer til teologiens udfordring og udvikles i harmoni med troen, er del af den "kulturens evangelisering", som Paul VI foreslog som et af evangeliseringens fundamentale mål. ¹²⁵ Jeg har uforbeholdent mindet om det vigtige behov for en ny-evangelisering, og jeg appellerer nu til filosoffer om mere omfattende at studere det sandes, det godes og det smukkes dimensioner, som Guds ord giver adgang til. Denne opgave bliver vigtigere og vigtigere, hvis vi overvejer de udfordringer, som det nye årtusind synes at indebære, og som på særlig vis berører regioner og kulturer, som har en mangeårig kristen tradition. Denne omhu også for filosofien bør betragtes som et fundamentalt og originalt bidrag til ny-evangeliseringens tjeneste.

104. Filosofisk tænken er ofte det eneste område, hvor der er mulighed for forståelse og dialog med dem, der ikke deler vor tro. Nutidens gæren i filosofien kræver et opmærksomt og kompetent engagement af troende filosoffer, som må kunne opdage dette historiske øjeblikks forventninger, chancer og vigtigste problemer. Når kristne filosoffer overvejer i fornuftens lys og i overensstemmelse med dens love og altid ledet af den dybere forståelse, som Guds ord giver dem, kan de udvikle en tanke, som vil være både forståelig og tiltrækkende for dem, der ikke endnu fatter den fulde sandhed, som den guddommelige åbenbaring giver. Et sådant forståelsens og dialogens område er så meget desto mere nødvendigt nu til dags, fordi de vigtigste problemer, som menneskeheden står overfor - økologi, fred og forskellige racers og kulturers sameksistens for eksempel - muligvis kan finde en løsning, hvis der eksisterer et tydeligt og ærligt samarbejde mellem kristne og andre religioners tilhængere og alle dem, som menneskehedens fornyelse ligger på hjerte, skønt de ikke har nogen religiøs tro. Det andet Vatikankoncil sagde herom: "Ønsket om en sådan samtale, der alene føres af kærlighed til sandheden og med den nødvendige klogskab, udelukker fra vor side ingen, hverken dem, der dyrker de højeste menneskelige værdier, uden dog at anerkende deres Ophav, eller dem, der sætter sig op mod Kirken og forfølger den på forskellig vis".¹²⁶ En filosofi, hvori der skinner blot et glimt af Kristi sandhed, det eneste definitive svar på menneskehedens problemer, ¹²⁷ vil være en stor støtte for den sande og verdensomspændende etik, som mennesker nu har behov for.

105. Ved afslutningen af denne rundskrivelse går mine tanker især til teologerne, for at opmuntre dem til at være særlig opmærksomme på de filosofiske inddragelser, Guds ord medfører, og til at være sikre på, at de i deres arbejde overvejer den teologiske videnskabs spekulative og praktiske udstrækning. Jeg vil gerne takke dem for deres tjeneste over for Kirken. Det intime bånd mellem teologisk og filosofisk visdom er en af den kristne traditions mest karakteristiske værdier i udforskningen af den åbenbarede sandhed. Det er derfor, jeg indstændigt beder dem om at generhverve og til fulde udtrykke sandhedens metafysiske dimension for at komme i en krævende kritisk dialog både med vor tids filosofiske tænkning og med den filosofiske tradition i alle dens

aspekter, hvad enten den er eller ikke er i overensstemmelse med Guds ord. Teologer bør altid huske den store tænker Bonaventuras ord, når han i indledningen til sin *Itenerium Mentis in Deum* opfordrer læseren til at erkende det utilstrækkelige ved "læsning uden anger, viden uden guds frygt, forskning uden tilskyndelse til undren, klogskab uden muligheden for at hengive sig til glæde, handling adskilt fra religion, lærdom skilt fra kærlighed, forstand uden ydmyghed, studium, der ikke støttes af guddommelig nåde, tænkning uden den visdom, der er inspireret af Gud".¹²⁸

Jeg tænker på dem, der har ansvar for præsteuddannelsen, hvad enten det er akademisk eller pastoralt. Jeg opmuntrer dem til at være særlig opmærksomme på den filosofiske forberedelse af dem, der vil forkynde evangeliet til moderne mennesker, endda endnu mere end af dem, der vil hellige sig teologisk forskning og undervisning. De må gøre alt, hvad de kan, for at udføre deres arbejde i lyset af de direktiver, der er foreskrevet af Det andet Vatikankoncil¹²⁹ og den efterfølgende lovgivning, der taler klart om den bydende og bindende forpligtelse, som påhviler alle til ægte og dyb formidling af troens sandheder. Det alvorlige ansvar med at sørge for den passende uddannelse af dem, det er overdraget at undervise i filosofi både i præsteseminarier og ved kirkelige fakulteter, må ikke ignoreres.¹³⁰ Undervisning på dette område kræver en passende videnskabelig forberedelse, en systematisk fremstilling af den kristne traditions store arv og behørig dømmekraft i betragtning af Kirkens og verdens nuværende behov.

106. Jeg appellerer til alle filosoffer og til alle, der underviser i filosofi, og beder dem om at have mod til i strømmen af en vedvarende gyldig filosofisk tradition at genfinde rækken af autentisk visdom og sandhed - metafysisk sandhed indbefattet - der passer sig for filosofisk forskning. De bør være åbne for de stimulerende spørgsmål, der melder sig fra Guds ord, og de bør være stærke nok til at forme deres tænkning og diskussion som svar på denne udfordring. Gid de altid må stræbe efter sandheden og være vågne for det gode, som sandheden indeholder. Så vil de være i stand til at formulere den ægte etik, som menneskeheden har så hårdt brug for netop i denne tid. Kirken følger filosoffernes arbejde med interesse og påskønnelse; og de bør være forvissede om Kirkens respekt for deres fags retmæssige autonomi. Jeg ønsker specielt at opmuntrede troende, der arbejder på det filosofiske område, til at belyse dette område af menneskelig aktivitet ved at udøve en fornuft, der bliver mere og mere gennemtrængende og sikker på grund af den støtte, den får fra troen.

Til slut kan jeg ikke lade være med at rette et ord til de naturvidenskabsfolk, hvis forskning giver en større og større viden om universet som helhed og om dets ufattelige rigdom af besjælede og ubesjælede dele med deres komplekse atomare og molekylære strukturer. Så langt er naturvidenskaberne nået, især i dette århundrede, at deres præstationer aldrig holder op med at forbavse os. I det jeg udtrykker min beundring og opmuntrer disse prægtige pionerer inden for videnskabelig forskning, som menneskeheden skylder så meget af sin nuværende udvikling, vil jeg indstændigt bede dem om at fortsætte deres bestræbelser uden at opgive deres videns horisont, hvor de videnskabelige og teknologiske præstationer er forenet med de filosofiske og

etiske værdier, som er det karakteristiske og uudslettelige kendetegn for mennesket.

Videnskabsfolk er helt klare over, at "søgen efter sandhed, selv når det drejer sig om verdens eller menneskets begrænsede virkelighed, aldrig hører op, men altid peger videre til noget højere end undersøgelsens øjeblikkelige genstand, til de spørgsmål, der giver adgang til mysteriet".¹³¹

107. Jeg opfordrer alle til mere indgående at betragte mennesket, som Kristus frelste i sin kærligheds mysterium, mennesket som uophørlig søger efter sandhed og mening. Forskellige filosofiske systemer har lokket mennesker til at tro, at de er deres egne absolutte herrer, i stand til i komplet autonomi at afgøre deres egen skæbne og fremtid, kun stolende på sig selv og deres egne kræfter. Men dette kan aldrig være den virkelige storhed, for mennesket, som kun kan tilfredsstilles helt ved at vælge at indgå i sandheden, ved at tage bolig under visdommens skygge og bo dér. Kun inden for denne sandhedens horisont vil menneskene forstå deres frihed til fulde og deres kald til at kende og elske Gud som den højeste virkeliggørelse af deres sande jeg.

108. Til slut vender jeg mig til den kvinde, som Kirken i sin bøn påkalder som Visdommens sæde, og hvis selve liv er en sand lignelse, der belyser den overvejelse, der er indeholdt på disse sider. For der er en dyb overensstemmelse mellem Den hellige Jomfrus kaldelse og den sande filosofis kaldelse. Ganske ligesom Jomfruen var kaldet til at give sig selv helt som menneske og som kvinde, for at Guds Ord kunne blive kød og tage bolig iblandt os, således er også filosofien kaldet til at tilbyde sine rationelle og kritiske ressourcer, for at teologien, som forståelsen af tro, kan være frugtbar og kreativ. Og ganske ligesom Maria ved at give sit samtykke til Gabriels ord ikke mistede noget af sin sande menneskelighed og frihed, således svækkes filosofiens autonomi på ingen måde, når den tager hensyn til evangeliets sandheds befaling. Faktisk er det da, at filosofien ser alle sine spørgsmål nå til deres højeste udtryk. Dette var en sandhed, som oldtidens hellige munke udmærket forstod, når de kaldte Maria "det bord, hvor troen sidder og tænker".¹³² I hende så de et lysende billede på sand filosofi, og de var overbeviste om nødvendigheden af at philosophari in Maria.

Måtte Maria, Visdommens Sæde, være en sikker havn for alle, der vier deres liv til at søge efter visdom. Måtte deres vej ind i visdommen, al sand videns sikre og sidste mål, befries for enhver hindring ved hendes forbøn, som ved at føde sandheden og bevare den i sit hjerte for evigt har delt den med hele verden.

Givet i Rom ved Sankt Peter, 14. september, festen for Korsets Ophøjelse i året 1998, det tyvende i mit pontificat.

-
- 1.** I min første rundskrivelse Menneskets Forløser Redemptor Hominis skrev jeg: "Derfor har vi fået del i Kristi profetiske sendelse, og i kraft af denne sendelse tjener vi sammen med ham den guddommelige sandhed i Kirken. At have ansvar for en sådan sandhed betyder også at elske den og prøve på at forstå den så nøjagtigt som muligt, for at den - i al sin frelsende magt, sin glans og enkle dybsindighed skal blive os mere og mere fortrolig": Nr. 19: Niels Steensens Forlag (1980), 52-53.
- 2.** Sml. Det Andet Vatikankoncil, Den pastorale konstitution om Kirken i den moderne verden Gaudium et Spes, 16.3. Konstitutionen om Kirken Lumen Gentium, 25.]**4.** Nr. 4: Ansgarstiftelsens Forlag (1994), s. 12.
- 5.** Det Andet Vatikankoncil, Konstitutionen om Åbenbaringen Dei Verbum, 2.
- 6.** Sml. Den dogmatiske konstitution om den katolske tro Dei Filius, III: DS 3008.
- 7.** Sammesteds, IV: DS 3015; også citeret i Det Andet Vatikankoncil, Den pastorale konstitution om Kirken i den moderne verden Gaudium et Spes, 59.
- 8.** Konstitutionen om Åbenbaringen Dei Verbum, 2.
- 9.** Apostolisk Skrivelse Tertio Millennio Adveniente (10. november 1994), 10: Ansgarstiftelsens Forlag (1997), 6.
- 10.** Nr. 4.
- 11.** Nr. 8.
- 12.** Nr. 22.
- 13.** Sml. Det Andet Vatikankoncil, Konstitutionen om Åbenbaringen Dei Verbum, 4.
- 14.** Sammesteds, 5.
- 15.** Det første Vatikankoncil, som citatet ovenfor refererer til, lærer, at troens lydighed kræver forstandens og viljens engagement: "Eftersom mennesker er totalt afhængige af Gud som deres Skaber og Herre, og den skabte fornuft er helt underkastet den uskabte sandhed, er vi gennem tro forpligtede til at overgive forstanden og viljen helt til den åbenbarende Gud" (Den dogmatiske konstitution om den katolske tro Dei Filius, III: DS 3008).
- 16.** Sekvens til Kristi Legems og Blods Fest.
- 17.** Pensées, 789 (udg. L. Brunschvicg).
- 18.** Det Andet Vatikankoncil, Den pastorale konstitution om Kirken i den moderne verden Gaudium et Spes, 22.

19. Sml. Det Andet Vatikankoncil, Konstitutionen om Åbenbaringen Dei Verbum, 2.

20. Proemium og Nos. 1, 15: PL 158, 223-224; 226; 235.

21. De Vera Religione, XXXIX, 72: CCL 32, 234.

22. "Ut te semper desiderando quaerent et inveniendo quiescerent": Missale Romanum.

23. Aristoteles, Metaphysic, I, 1.

24. Confessiones, X, 23, 33: CCL 27, 173.

25. Nr. 34: Ansgarstiftelsens Forlag (1994), s.44.

26. Sml. Johannes Paul II, Apostolisk Skrivelse Salvifici Doloris (11. februar 1984), AAS 76 (1984) 209-210.

27. Sml. Det Andet Vatikankoncil, Erklæring om Kirkens holdning til de ikke-kristne religioner, Nostra Aetate, 2.

28. Dette er et emne, som jeg længe har beskæftiget mig med og har beskæftiget mig med ved talrige lejligheder. "Hvad er et menneske, og hvad nytte er det til? Hvad betyder det gode det gør, og hvad betyder det onde?" (Sir. 18,8)... Disse spørgsmål ligger i ethvert menneskehjerte, hvad alle tiders og alle menneskers poetiske begavelser har vist ved igen og igen - næsten som menneskehedens profetiske stemme - at stille det alvorlige spørgsmål, som virkelig gør mennesker til det, de er. Det er spørgsmål, der udtrykker den absolutte nødvendighed af at finde en begrundelse for tilværelsen, i ethvert øjeblik, i livets vigtigste og mest afgørende stunder så vel som i mere almindelige stunder. Disse spørgsmål viser den menneskelige tilværelses dybe søgen efter mening, fordi de samler menneskelig intelligens og vilje til frit at søge efter en løsning, der kan åbenbare livets fulde betydning. Disse undersøgelser er derfor det højeste udtryk for menneskenaturen, og derfor er svaret på dem et mål for, hvor dybt menneskets engagement i dets egen tilværelse er. Især, når tings hvorfor undersøges i fuld harmoni med en søgen efter det endelige svar, når menneskelig fornuft sit højdepunkt og åbner sig for den religiøse drift. Den religiøse drift er det højeste udtryk for den menneskelige person, fordi den er højdepunktet af menneskets rationelle natur. Den vokser frem fra den dybe menneskelige higen efter sandheden, og den er grundlaget for menneskets frie og personale søgen efter det guddommelige": Generalaudiens (19. oktober 1983), 1-2: Insegnamenti VI, 2 (1983), 814-815.

29. "[Galilei] erklærede udtrykkeligt, at de to sandheder, troens og videnskabens, aldrig kan modsige hinanden, 'Den hellige Skrift og den naturlige verden, der i samme grad udgår fra det guddommelige Ord, den første som dikteret af Helligånden, den anden som en meget trofast eksekutor af Guds bud', som han skrev i sit brev til Pater Benedetto Castelli 21. december 1613. Det andet Vatikankoncil siger det samme, idet det endda benytter et lignende sprog i sin lære: 'Hvis en metodologisk forskning inden for alle videnskabens grene derfor foregår på ægte videnskabelig vis og i overensstemmelse med etiske normer, kan den aldrig komme i virkelig konflikt med troen. Den profane verden og troens verden stammer nemlig fra den samme Gud' (Gaudium et Spes, 36). Galilei fornemmede i sin videnskabelige forskning nærværet af den Skaber, som var i bevægelse i hans sjæls dybder, stimulerede ham ved at foregribe og assistere hans umiddelbare opfattelser": Johannes Paul II, Tale til Det pavelige Videnskabernes Akademi (10. november 1979): Insegnamenti, II, 2 (1979), 1111-1112.

30. Sml. Det Andet Vatikankoncil, Konstitutionen om Åbenbaringen, Dei Verbum, 4.

31. Origenes, Contra Celsum, 3, 55: SC 136, 130.

- 32.** Dialog med Trypho, 8, 1: PG 6, 492.
- 33.** Stromata I, 18, 90, 1: SC 30, 115.
- 34.** Sml. sammesteds, I, 16, 80, 5: SC 30, 108.
- 35.** Sml. sammesteds I, 5, 28, 1: SC 30, 65.
- 36.** Sammesteds, VI, 7, 55, 1-2: PG 9, 277.
- 37.** Sammesteds, I, 20, 100, 1: SC 30, 124.
- 38.** Augustin, Confessiones, VI, 5, 7: CCL, 27, 77-78.
- 39.** Sml. sammesteds, VII, 9, 13-14: CCL 27, 101-102.
- 40.** De Praescriptione Haereticorum, VII, 9: SC 46, 98: "Quid ergo Athenis et Hierosolymis? Quid academiae et ecclesiae?".
- 41.** Sml. Kongregationen for katolsk Uddannelse, Instruktion om studiet af kirkefædrene i præsteuddannelsen (10. november 1989), 25: AAS 82 (1990), 617-618.
- 42.** Anselm af Canterbury, Proslogion, 1: PL 158, 226.
- 43.** Sammesteds, Monologion, 64: PL 158, 210.
- 44.** Sml. Summa contra Gentiles, I, 7.
- 45.** Sml. Summa Theologiae, I, 1, 8 ad 2: "cum enim gratia non tollat naturam sed perficiat".
- 46.** Sml. Johannes Paul II, Tale til deltagerne i den IX Internationale Thomistiske Kongres (29. september 1990): Insegnamenti, XIII, 2 (1990), 770-771.
- 47.** Apostolisk Skrivelse Lumen Ecclesiae (20. november 1974), 8; AAS 66 (1974), 680.
- 48.** Sml. I, 1, 6: "Praeterea haec doctrina per studium acquiritur Sapientia autem per infusionem habetur, unde inter septem dona Spiritus Sancti connumeratur".
- 49.** Sammesteds, II-II, 45, 1 ad 2; sml. også II-II, 45, 2.
- 50.** Sammesteds, I-II, 109, 1 ad 1, hvad der gentager Ambrosiasters kendte vending, In Prima Cor 12:3: PL 17, 258.
- 51.** Leo XIII, Rundskrivelse Aeterni Patris (4. august 1879): AAS 11 (1878-79), 109.

- 52.** Paul VI, Apostolisk Skrivelse Lumen Ecclesiae (20. november 1974), 8: AAS 66 (1974), 683.
- 53.** Rundskrivelse, Menneskets Forløser Redemptor hominis, (4. marts 1979), 15: Niels Steensens Forlag (1980), 33-34.
- 54.** Sml. PIUS XII, Rundskrivelse om aktuelle filosofiske og teologiske vildfarelser Humani Generis (12. august 1950): Arne Frost-Hansens Forlag, 14 (1950).
- 55.** Sml. Det Første Vatikankoncil, Dogmatisk konstitution om Kristi Kirke Pastor Aeternus: DS 3070; Det Andet Vatikankoncil, Konstitutionen om Kirken Lumen Gentium, 25 c.
- 56.** Sml, Synoden i Konstantinopel, DS 403.
- 57.** Sml. Koncilet i Toledo I, DS 205; Koncilet i Braga I, DS 459-460; Sixtus V, Bulle Coeli et Terrae Creator (5. januar 1586); Bullarium Romanum 4/4, Rom 1747, 176-179; Urban VIII, Inscrutabilis Iudiciorum (1. april 1631): Bullarium Romanum 6/1, Rom 1758, 268-270.
- 58.** Sml. Det Økumeniske Koncil i Wien, Dekret Fidei Catholicae, DS 902, Femte Økumeniske Laterankoncil, Bulle Apostoli Regiminis, DS 1440.
- 59.** Sml. Theses a Ludovico Eugenio Bautain iussu sui Episcopi subscriptae (8. december 1840), DS 2751-2756; Theses a Ludovico Eugenio Bautain ex mandato S. Cong. Episcoporum et Religiosorum subscriptae (26. april 1844), DS 2765-2769.
- 60.** Sml. Den Hellige Indekskongregation, Dekret Theses contra Traditionalismum Augustini Bonnetty (11. juni 1855), DS 2811-2814.
- 61.** Pius IX, Breve Eximiam Tuam (15. juni 1857), DS 2828-2831; Breve Gravissimas Inter (11. december 1862), DS 2850-2861.
- 62.** Sml. Det Hellige Officium, Dekret Errores Ontologistarum (18. september 1861), DS 2841-2847.
- 63.** Sml. Det Første Vatikankoncil, Dogmatisk konstitution om den katolske tro Dei Filius, II: DS 3004; og canon 2, 1: DS 3026.
- 64.** Sammesteds, IV: DS 3015, citeret i Det Andet Vatikankoncil, Den pastorale konstitution om Kirken i den moderne verden Gaudium et Spes, 59.
- 65.** Det første Vatikankoncil, Dogmatisk konstitution om den katolske tro Dei Filius, IV: DS 3017.
- 66.** Sml. Rundskrivelse Pascendi Dominici Gregis (8. september 1907): AAS 40 (1907), 596-597.
- 67.** Sml. Pius XI, Rundskrivelse Divini Redemptoris (19. marts 1937): AAS 29 (1937), 65-106.
- 68.** Rundskrivelse Humani Generis 5 (12. august 1950): Arne Frost-Hansens Forlag (1950) 2.
- 69.** Sammesteds, loc. cit., 3.
- 70.** Sml. Johannes Paul II, Apostolisk konstitution Pastor Bonus (28. juni 1988), Art. 48-49: AAS 80 (1988), 873; Kongregationen for Troslæren, Instruktion om teologernes kirkelige kald Donum Veritatis (24. maj 1990), 18: AAS 82 (1990), 1558.

71. Sml. Instruktion om Visse af "befrielses-teologiens" aspekter Libertatis Nuntius (6. august 1984), VII-X: AAS 76 (1984), 890-903.

72. I et sprog, der er lige så klart, som det er myndigt, fordømte Det første Vatikankoncil denne vildfarelse, idet det på den ene side erklærede, at "hvad troen angår..., bekender Den katolske Kirke, at den er en overnaturlig dyd, ved hjælp af hvilken vi under guddommelig inspiration og ved nådens hjælp, tror, at de ting, der er åbenbare af Gud, er sande, ikke på grund af tingenes indre sandhed, der er indset med fornuftens naturlige lys, men på grund af den myndighed, Gud har i sig selv, han som åbenbarer dem, og som hverken kan bedrage eller blive bedraget": Dogmatisk konstitution Dei Filius, III: DS 3008, og canon 3,2: DS 3032. På den anden side erklærede koncilet, at fornuften aldrig er "i stand til at trænge ind i [disse mysterier], som den gør det i sandheder, som er dens rigtige genstand": sammesteds, IV: DS 3016. Det drog så en praktisk konklusion: "Den kristne troende har ikke blot ingen ret til som videnskabeligt berettigede at forsvare meninger, der er i modstrid med troens lære, især hvis de er fordømt af Kirken; men de er strengt forpligtede til at betragte dem som vildfarelser, der ikke har mere end en svigagtig lighed med sandhed": sammesteds, IV: DS 3018.

73. Sml. Det Andet Vatikankoncil, Konstitutionen om Åbenbaringen Dei Verbum, nr. 9-10.

74. Sammesteds, 10.

75. Sammesteds, 21.

76. Sml. sammesteds, 10.

77. Sml. Rundskrivelse Humani Generis (12. august 1950): Arne Frost-Hansens Forlag 14 (1950), 4-5.

78. Sml. Rundskrivelse Aeterni Patris (4. august 1879): AAS 11 (1878-1879), 97-115.

79. Sammesteds, loc. cit. 109.

80. Sml. Nr. 14-15.

81. Sml. sammesteds, 20-21.

82. Sammesteds, 22; sml. Johannes Paul II, Rundskrivelse Redemptor Hominis (4. marts 1979), 8: Niels Steensens Forlag (1980), 19.

83. Dekret om præsternes uddannelse Optatam Totius, 15.

84. Sml. Apostolisk Konstitution Sapientia Christiana (15. april 1979), art. 79-80: AAS 71 (1979), 495-496; Eftersynodal apostolisk Skrivelse Pastores Dabo Vobis (25. marts 1992), 52: AAS 84 (1992), 750-751. Sml. også forskellige bemærkninger om Thomas af Aquins filosofi: Tale til Det internationale pontificale Athenaeum "Angelicum" (17. november 1979): Insegnamenti II, 2 (1979), 1177-1189; Tale til deltagerne i Den ottende internationale thomistiske Kongres (13. september 1980): Insegnamenti III, 2 (1980), 604-615; Tale til deltagerne i Sankt Thomas Selskabets internationale kongres om Sankt Thomas' lære om sjælen (4. januar 1986): Insegnamenti IX, 1 (1986), 18-24. Også Kongregationen for katolsk Uddannelse, Ratio Fundamentalís Institutionis Sacerdotalis (6. januar 1970), 70-75: AAS 62 (1970), 366-368; Dekret Sacra Theologia (20. januar 1972): AAS 64 (1972), 583-586.

85. Sml. Den pastorale konstitution om Kirken i den moderne verden Gaudium et Spes, 57; 62.

86. Sml. sammesteds, 44.

87. Sml. Det Femte Økumeniske Laterankoncil, Bulle Apostolici Regimini Sollicitudo, VIII: Concilium Oecumenicorum Decreta, 1991, 605-606.

88. Sml. Det Andet Vatikankoncil, Konstitutionen om Åbenbaringen Dei Verbum 10.

89. Thomas af Aquin, Summa Theologiae, II-II, 5, 3.

90. Søgen efter de betingelser, hvori mennesket på sit eget initiativ stiller de første grundlæggende spørgsmål om meningen med livet, det formål, det ønsker at give det, og hvad der venter det efter døden, udgør den nødvendige indledning til fundamentalteologi, således at tro også i dag absolut kan vise vej til fornuft i en alvorlig søgen efter sandheden": Johannes Paul II, Brev til deltagere i den internationale kongres for fundamentalteologi i anledning af 125-årsdagen for "Dei Filius" (30. september 1995), 4: L'Osservatore Romano, 3. oktober 1995, 8.

91. Sammesteds.

92. Sml. Det Andet Vatikankoncil, Den pastorale konstitution om Kirken i den moderne verden Gaudium et Spes, 15; Dekret om Kirkens missionsvirksomhed Ad Gentes, 22.

93. Thomas af Aquin, De Caelo, 1, 22.

94. Sml. Det Andet Vatikankoncil, Den pastorale konstitution om Kirken i den moderne verden Gaudium et Spes, 53-59.

95. Augustin, De Praedestinatione Sanctorum, 2, 5: PL 44, 963.

96. Augustin, De Fide, Spe et Caritate, 7: CCL 64, 61.

97. Sml. Det Økumeniske Koncil i Chalcedon, Symbolum, Definitio: DS

98. Sml. Johannes Paul II, Rundskrivelse Menneskets Forløser Redemptor Hominis (4. marts 1979), 15: Niels Steensens Forlag (1980), 33-36.

99. Sml. for eksempel, Thomas af Aquin, Summa Theologiae, I, 16, I; Bonaventura, Coll. In Hex, 3, 8, 1.

100. Den pastorale konstitution om Kirken i den moderne verden Gaudium et Spes, 15.

101. Sml. Johannes Paul II, Rundskrivelse Sandhedens Stråleglans Veritatis Splendor (6. august 1993), 57-61: Ansgarstiftelsens Forlag (1994), 68-71.

102. Sml. Det Første Vatikankoncil, Dogmatisk konstitution om den katolske tro Dei Filius, IV: DS 3016.

103. Sml. Det Fjerde Økumeniske Laterankoncil, De Errone Abbatis Ioachim, II: DS 806.

104. Sml. Det Andet Vatikankoncil, Konstitutionen om Åbenbaringen Dei Verbum, 24; Dekret om præsternes uddannelse Optatum Totius, 16.

105. Sml. Johannes Paul II, Rundskrivelse, Livets Evangelium Evangelium Vitae (25. marts 1995), 69. Ansgarstiftelsens Forlag (1996), 45-46.

106. I den samme betydning kommenterede jeg udtrykket i Johannesevangeliet, "I skal lære sandheden at kende, og sandheden skal gøre jer fri" (Joh 8,32). "Disse ord indeholder både et fundamentalt krav og en formaning: kravet om et ærligt forhold til sandheden som en betingelse for ægte frihed og en formaning om at undgå enhver form for kun tilsyneladende frihed, der ikke er præget af hele sandheden om mennesket og om verden. I dag, efter at der er gået to tusinde år, forekommer Kristus at være den, der bringer mennesket den frihed, der bygger på sandhed, og som den, der befrier mennesket fra alt, hvad der indskrænker, mindsker og ligesom skiller friheden fra dens rod i menneskets sjæl, hjerte og samvittighed": Rundskrivelse Menneskets Forløser Redemptor Hominis (4. marts 1979), 12: Ansgarstiftelsen i kommission hos Niels Steensens Forlag (1980), 27.

107. Tale ved Koncilets åbning (11. oktober 1962): AAS 54 (1962), 792.

108. Kongregationen for Troslæren, Belæring om teologernes kirkelige kaldelse Donum Veritatis (24. maj 1990), 7-8: AAS 82 (1990), 1552-1553.

109. I Rundskrivelsen Herren og Levedegøveren Dominum et Vivificantem skrev jeg som en kommentar til Joh 16,12-13, at i sine ord fremstiller: "Jesus Talsmanden, sandhedens ånd, som han, 'der vil lære', 'minde om' og 'aflægge vidnesbyrd' om ham; nu siger han: 'Han skal vejlede jer til hele sandheden'. 'Vejledningen til hele sandheden', hvad angår det, apostlene endnu ikke kan bære, hænger sammen med Kristi given afkald på alt gennem lidelsen og døden på korset, der var nær forestående, da disse ord blev udtalt. Senere bliver det dog tydeligt, at denne 'vejledning til hele sandheden' ikke kun hænger sammen med 'scandalum crucis' - korsets forargelse - men med 'alt, hvad Jesus gjorde og lærte'(ApG 1,1). For hele Kristi mysterium kræver tro, fordi det er den, der på rette måde indfører mennesket i det åbenbarede mysterium.'Vejledningen til hele sandheden' åbenbares altså i troen og med troens hjælp: den er sandhedens Ånds værk og resultatet af hans virken i mennesket. Helligånden må være menneskets højeste leder og menneskeåndens lys": Nr. 6: Ansgarstiftelsens Forlag (1987), 9-10.

110. Sml. Det Andet Vatikankoncil, Konstitutionen om Åbenbaringen Dei Verbum, 13.

111. Sml. Den Pavelige Bibelkommission, Belæring om evangeliernes historiske sandhed (21. april 1964): AAS 56 (1964): 713.

112. "Det er endvidere klart, at Kirken ikke kan være forpligtet overfor et hvilket som helst filosofisk system, der kun har gyldighed en kort tid. Men det, som i fællesskab gennem mange århundreder er udarbejdet af katolske lærde for at nå til en vis forståelse af dogmet, hviler utvivlsomt ikke på et så skrøbeligt grundlag. Det bygger nemlig på principper og begreber, der er vundet ved en sand erkendelse af skabte ting. Under arbejdet med at udlede disse principper og begreber har den af Gud åbenbarede sandhed gennem Kirken lyst som en stjerne for menneskeånden. Det er derfor ikke mærkeligt, at nogle af disse begreber ikke blot er anvendt, men også sanktioneret af almindelige kirkemøder, således at det ville være forkert at forlade dem": Rundskrivelse Humani Generis 12 (12. august 1950): Arne Frost-Hansens Forlag (1950) 5-6; sml. Den Internationale Teologiske Kommission, Dokument Interpretationis Problema (oktober 1989): Enchiridion Vaticanum 11, 2717-2811.

113. "Hvad betydningen af dogmatiske formuleringer angår, så forbliver denne altid sand og konstant i Kirken, selv om den udtrykkes tydeligere og mere udviklet. Den troende må derfor undgå den opfattelse, for det første, at dogmatiske formuleringer (eller visse kategorier af dem) ikke kan udtrykke sandheden på en bestemt måde, men kun kan give foranderlige tilnærmelser til den, som til en hvis grad fordrejer eller ændrer den": Kongregationen for Troslæren, Erklæring til forsvar for den katolske lære om Kirken Mysterium Ecclesiae (24. juni 1973), 5: AAS 65 (1973), 403.

114. Sml. Det Hellige Officium, Dekret Lamentabili (3. juli 1907), 26: AAS 40 (1907), 473.

115. Sml. Johannes Paul II, Tale til Det pavelige videnskabelige institut "Angelicum" (17. november 1979), 6: Insegnamenti, II, 2 (1979), 1183-1185.

116. Nr. 32: Ansgarstiftelsens Forlag (1994), 83.

117. Sml. Johannes Paul II, Apostolisk skrivelse Katekese i vor tid Catechesi Tradendae (16. oktober 1979), 30: Ansgarstiftelsen i kommission hos Niels Steensens Forlag (1980), 30-31; Kongregationen for Troslæren, Belæring om teologens kirkelige kaldelse (24. maj 1990), 7: AAS 82 (1990), 1552-1553.

118. Sml. Johannes Paul II, Apostolisk skrivelse Katekese i vor tid Catechesi Tradendae (16. oktober 1979), 30: Niels Steensens Forlag (1980), 30-31.

119. Sml. sammesteds, 22, loc. cit. 23-24.

120. Sml. sammesteds, 7, loc. cit. 9-10.

121. Sml. sammesteds, 59, loc. cit. 56.

122. Det første Vatikankoncil, Den dogmatiske konstitution om den katolske tro Dei Filius, IV: DS 3019.

123. "Ingen kan derfor gøre teologien til blot en samling af egne personlige meninger, men enhver teolog må stræbe efter at være i nær forbindelse med den sendelse til at forkynde sandheden, som Kirken har ansvaret for": Johannes Paul II, Rundskrivelse Menneskets Forløser Redemptor Hominis (4. marts 1979), 19: Niels Steensens Forlag (1980), 54.

124. Sml. Det Andet Vatikankoncil, Erklæring om religionsfriheden Dignitatis humanae, 1-3.

125. Sml. Apostolisk Skrivelse Evangeliets Forkyndelse Evangelii Nuntiandi (8. december 1975), 20: Katolsk Forlag (1978), 22-23.

126. Den pastorale konstitution om Kirken i den moderne verden Gaudium et Spes, 92.

127. Sml. sammesteds, 10.

128. Prologius, 4: Opera Omnia, Firenze, 1891, bd. V, 296.

129. Sml. Dekret om præsternes uddannelse Optatum totius 15.

130. Sml. Johannes Paul II, Apostolisk skrivelse Sapientia Christiana (15. april 1979), Art. 67-68: AAS 71 (1979), 491-492.

131. Johannes Paul II, Tale til Krakóws Universitet ved 600-års jubilæet for Jagellonica Universitetet (8. juni 1997), 4: L'Osservatore Romano, 9.-10. juni 1997, 12.

132. "Hè noèra tèss pistèòs trapeza": Pseudo-Epiphanius, Homili til ære for Maria, Guds hellige Moder: PG 43, 493.

© Copyright 1998 - Libreria Editrice Vaticana